

26. a 3

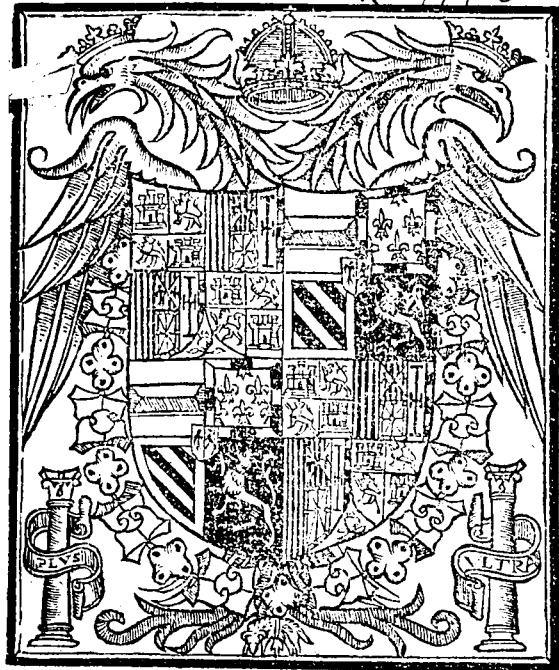
23

INSTITUTION No.	A
DATE	21
TIME	905

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14

del Collegio de la Compañia de Jesus de Aranañon
1549 - 16.

CVMMI TEMPLI TOLETANI PER
ꝯ graphica descriptio; Blasio Ortizio iu
ris pontificij doctore eiusdē tēpli canoni
co Toleranęꝯ dięctesis vicario generali
autore.

Anno. 1549.

CALPHONSVS CEDILLIVS SAN

Etæ ecclesie Toletanae portionarius Toletaniz gymnasij in arte grāmatica
et rethorica professor pio lectori salutem.

LX ANTIQVA NIMERUM: consuetudine, cādide ac pie lector. in ipso statim librorum ferme omnium frontispicio exhortatoria infigi solet epistola. Quæ multos continuo non oscitanter, sed attente perlegendum alioqui non lecturos excitet, inuitet & alliciat. maturo id quidem consilio fieri nemo est, qui ambigat. Tum præcipue cum ijs de rebus liber scribitur: quæ cōmendatione sic egeant, vt verborū fuco aut eloquiū pigmentis exornari maxime desiderent, non aliter multum placituræ. Si vero opus id sit: quod veritatem, cuius magna vis est: vnde quaq; contineat, & ita, iuxta Horatiū præceptum: misceat vtile dulci vt omne ferat punctum: hac ad lectorem exhortatione super federī possit. Vno enim

(quod aiunt) vendibili suspensa edera nihil opus. Talem (ni fallor) librum hunc is reperiet; qui sincero animo & non liuoris cote exasperato ipsum euoluerit. Multa quippe sunt, quæ cum multis cōmendant nominibus lectuq; arguunt perq; dignum. Nam præter autorem ipsum, quem generis antiquitas, vitæ synceritas, iuris pontifici peritia, & labor in rebus quidē serijs indefessus ita plane extollunt. De ijs potissimum liber agit, quorum singula alijs sane reperta locis ad veræ magneq; laudis testimoniū satis superq; sufficerent. Quanti ergo putas æstimandū: vbi ea omnia diuinę dono prouidentię cōiuncta inueneris? Quæ rādem: Toletum vtiq; ciuitas toto ferme terrarū orbe memoratissima. Tagus eam alluens, non a poetis modo, sed & ab historicis, cosmogrophisq; identidē celebratus. Et quod longe præstat, & maxime mirum est; celeberrimū & famigeratissimū sacratissimę dei matris semperq; virginis Marię tēplum. Misso nunc fluuiō: quem aureæ multum cōmendant arenæ: quippe quem inter fluuios aurum vehentes Plinius & multi magni nominis auctores iure nominant. De

Fo. iij.
prima huius inclytę vr̄bis fundatione: que lōgo interuallo inter alias caput extulit vr̄bes: & quis prima eius iecerit fundamēta (de quo ad huc etiam sub iudice lis est) complura ex varijs certe autoribus desumpta satis hic dilucide explicātur. Sed totus fere autor est in sanctissimo deipere virginis templo hoc, ad minutissima vsq; describendo. Vbi ea non sine magna animi voluptate leges, que non peregrinis modo; sed multis etiam Toleranis ciuibus parum haftenus fuerūt cognita. Quā multa, quam variā, quā memoratu digna in hoc licet paruo opere sedulo tamē scripta reperies? Quis non admirabitur: aut potius velut in ecclāsim rapietur, ingenti affectus gaudio diuinum sūmeq; admirādum dei matris semperq; virginis descensum legens? cū ipsa virgo sanctarum lōge omnium sanctissima, ex supremo cœlorum culmine choris cōmitata cœlestibus olim descendit: vt hanc dicatā sibi adē viseret, beatūq; Ilesonsum veste de cœli thesauris allata virgineis suis ipsa manibus exornaret. Bone deus, quantū te oblectabit vera officij Mozarabi appellati: quod in hac potissimū ecclesia recolitur, descripta

pulcherrime origo. Et ne, quæ in libro sine
multo quidē negotio legenda tibi sunt, pres
dicere videar: vitio enī id fortasse daretur, cæ
tera nō in amena tacitus præteribo. Quæres
autē quid autorem virū bonum iuxta ac pru
dentem ac circumspectum ad præsens edēdū
opus impulerit: Ea profecto causa, vt Philis
po inter terræ principes longe maximo, ali
quod in hac re præstaret obsequium. quippe
quem singula cognitu dignissima; quæ in hac
sunt ecclesia; cognoscendi avidū non ignora
bat. Atq; vt iam hinc nota essent, quæ lōge re
tro sæculis in hac ecclesia omnīū ferme q̄s ha
bet orbis celeberrima. diu multos latuerūt.
Percūtaberis credo etiā de operis stylo atq;
elegantia. Multa sane sese offerent elegāter
& perq; venuste ascripta; multa alio loquēdi
genere: vbi non tam in dicēdo lepos, q̄ in do
cēdo veritas exquiritur. Ibi enim melius ipsa
loquitur res quā hominum prædicatio. Nō
nunq; similia nōnunquā eadem verba subin
de repetita (id quod sæpe hic vsu venit:) elo
quij venustatem admittere abnegant. Mani
lium imitari visus est autor: qui de astrono
mia locuturus dixit. Ornari res ipsa negat

Fo. iij.
cōtēta doceri. Vel Pōponiū Melā ita scribē
tē; impeditū op⁹ et faciēdiē minime capax. In
hoc itaq; libello varia cū sint, velut in hortis
poma, decerpas sibi quisq; quod cōmodum
fuerit. Et boni cōsulat quod pius & honestus
autoris labor eis dūtaxat offert, quibus men
tis oculi nō sunt liuore & odio vitiatī. Ceter
rū, cū opera ab his, quib⁹ dicata sunt: pondus
estimationē: atq; autoritatē capere interdū
soleāt, vt experiētia & Plinij etiā cōstat testi
monio nō inscite ī ipsa naturalis historiæ præ
fatione ita dicentis. Multa valde p̄tiosa ideo
vidētur quia sunt tēplis dicata. Quid iā hic li
ber non sibi tuto polliceri poterit fælicissimo
Philippi auspicio principis eximij & omnib⁹
numeris absoluti in lucē prodies: Quē vt ma
ximū si ditionis āplitudinē expectes, ita opti
mū appellare poteris: si Cæsareas ei⁹ virtutes
vereq; chrīanas aīo cōtēplere. Demēs ego; q
tāta ingenij & liguē inopia aliud p̄serti agēs
illi⁹ laudē in eo: ad quā vel Liui⁹ aut faciēdissi
m⁹ quisq; orator lōge esset ipar. Auspicatissi
mo igit̄ p̄cipis oī ex parte laudabilis fauore
p̄deat iā liber; sp̄retis inde inuidorū morsib⁹
optima queq; dilacerare solitis. Vale ī Chro.

Ad lectorem tetraſtichon.

Facundo plures celebrarunt ore Toleti
Aerías turreſ:auriferūq; Tagum.
Aſt huius templū, quo non auguſtius vllū,
Nunc primū celebrat gēmeus iſte liber.

Aliud.

Attenitus quicūq; legis aſtigia tēpli;
Ingenteſ aras, emula recta polo.
Deſine mirari, ſuperat q; maxima virgo
Conſecrat plantis hæc pauimenta ſuis.

Templū Toletanū ad ſpectatorem.

Non q; ſim nitidū, fulgēs, ſublime, ſuperbū,
Excultū, pictū, marmora pulchra gerēs,
Eſſe tibi tantū cupio, quē picta rerardant,
Quod fuit hic virgo, laurea tota mea eſt.

Non viſa eſt vſq; ſimilis tibi machina tēpli,
Non ſimilis viſa vrbs, nō ſimilis fluuius,

CAD SERENISSIMVM HISPANIA
rum p̄ncipem Philippum Caroli. v. Aug. filiū.
Blaſij Ortizij jur. pont. doct̄oris templi Toleta
ni canonici: generalis qz vicarij: in deſcriptionē
ſummi maximi qz templi Toletani a ſe editam
p̄aſatio.

INTER LAVDES CELSI
tudinis tuę p̄claras; maxime
p̄ncipum, puriore luce tāq;
aliquod ſyduſ irradiat; q; amo
te fidei eccleſiaſticam reueren
tiam conſeruas; cuiuſ deſenſoreſ ſunt p̄nci
peſ & regeſ (vt ſacri canoneſ Iſidoro autore
teſtantur) c. p̄ncipueſ. 23. q. 5. P̄ncipueſ ſecul
li nōnunq; intra eccleſiam poteſtatiſ adēptę
culmina tenent, vt per eandē poteſtatē diſci
plinam eccleſiaſticam muniant. Quod opti
me in genitore tuo ſemper Auguſto conſpi
cim⁹, qui pro fide eccleſiæ tot pericula: totq;
indefeſſoſ laboreſ ſuſtinuit, & ad huc ſuſti
net. Ipſe vero iure ſanguiniſ eidem eccleſiæ
etiā (vt omnibuſ conſtat) cuncta tradit: ſu
miſit: & dediſ. Verum cum nihil ſit: quod lu
mine clarioſi p̄fulgeat, q; recta fideſ in p̄
a v

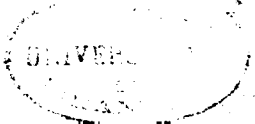
cipe. nihilq; quod ita nequeat casu labefacta
 ri, q̄ vera religio, ad eas capeſſēdas ac custo
 diendas istum animum regium ab ineūte eta
 te inclinasti. Cesaribus enim virtus cōtingit
 antedem. Nam cum autorē vite vtrāq; res
 piciat. recte tenebras respuit. & nescit subias
 cere defectui. Quamobrē; glorie sissime prin
 ceps, votis omib; respublica christiana. Ibe
 rica precipue nostra diuinam potentiam ins
 terpellat, vt ipsa pietatem tuam in hoc ardo
 re fidei in hac deuotione mentis. in hoc inte
 gro religionis studio. sine labe in longiora tē
 pora cōseruet, & augeat. Fides quippe & re
 ligio cōfirmant imperiū. & regna custodiūt,
 & in sublime rerū fastigium prouehunt. gra
 taq; sibi tranquillitate conseruant. I. inter clas
 ras. C. de sum. trin. & fide catho. Scriptum
 est enim cum rex iustus sederit supra sedem;
 non aduerſabitur ei quidquam malignum.
 Atq; voce prophetica proclamatur; iucunde
 tur sibi. & abundet cœlum desuper; et effun
 dant mōtes iucunditatem. & colles letitia læ
 tabunt. in. l. liquet. C. de sum. trin. & fide cas
 tho. Que quidem benedictiones iustis prin
 cipibus non deerūt, quandoquidem diuini

tus prophete eas promulgarunt. & vates res
 gius in psalmo. 71 orando cum clamore sup
 plicat. deus iudicium tuum regi da, & iustis
 tiam tuam filio regis. digna prophete depre
 catio. quia cor regis i manu dei est. & vbi vo
 luerit, inclinabit illud, & alibi psalmo. 98. ho
 nor regis iudicium diligit. Perpendens itaq;
 inclyte princeps, fidem & religionem paren
 tibus. auis atq; proauis quasi naturale semi
 narium insitas. in te iure legitimo successorē
 transfusas coruscare; attendens præterea so
 lertiam. qua cuncta huius sacrosanctę eccle
 siæ Toletanę non vulgari deuotione inuesti
 gaueris: lingua audaci loquendā auida, & si
 sub duplici custodia natura inclusa, huius ce
 leberrimi templi excellentiam propalare cō
 natus sum. At in rebus magnis animus terro
 re concutitur atq; in magno positus lubrico
 pertimescit. audacię temeritati ve imputan
 dum formidans. eo maxime q; materia per
 tractanda sublimis sit atq; illustis. virumq;
 omnigena refertissimum doctrina requirēs,
 nimirum cum de tam insignis templi ampli
 tudine sit agēdum, atq; maximo principi dis
 candum opus. Cuius grauitas & maiestas

non tam exigue eruditionis hominem modo, sed Mercurium ipsum trimegistum & Demosthenē deterreret. Nec me latet inclute principis, quam arduum sit ac difficile, domum quantumlibet parvam, nedum hanc sacrosanctam basilicam tot sacella atque latibula suo ambitu continētem, describere. Ceterum cum aliunde animo meo subiret humanitas tua, qua omnium subditorum vota confoues, libuit nonnulla, ex multis huius almae ecclesiae Tolertanae scitu dignis, tenui (quod aiunt) calamo praelibare, ut tantum per transennam, magnificentiam eius singularem (princeps foelicissime) tua celsitudo perpendere valeat, quandoquidem singula huius sacrae aedis ornamenta ob parvam moram, breuemque hinc recessum tibi lustrare non licuit. Non autem omnes symmetrias proportionum nescio aedificij prosequar, quonia hoc prope infiniti esset operis absolutissimumque desiderat architectum, quod a me longe abest, nec tamen omnem comensum deseram, sed illum tantum exponam, qui venustati enucleandae deservit: ita ut historicam potius descriptionem, quam architectorum redoleat stilus. Nec

Fo. vii.
pigeat obsecro tuam celsitudinem ea legere; que si Scythia aut Gangeticus quispiam de templo in extrema mundi plaga posito narret, mira quadam admiratione audiremus. Adsit de ipera virgo meis coeptis / quae templum sibi hoc sua presentia consecrauit, mentem & calamum dirigens, ut in eius honorem hoc opusculum prodeat, quod tuae celsitudini supplex offero, ac ut renidenti vultu suscipias, si licet, efflagitanter exposco. Tractaturo tamen de huius sacrae basilicae maiestate; non ab re visum est, nonnulla perstringere desitu & fundatione istius urbis regie, ubi templum hoc sacrosanctum locatur, de qua si plura dicerem, semper mihi videretur, eius singularem amplitudinem & magnificentiam toto orbe terrarum notissimam attenuare. Sed ut propositis satisfaciam, concessa mihi per te gloriosissime princeps facultate, cum firmissima tua protectione & favore remissam aggrediar.

DE ORIGINE AC FVNDATIONE
Toleti & eius vbertate ac temperamento.
Cap. i.

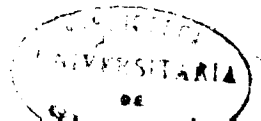
Toletū ciuitas Hispaniæ, in regione Carpetana admodum feraci, situ natura munissimo, in alto atq; petroso loco, ambulatūq; difficili, quinti climatis particeps est. distatq; ab æquinoctiali linea gradus. 41. prædominantur in ea signum virgo & planeta Mercurius. Huius vr̄bis tres ferme partes Tagus per orbem celebratissimus amnis cingit, et inter saxosa strictaq; loca defluēs; suo rapido impetu, arenis aureis, nitidissima, & salubri aqua, & per exteras etiam prouincias admodum famigerata, vr̄bem lætificat, reliqua vero pars, quæ septentrionem respicit, duplici muro, multis turribus & propugnaculis ab incursionibus hostium munitur, Tagus quidem Toletum foelicem & opulentam facit; hortos irrigat, Vtraq; fluminis rīpa, superna ad orientem hortis & arborib⁹ ad leuicā: (vt nostro idiotismo vtar) inferna autem tantundem vr̄bem ameniorē reddit. Ad meridiem & Aquilonem; præter multas vineas arborescq; diuersas. sunt amygdalera, quæ velut nemora iucundissima conspiciuntur. Toletum ceteris Hispaniarū vr̄bibus illustrior; quæ totius Hispaniæ intima ac mediterranea

Fo. viij.

ingeniorum acumine, bonarū litterarum studijs, & armorum virtute genuina, valde polens soli cœliq; serenitate atq; temperamento cūctas Ibericas prouincias præcellit. Vberima omnis generis fructibus, arboribusq;, vino præterea, oleo, tritico, pecoribus, armētis, alijsq; id genus multis abundās. Toletū enim e Græco nomine ptolietron, quod oppidum vr̄bemq; significat, deductū esse conicio. & merito antonomastice ab Achiuis appellata est vr̄bs. Cuius quidem ciuitatis cum ter Liuius mentionem fecerit, quantæ estimationis præscis temporibus fuerit, posteris estimandum reliquit. In quinto enī quartæ decadis libro, Toletū (inquit) ibi, id est apud Tagum. parua vr̄bs, sed loco munita; deq; eius expugnatione vt de re magna ante dixerat. Maiores res gestę a. M. Fuluius, is apud Toletum oppidum, &c. Et in nono deinde eiusdē belli Macedonici sic ait; haud procul Hippone & Toletō vr̄bib⁹, inter pabulatores pugna orta est, quibus dum vtrūq; subuenitur, a castris paulatim omnes copię in aciem eductę sunt, in eo tumultuario certamine duo exercitus Romani fusi, atq;

in castra compulsi sunt, non institere percul-
sis hostes. Quæsi quis penitius inspiciat, nõ
virium diffidentia, sed nimia securitate sui,
quæ inexpugnabilibus locis est inuidiosissima
ma lues, expugnatam esse comperiet. De fun-
datione tamen huius imperialis vrbis histori-
ci certant, & adhuc sub iudice lis est. Nam, D.
Rodericus archiepiscopus Toletanus nõ lu-
bricæ fidei autor chronicorũ lib. 1. cap. 3. To-
lemon (inquit) & Brutus duo consules con-
diderunt Toletum, centum & octo annis an-
tequã Iulius Cæsar regnare cepisset, tempore
Ptolomei Euergetæ regis Aegypti. Hęc ille.
Quod etymologiæ nominis consonum est,
Toletum namq; a nominibus autorum vi-
detur componi, constareq; ex prima & secũ-
da syllabis Tolemonis ac finali syllaba Bru-
ti. Neq; hoc nouum est, legimus enim mul-
tas vrbes nomina a suis conditoribus acce-
pisse, sicut ex Tyrijs & Aufonijs Tyrasonã
idem Rodericus testatur lib. 1. cap. 5. et Pam-
pilonam a Pompeio, ac Cæsaraugustã a Cæ-
sare Augusto conditas refert episcopus Ge-
rundenfis lib. v. cap. de Tarracona vrbe. Cui
Didacus de Valera rerum Hispaniarũ chro-
nistas,

nistas par. 2. cap. 5. videtur assentiri in histo-
ria quam composuit iussu reginæ Elisabeth
reginarum foelicissime tuæ (inquam) proas-
uitæ serenissime princeps. Vbi post longã dis-
quisitionem concludit, a Romanis cõditam.
Bona tamen Hispaniarum pars huius vrbis
fundationem Herculi Lybio post interfe-
ctum Geryonem intimam Hispaniam pera-
grati adscribit. Quod comprobare videtur;
Herculeũ antrum subtus ecclesia sancti Ge-
nesij, in hac regia vrbe structũ, nam si vrbs
esset condita prius, nullatenus illud vir stre-
nuus Hercules inhabitasset. At Lucius Ma-
rineus Siculus historiographus regi9 in ope-
re de rebus Hispaniæ memorabilib9 lib. 2. fa-
bulis hoc ascribit, quin potius sententiæ do-
mini Roderici inheret in hęc verba. Caterũ
de conditore Toleti affirmare certũ nihil pos-
sum. Tamet si non desunt, qui ab Hercule
fuisse conditam fabulantur. Quorum sentẽ-
tia quoniam sine teste loquuntur, mihi cer-
te non satisfacit. Cum presertim librum lege-
rim antiquissimum, sed sine principio, & si-
ne nomine eius, qui scripserat, in quo mihi
multa vera esse videbantur, vbi Toletum a

morū pontificum, nec non regum Francorū
anacephaleosi, cap. iij. Post hæc (inquit) gen-
tes quedā extraneæ, quę Almonici vocabā-
tur, Hispaniam intrantes Gręcos expulerūt
& regnarunt in ea quadraginta ānis. Demū
exercitus multi ab Alemania & insulis adia-
centibus Hispaniam inundātes; Almonizis
expulsis, apud Hispanos longis temporibus
regnarunt. Et collector conciliorum in exor-
dio primū concilij toletani verba, quę sequū-
tur; de Toletana vrbe scribit. Hui⁹ vrbis im-
perialis meminit Ptolemęus li. 2. cap. 6. titu.
Tarraconēsis situs. Vbi dicit, iterum austrā-
liores vacceis, & Areuacibus sunt Carpetā-
ni, quorum ciuitates Ilurbida Toletum, Cō-
plutum. Et Plinius lib. 3. cap. 3. tit. Hispania
citerior ait, caputq; Celtiberia Segobrigen-
ses, Carpetani, & Toletani Tago fluminis im-
positi. Atq; Antoninus in itineraio, titulo;
alio itinere ab Emerita Cęsaraugustam &
Augustobricam, Tolerum, Vituliam. Et
iterum tit. iter a limio Toletum, &c. hæc ille.
Ceterum cum varię sint de huius regie vrbis
fundatione opiniones, crediderim ppter ve-
rustatem oblitteratā ac Toletanę ciuitatis an-

tiquitatem, ex qua magna vrribus orif laus
eius conditorē adhuc in tenebris delitescere.

CDE EXORDIO CHRISTIANÆ
*religionis in ecclesia Toletana per diuū Eu-
geniū eius primū pontificē. Cap. ij.*

IN dicte ciuitatis Toletanę fere vmbilico
ingens ac celeberrimum toto q; orbe ter-
rarum notissimum templum eam nobilitans
ac illustrans, deo optimo maximo deipereq;
virgini dicatum exta, quod omnes alias
ędes sacras & forma conspicua & magnifi-
cis ędificijs antecedit, in quo memorabiliaq;
plurima conspiciuntur. Quis eius prima
fundamenta iecerit, nō minus latet q; vrbis,
illud tamen in aperto est; sanctum Eugeniū
primum antistitē discipulum magni Dioni-
sij ante alios verbum domini feminasse, iecif
seq; nostre religionis exordia in hac alma ec-
clesia, eamq; ab illa tempestate in diuino cul-
tu perseuerasse, pie creditur, vsq; ad infœlis-
cissima tempora Roderici Gothorum regis;
cum pene tota Hispania venit in ditionem
Sarracenorum. Qui tandem Alfonso regi

sexto ea lege, vt illis impune liceret Mahometum (quem ipsi Muhamedem vocant) venerari in hac sacra basilica, quam ipsi violantes mezquitam fecerant, se ciuitatemque hanc dederunt, in die sancti Urbani octauo, KL Junij era, vt in chronico Alphonsi regis cognomine sapientis habetur. 1125, Didacus tamen Valera in. 4. parte historie cap. 54. & 65. & 66. inquit captam Toletum anno domini 1062. inscriptio vero posita in pariete septentrionali capituli huius templi habet Toletum cultui christiano redditam era. 1101. Dominus tamen Rodericus lib. 6. cap. 23. dicit captam Toletum era. 1135. & rursus idem Rodericus in Chronico antiquo manuscripto in bibliotheca eiusdem ecclesie repository in eodem capite asseuerat. Toletum sub imperium Alfonsi venisse era. 1125. Ex supradictis ad huc non constat, quo anno Toletum in ditionem Alfonsi redacta sit, cum in tempore historici valde dissentiant, nam in historia regis Alphonsi (que sapientem appellat) habet. Toletum captam era 1125. s. anno domini. 1087. Didacus de Valera affirmat anno. 1062. inscriptio capituli era. 1101. & dominus Rodericus diuersimodo

FO. xij.
de scribit. Quorum varietas potius vitio ac deprauationi scriptorum ac impressorum imputanda est, quam veritati autorum. Hoc gloriosissime princeps volui intexere, vt tua celsitudo perpendere valeat, quam difficile sit rerum antiquarum veritatem elicere. Et profecto dolendum est: eorumque non multis retro temporibus in hac regia vrbe absque dubio contigerunt: annu, in quo obuenerint, penitus ignorari. Quum enim historias multas, quibus eorum temporum facta memorantur, non parua diligentia & inquisitione euoluerim, necque eas modo, sed nonnulla etiam eiusdem Alphonsi regis sexti, qui Toletam nam ciuitatem cepit, priuilegia eiusdem vrbis ciuibus irrogata, annum capte vrbis inquirens, nihil sane certe, quin potius repugnantiam inter ipsa historicorum monumenta non mediocrem, potui inuenire.

DE AERA CAESARIS ET EIVS
supputatione digressio.
Cap. iij.

Quoniam vero in ære Cæsaris mētios
 nem incidimus, opere precium me fa-
 cturum arbitror, si rem vulgo quidem cele-
 brē magis q̄ cognitam; paucis explicauero.
 Fuit igitur Hispanis nostris, atq; adeo qui-
 dem solis Hispanis. iā inde ab ipso Augusti
 Cæsaris principatu. ad usq; Iōānem Castelle
 regem huius nominis primū, peculiaris quæ-
 dam designandorum tēporū ratio, vt a trige-
 simo octauo ante Christi seruatoris n̄i nata-
 lem anno initium sūmerēt supputationis an-
 norum; quam gram Cæsaris appellabāt. Ita
 dēptis ex numero annorum ere Cæsaris tris-
 ginta octo annis. numerus annorum Christi
 nati agnoscebatur. Testantur hoc non histo-
 rię modo nostrates. quotquot illorum tem-
 porum extant, sed concilia leges, priuilegia
 monumēta deniq; omnia; quęcūq; apud nos
 per mille quadringentos circiter annos (nā tā-
 diu hæc temporum ānotandorum consuetu-
 do durauit) confecta reperiuntur. In quorū
 etiā nōnullis utrūq; annorum numerum &
 Cæsaris & Christi domini simul annotatū
 videre licet; alterum ab altero Triginta octo
annorum semper interuallo distātem. Vt mi

randum sane sit, quid in mētem venerit Ge-
 rundenſi cuidam Antistiti rerum Hispanica-
 rum scriptori recenti, in eo libro cui titulum
 fecit Paralippomenon, asseuerare, annum vi-
 gesimum sextum ante natalem domini, cas-
 put & initium annorū ere Cæsaris constituē-
 dum. Fuit ille quidem argumento quodam
 ductus profus cōmentitio; quod nec referre
 est animus; nec refellere; vsq; adeo ipsum per
 se ipsum abunde refellitur. Porro quidnā se-
 cuti fuerint vetusti illi Hispani homines, cū
 annorum Cæsaris Augusti norandorum ini-
 tium in illo potissimum anno statuerunt; qui
 ante diem Christi natalem trigessimus octa-
 uus numeratur; id vero est, quod solet a viris
 doctis non immerito dubitari. Nam cū Chri-
 stum dominū nostrum constet quadagesi-
 mo primo iuxta Tertullianū, aut certe iuxta
 vulgatiorem Eusebij calculum quadagesi-
 mo secundo principatus Augusti Cæsaris an-
 no natum, si ab ipso p̄cipatus initio, id est,
 ab inito cum Antonio & Lepido triumui-
 ratu, supputationis series repetenda sit; nō iam
 triginta octo, sed quadraginta vno, aut qua-
 draginta duobus annis antiquiorē esse, opor-

tebat eam Cæsaris, q̄ gr̄a Christi. Quod si
supputationē ipsam non a triuuiratu (quod
cōmune magis triū q̄ singulare Augusti im
periū videbatur) sed ab eo potius tēpore or
diendā dicamus, cū excluso Lepido, deuicto
etiā ad Actiū Antonio, solus Augustus rēp.
tenere cōp̄it; cū satis cōp̄ertū sit. hoc nō ante
tertiū decimū, aut certe (iuxta Eusebium)
quartum decimū principatus ipsius añū cō
tigisse, nec hac sane ratione potest illius trige
simi octauī añi ratio proposito n̄ro cōgruere
Hanc difficultatē si altius ingredi, exacte q̄
tractare liberet, longior q̄ pro digressionis
modo nobis oratio nasceret. Quare studio
sum lectorē satis putamus admonere, legat
attente Plutarchum in Antonio, et Appianū
Alexādrinū libro quarto & quinto bellorū
ciuiliū; Dionē præterea lib. 46. & 48. simul
quoq̄ seriē Cōsulū illius ætatis; p̄ chronogra
phos; in primis per Aurelium Cassiodorum
digestā, teneat; ita cōp̄eriet cū orbis vniuers
sus fuerit inter triuuiros Augustum; Anto
nium & Lepidum non semel diuisus. Hispa
niam nostram in prima quidem partitōne,
quē triuuiratus initio facta est, obtigisse Le

Fo. xiiij.

pido; in postrema vero, quē bellum Perusi
num est insecuta, Augusto celsisse. Hanc ve
ro in eum annum reperiet incidisse, qui con
sules habuerit, Cn. Domitium Caluinū. C.
Asinium Pollionem. Porro horum consulū
annus, si Cassiodorum cōsulas, per triginta
octo annos christi natalē præcessit. Nisi q̄ se
cundē Tertulliani calculū (qui anno quadra
gesimo primo Augusti Christū natū tradit,
quē recentiorū etiā chronographorū nōnul
li sequuntur) vterq̄ annus tā consulum illo
rū, q̄ natalis Christi i supputationē sumēd⁹
est. Secūdū vero Eusebiū, Bedā et alios, qui
quadagesimo secundo Augusti anno diem
Christi natallem collocant: alterum illorum
annorum extra ipsū triginta octo annorū
numerum relinquere oportet. Duplicē hanc
dinumerationis formā vulgus inclusiuam et
exclusiuam nominat, quarū vtraq̄ frequens
est apud supputatores. Cum igitur in trige
simū octauū ante Christi natalem annum
partitio illa triuuirorum inciderit: non ab
re maiores nostri principi suo blandientes,
initiū supputationis temporū inde sumendū
esse, publico consilio statuerūt; cū Hispania

illum pro suo cœpit monarcha venerari. Id quod ab Aegyptijs paucos post annos factum legimus, cum Antonio & Cleopatra sublati, in ipsius Augusti ditionem venerunt. Ab eo si quidē anno cœperunt & illi rationē temporū suorū designare. Atq; hæc quidē de re ipsa attigisse sufficiat; nunc de voce pauca dicemus. Aere vocabulū ab ære. id est tributo, quod scilicet fuerit ab Augusto id tēporis orbi imperatū, deduci voluit diu⁹ Isidor⁹ Hispalensis magnus sane autor; atq; illum hac in re vulgus sequitur scriptorū. Sed hanc sententiā, vt multis quidē persuasam, ita a viris doctis fere iā explosam video; totā hanc tributimentionē tāq; nullo idoneo autore fultā, tum etiā āno illi; de quo agitur, neutiq; cōgruētē inanē profus esse contendentibus; idq; multis quidē rationibus; quas impresentiarū persequi, breuitas instituta non sinit. Sunt rurſ⁹ qui ab ærea tabula, in qua Augustus (autore Macrobio libro Saturnaliū primo) āni a se correcti ordinē incidēdū curarit, ærā appellaram censent. Sed quid, queso, facit factorum correctio; dierūq; āni ad solis cursū accōmodatio (quod vnū tunc Augustus agebat) ad

supputā dorū tēporū initiū in illo trigesimo octauo ante Christi natalē anno potissimum constituendum, nisi hanc correctionē in ipm eundē annū appareat incidisse. Atqui eā quidē correctionē satis cōstat nō illo āno, sed de inde post viginti sex (ut minimū) ānos ab Augusto factam. Nēpe postq; Lepido mortuo (quod Trāquillus testatur) Pontificatū ille maximū adeptus est. Quē magistratū vndecimo āno ante Christū natū eidē delatū, Eusebius autor est in chronicis. Quare nō plus qdē q; vndecim ānis oportebat ærā Christi ab æra Cæsaris supari, si rō ei⁹ esset ab illa correctione sumēda. Verū vt ad id, quod verisimilius videtur, tādem accedam⁹, cū ex Nonio Marcello grauissimo haud dubie latinisatis autore liquido constet, æram vocē latinā esse, quę numeri notā designet, accedente etiā Lucilij (quē ille aduocat) testimonio, cū ait, hæc est ratio; peruersa æra numeri & subducta improbe; nō est profecto, q; absurdū cuipiā videri debeat; si numeri ānorū siue Cæsaris siue Christi dñi ānotatio æra dicat. Admonuit hoc Hermolaus Barbarus vir vndecūq; doctissimus, in annotationibus Plinianis; nisi

si q̄ adiungit, eꝛę vocabulo veteres Astro-
logos Ptolemeū, Theonē, ceteros vsos fuisse
p̄initio, a quo supputatiōes incipiūt. Qua
in re falsus est prorsus Hermolaus, Nec enī
Ptolemeū aliū ve quēpiā ex Græcis scripto-
ribus eiusmodi vocē legimus vsurpasse. Sed
ab Hispanis astrologis, in primis vero in-
cl̄y to illo Rege nostro Alfonso in libro, quē scri-
psit Astrologicarū tabularū Hispano videli-
cet more inducta, ab alijs deinde recentiori-
bus ex horū imitatiōe recepta est. Aera ergo
rātūdē est, quod numer⁹; nō ānorū modo sed
cuiusvis rei; quod testatur etiā prisce illę le-
ges nr̄æ Gothicæ, eius codicis; quē dicūt fue-
ro vulgo. Vbi libro secūdo, titulo secūdo, le-
ge quarta sic legitur. Deue rescibir la pena
q̄ es cōtenida en la ley del sexto libro en el pri-
mer titulo, en la era segūda. Rursus libro sex-
to, titulo secundo, lege tertiā sic habetur. Fa-
ga la emienda q̄ dize en este sexto libro en la
ley q̄ es en el segundo titol, en la era primera.
Quin et Isidorus ip̄e cuius supra meminim⁹
initio libri conciliorū, vbi de ordine celebrā-
di Cōcilij differit, diaconus (inquit) alba in-
dutus codicem cānonū in medio proferens

Fo. xvj.
capitula de concilijs agendis pronunciet, id
est, de concilio Tolerano tertio, era, 18. Itē
ex cōcilio Tolerano quarto era tertia. Itē ex
capitulis orientaliū partiū, q̄ Martinus epis-
copus de gr̄eco in latinū vertit, era, xvij; &c.
Ceterū quod in quibusdā Leonis primi pō-
tificis Max, epistolis ex Badij Ascēsi impres-
sione editis era annorū in calce ad scripta le-
git̄, quę videri possit Cæsaris Augusti esse,
non est; q̄ propterea arbitremur, hanc anno-
rum supputationem Romanis eo tēpore in
vsu fuisse. Nā eam quidē nō autoris epistolę
notationem, sed studiosi cuiuspiam lectoris
additionem esse, qui ex solo cōsulatu in epi-
stola adscripto annorum numerum annota-
rit, vel ex eo probari potest, q̄ in quibusdā
epistolis hoc solū in fine adscriptum legitur.
Aera qua supra, id est, era superioris episto-
læ. Quę sane verba lectoris cuiuspiam esse,
potius q̄ autoris epistolę, nemo non videt.
Hoc visum est obiter de eꝛę ratione atq̄ vo-
cabulo attingere, non iniucundam fore pu-
tās studioso lectori eiusmodi digressionem.
Quare iam ad institutum argumentum nos-
tra vertatur oratio.

DE CREATIONE BERNARDI PRI
mi archiepiscopi, post Toletum cultui christia
no redditam; atq; consecratione & dedicatione
præterea primatu ac dominio huius sacri tēpli.
Cap. iiii.

Postea q̄ Alfonso rex Fernandi magni
filius diuina benignitate Toletanam vr
bem ab arabibus eripuit, primus archiepiscopus,
quem ecclesia Toletana suscepit, fuit
abbas Bernardus. Qui paucis diebus lapsis
post eius electionem reginæ Constantiæ mo
nitis, eius marito Alfonso rege absente, con
tra ipsius Alfonso iuramentum inuitis Sar
racenis, pactioibus ruptis, vocatis militib9
christianis, maiorem Mezquitam ingressus
est; ac Mahometicis superstitionib9 reiectis
in ea altaria fidei christianæ & in maiori tur
ri cymbala ad conuocationem fidelium col
locauit. Vt refert Roder. lib. 6, cap. 25. Quo
ita facto Bernardus electus conspectui Ro
mani pontificis se presentauit, a quo obtēto
pallio & consecratione & primas ab eo His
paniarum institutus in Iberiā redijt. Sed ro
gabit aliquis, quo nam modo Hispaniarum
primatus

Ro. xvij.
primatus ad ecclesiā Toletanam pertineat:
Sane non temere, sed iure & ratione nec non
autoritate. Iure enim, vt in cap. cum lōge, 63.
dist. vbi ad præsulem Toletanum omnes in
stitutiones prælatorū vtriusq; Hispaniæ spe
ctare comprobatur. Et supposito de iure pri
matiam ecclesiæ Toletanæ cessisse; nō ex eo;
q; Barbari eam occuparūt, ius primatię ami
sit; immo dei misericordia christianæ religio
ni restituta iure postlimini in pristinum red
ditur statum, vt in cap. pri. actione, 16, q. 4. &
leg. in bello, ff. de captiuis & postliminiū re
uersis. Ratione, qm̄ Toletum totius Hispani
niæ cum velut quendam ymbilicū referat;
prouinciales ad primatem non magno dispē
dio pro negotijs gerēdis peruenire valēt; præ
cipue cū iure caueatur, ne episcopales sedes
longo inter se interualo distent, vt in cap. fin.
80. dist. Autoritate, nō cuiuspiam, sed illius
magni Speculatoris iuris consultorū sui tem
poris facile principis; qui cum de primatib9
tractaret sub titul. de dispensatione, §. sunt
quoq; de Toletano primatu meminit. Quid
multis moror; ecclesia Toletana diuino ma
ximeq; admirando beatissime virginis Ma

rię consecrata descensu : post habitis, quę in
controuersiam poterant insurgere, primatiã
iure optimo sibi vendicauit. Hęc de primas
tia. Anno autem tertio ab vrbe recepta cons
uocatis episcopis per. D. Bernardum alma ec
clesia Toletana, vt in lectionibus dedicati
onis eiusdem habetur, fuit consecrata in festo
diuorum Crispini & Crispiniani martyrum
octauo. KP. Nouembris; atq; dedicata, prout
D. Roder. refert lib. 6. cap. 26, in honorem be
te Marię semper virginis. ac beatorum apo
stolorum Petri & Pauli & sanctę crucis, nec
non diui Stephani protomartyris. Eo tempo
re, vt Roder. lib. 6. cap. 27. autor est. Urban⁹
papa secundus dolore motus, eo q; ab Aga
renis Hierosolymitana vrbs tenebatur, ver
bum crucis ipse met cepit omnibus predica
re. Eius indulgentijs primas Bernardus pro
uocatus de clericis indigenis ecclesiam Tole
tanã ordinauit; assumptisq; ad viam necessa
rijs crucis signaculo insignitus a propria se
de recessit volens cum exercitu in Syriã trãs
fretare (quemadmodum ea etate crucis signa
ti in subsidium terre sanctę facere consueue
rant, vt in cap. q; super his de voto.) Cumq;

Fo. xviii,
vix esset tribus diebus a propria ciuitate elon
gatus, clerici, quos in ecclesia instituērat, stul
ti dixerunt adinuicem primatem suum nũq;
deinceps reuersurum, vnde spiritu maligni
tatis & insipientię inflammati alium electione
indebita subrogarunt, & primatis domesti
cos eiecerunt, qui gradu concito dominum
consequentes prout factum fuerat nuncia
runt, Quod licet videatur perperã & iniue
gestum, canonicos priuasse presulatu pasto
rem atq; alterũ sibi suffecisse; duabus tamen
de causis obuēnisse arbitror, quę nostrates a
presulis sui prodicione vindicant. Prima; qm̃
externi (Bernardus enĩ natione Gallus erat)
secundum iuris dispositionem alijs non po
terant prefici ecclesijs vt in cap. nullus. 16.
dist. vbi datur clericis facultas renitendi, si vi
derint se prelato alienigena prægruari, &
quem sibi ingeri ex transuerso viderint, non
timeāt refutare, verba sunt tex. Secũda, quo
niam Galli & Hispani moribus discrepant,
neq; vnq; bene inter illos conuenit, & consue
tudo eorum, inter quos viuitur; seruãda est;
vt in cap. illa. 12. dist. quin imo iniuria fit inco
lis, si ab aliena ecclesia, vel eiusdem regni sibi

præponitur præful quando in propria reperiatur dignus: nedum si ex alijs regnis ignoti exteriorq; adducerentur. Hæc non pro definitione, sed pro aliquali canonicorum excusatione annectere volui, cum in prælatorū priuatione alia nimirum forma exquiratur. At Bernardus suorum relatione non immerito admiratus Toletum redijt in autores sceleris infensus, quos cum electo suo e sede protinꝰ deturbauit, quem ipsi tam præcipiti impetu in ecclesiæ principatū euexerant. Et tollens aliquos de monachis sancti Facundi vsq; ad reditum eius in ecclesiam collocauit. ne interrim (dum rediret) diuino officio fraudaret. Hinc dictum arbitror ecclesiam Toletanam fuisse primitus regularem. Ipse vero Bernardus iterum Romam petijt, & cum ad sedem apostolicam peruenisset: prohibuit eum dominus papa Vrbanus, ne vltius procederet, sed in tanta nouitate ad sedem propriam remearet, ne pastoris absentia plantatio nouella periculo subiaceret, & a voto Hierosolymitano & sancte crucis primas Bernardus per Vrbanum pontificem absolutus in propriam basilicam reuertitur. Et beatum Giral

dum cantorem in ecclesia Toletana, postea in Bracharensi ecclesia archiepiscopum creauit. Et sanctum Petrum de Vituricis fecit archidiaconum Toletanum; deinde episcopum Oxomensis. Et Bernardus de Agino fuit ab eodem archiepiscopo cantor in eadem ecclesia Toletana institutus, & postea temporis successu episcopus Secontinus, ac archiepiscopus Compostellanus fuit creatus. Raimundus etiam post beatum Petrum a domino Bernardo fuit ordinatus episcopus Oxomensis, qui etiam successit eidem Bernardo in ecclesia Toletana. Hieronymū etiam tempore Roderici Campiatoris dominus Bernardus episcopum Valentinum creauit, sed in breui deperdita ciuitate, eūdem Hieronymum metropolitanus Bernardus in ciuitate posuit Zamorensi, vt ibi episcopalia exerceret, in qua nōdum fuerat nec episcopus neq; ecclesia cathedralis, & mortuo isto Hieronymo; quendam Bernardum dictus primas constituit episcopum Zamorensis, & iste fuit episcopus primus Zamorensis. Magna facinora Barnardi studui opusculo inferere, vt non tantum eius religio; quin etiam armorū

Strenuitas, amplitudo, potestasque ordinari
di episcopos in Hispaniarum ecclesijs cun-
ctis pateret. Quinon in Granatenses vel
Mauros, sed in Syriam contra fidei inimi-
cos, ni per Urbanum iustis ex causis prohibe-
retur, collecto exercitu in subsidium ter-
rae sanctae voluit transfretare. haec omnia res-
fert dominus Rodericus in suo chronico lib,
6, cap. 27. Sed ne quispiam opinetur, D. Ro-
dericum huic ecclesiae eiusque praesulibus tan-
tam auctoritatem contulisse, absque iuris fulci-
mento, similia in decretis scripta reperiet; vt,
c. cum loqe. 63, distin. vbi iure cautum est, ad
primatem Toletanum omnes episcoporum
archiepiscoporum confirmationes in Hispa-
niarum ecclesijs pertinere. Ex quibus infer-
tur gloriam atque amplitudinem huius sacrae
sedis eiusque pontificis temporibus praesulis,
praestantissimam fuisse. Quanquam autem hac
tempestate facultas haec Toletani praesulis, re-
liquos Hispaniae pontifices instituendi ordi-
nandi, cessauerit; tamen quod ad primam
auctoritatem super ceteros non antistites mo-
do, sed cuiuscumque conditionis optimates ac
proceres Hispaniae conseruandam attinet, nis

Fo. xx.

hilo nunc inferior Toletanus praesul est, quam olim
fuerit. Quod si quid ex praesulis illis iuribus,
quae solent temporum mutatione frequenter
mutari, ecclesiae nostrae ipsiusque pontifici de-
perisse videatur; totum id tum sacrae maiesta-
tis, tum celsitudinis tuae auctoritate, meritisque
ac prouidentia illustrissimi praesulis nostri, cui
inquam meritisque praesulis nostri, cui
inquam meritisque praesulis nostri, cui
nobre restituendum speramus vt qui dignissi-
mum nobis antistitem serenissime princeps
praesulendum curasti: ipsius etiam sponsam
studiose ornasse amplificasseque videaris. Res-
que quippe interest, ecclesijs & praesulis, quo-
rum ipsi sunt patroni; auctoritatem & praemi-
nentiam praesulis, cum in illorum prosperita-
te utique prosperentur: propterea catholice
princeps sacrae maiestatis imperatoris & tua
refert, ecclesiam Toletanam eiusque dotem &
priuilegia augeri & non minui, tum propter
patronatum, tum quia post pontificalem in
orbe terrarum prima caeteras excellit. Atque
sicuti ecclesiae in multis proprijs obnoxiae sunt
patronis. c. nobis de iur patrona. eadem ra-
tione patroni ecclesiarum suarum praeroga-
tivas inuiolabiliter obseruari facere tenent

tur. c. filijs. 16. q. 7. Nam licet legibus solutus sit princeps. l. princeps. ff. de legib. decet tamē principes suas leges non transgredi. Dignāq; vox est maiestate regnantis: legibus alligarum se principem profiteri, & re vera, maius imperio est submittere legibus principatum. l. digna vox, C. de legib.

DE HVIVS SACRAE BASILICAE
fundamēto in forua qua nūc inspicitur, ac prima eiusdem dotis constitutione. Cap. v.

DEniq; rex Fernandus Alfonsi noni regis filius simul cum archiepiscopo domino Roderico iecit primum lapidem in fundamento huius basilicę Toletanę: quę in forma mezquitę a tempore Arabum illucuscę extiterat, cuius fabrica opere mirabili in dies non sine grādi admiratione hominum excreuit, vt asserit dictus dominus Rodericus in li. 9. cap. 12. Fuitq; primitus dotata ab Alphonso, qui urbem Toletum a manibus Sarracēnorum eripuit p̄dicta era, vt idem Roder. testatur li. 6. cap. 24. Exstructum itaq; est templum ex lapide albo polito orientem versus

iuxta vniuersalis ecclesię traditionē. c. ecclesiasticarum. II. distinct. Quod octoginta & octo columnę pregrandes ex eodem lapide erectę totam basilicam; dempto eo membro; quod claustrum appellant, in quinę (vt sic dixerim) apsidas, quas nos testudines, vulgus vero naues vocat, diuidunt. Harum inferiores quasi gradatim assurgunt ad mediam. Totius vero lacrę edis fabrica summa arte confecta habet longitudinem quadringētorum ac quatuor pedum, latitudinem ducētorum duorum. Sed medię testudinis reliquis sublimioris altitudo est centum & sedecim pedū. Quam cęteris augustiorem videre licet, tum quia multo eminentior ac pulchrior est; tum vero quia duobus hinc inde membris condecoratur, altero quidem ab ortu, quod facellū maius dicit, altero vero ab occasu quod clerici stationem possumus appellare, vulgus autem vtrumq; nominat chorū. Ab horū itaq; augustiori cum in eo cōficiatur nostrę redemptionis hostia ac asseruerur, exordiar, nec ab re me facturū arbitror, si de ipsius sacratissime eucharistię sacramento non nihil obiter prelibauero.

DE SACRAMENTO EVCHARI
stie ac eius custodia. Cap. vii.

Quamuis sacrosanctū altaris misterium, propter copiosam dei misericordiam exuberantēq; liberalitatem omnib⁹ in ecclesijs celebretur, tamē vt tua celsitudo cognoscat, quanto ornatu & reuerentia in nostra alma Toletana ecclesia præ ceteris colat, vt ex vngue (quod aiunt) leonem estimas, paucis absoluā. At de ipso sacramēto. cuius propheta meminit psalmo. 110. memoriam (inquiēs) fecit mirabilium suorum nihil attingere audebo præter aliqua desūpta ex ijs que a Clemente. v. scripta sunt Clemē. i. de reliquijs & vener. sanctorum videlicet. Dignum profecto existit, vt sibi in sui, quo nos quotidie spiritualiter reficit. memoriam corporis laudes festiue venerationis & gratias referam⁹. Sed quas, o mirabile, suave, tutissimum. ac super omnia preciosum sacramentū referemus laudes. In quo inuata sunt omnia. & mirabilia immurata: in quo habetur omne delectamentum, & omnis saporis suauitas, ipsaq; dulce

Fo. xxij.
do domini degustatur, memorabile, sacratissimum. in quo gratiam redemptionis nostre recensemus memoriam, in quo a malo retrahimur & in bono confortamur. In quo tandem Iesus Christus sub alia forma; i propria vero substantia est nobiscum. O singularis & admiranda liberalitas, vbi donator venit in donum, & datum est idem penitus cum datore. Quan larga & prodiga largitas, vbi tribuit quis se ipsum. O excellentissimum sacramentum, o adorandum, colendum, glorificandum, præcipuis magnificandum laudibus dignis præconit: exaltandum, cunctis honorandum studijs, deuotis prosequendum obsequijs, & synceris mentibus retinendum. In cuius decus & honorem inter alios surgat clerus & populus Toletanus. in cantica laudum cordibus, votis, & labijs hymnos perfoluat: psallat fides, spes triplidiet exultet charitas, deuotio plaudat, iubilet chorus, pietas iucundetur. Qua de re quātuncumque grandia pro virili vbiq; referantur, alia nimirum restant, que nec oculus vidit: nec auris audiuit, neque in cor hominis ascenderunt, & cum apostolo concludamus.

ad Corinthios, cap. 2. ea sunt, quæ non licet homini loqui. Vt igitur ad rem propositam reuertamur de cultu & ornatu: licet in rebus magnis satius sit omnino silere quàm pauca dicere; tamen pro ingenij captu nonnulla subnectam. Colitur itaque ineffabile sacramentum in hoc sacro templo sublimiori quodam modo, quantum humana fragilitas præstare potest. Nam cruces, calices, maluua, candelabra & omnia alia vasa ad diuinum cultum sacrata, partim ex auro purissimo, partim ex argento conflata sunt. Inter quæ primum locum tenet phylacterium seu dominicum tabernaculum, quod custodiam vocant: miro quodam artificio constructum. Est & aliud reliquiarium arte subtili confectum, quo custoditur sacrosanctum altaris sacramentum sub tribus seris & ianuis: illo enim vndique patulo & conspicuo dominico tabernaculo octo duntaxat diebus, in corporis videlicet Christi octauis nostra hæc Toletana ecclesia vtitur, hoc vero minusculo ad continuam dominici corporis custodiam perpetim vtitur. Thus vero, quo denotantur orationes, vt in Apocalypsi cap. 5. sicut electius & purius in hoc templo

Fo. xxiiij.

desertur, ita pie existimandum, supplicum vota facilius in hoc sancto loco exaudiri, efficacius, gratiusque impetrari.

DE HVIVS ALMAE ECCLESIAE
ministris eorundemque ornatu sacroque cultu.
Cap. vii.

Ornatum vero, quo ministri subserviunt sacrificio altaris aliisque diuinis, quis poterit explicare? Nam pro qualitate festorum peculiariter sunt ornamenta presinita diversi coloris auro intertexta. Albi quidem coloris indumentis vtitur ecclesia Toletana in natiuitate ac resurrectione domini, in festis præterea intemeratæ virginis Mariæ, & sanctarum virginum, Rubei vero in diebus Epiphaniæ, Pentecostes, sanctæ Crucis, Apostolorum, Euangelistarum, Martyrum, victoriæque de Benamarin. Viridis autem in processione ac pompa dominicæ palmarum, & solemnitate sancti Ioannis Baptistæ duntaxat. Crocei seu lutei in festis confessorum, doctorum, abbatum, Cerulei seu beneti coloris in festo sanctissimæ trinitatis, & in multis diebus do

minicis. Cinerei in die cinerum. Violacei in dominicis aduentus, & quadragesimę tempore item belli, & tribulationum. Cęterum indumentis omnium indiscriminati colorum auro simul intextis in festiuitate omnium sanctorum propter eorum diuersitatem; in aduentu itidem regum, Toletani ve presulis summique pontificis legati. Nigri vero coloris in dominica passionis, in obsequijs preterea defunctorum. Horum denique colorum casulis, capis, dalmaticis, tam auro textisque bombyciniis & holosericis ditissima est nostra ecclesia. Hanc enim colorum ornamentorumque diuersitatem non casu aut sorte ecclesia Toletana creditur accepisse; immo gnara vtriusque testamenti eius vestigia imitari dignum duxit; vt traditur distin. 40. in summa cuius verba sunt: varijs vestibis ex precepto domini sacerdotes ornati leguntur; quia multis virtutibus debet splendere vita pontificis. Itaque per varietatem ornamentorum denotantur virtutes & merita; que in dei ministris debent coruscare. Et. 43. distinctione in. c. sic rector scribitur fuisse iussu Moysi in exodo cap. 28. q. sacerdos tabernaculum ingrediens tunc

tinabulis; & malis punicis ex atro ambitur, & gl. ibidem dicit, totidem mala punica inferiorum margine tunice sacerdotis pedebant; que omnia ornatum & maiestatem ministrorum dei denotabant. Si enim Iudęi, qui vmbra legis deseruere hoc faciebant; multo magis nos, quibus veritas patefacta, & gratia per Iesum Christum data est templi domini ministros ornare & venerari debemus. Propterea nemo dicere audeat hoc ad pompam & ostentationem fuisse institutum; vt nonnulli apostatarum nostre tempestatis asserere non verentur. Qui bona ecclesiarum perperam sibi vindicare non erubuerunt; quique iusto bello ab imperatore nostro Carolo quinto tuacelsitudinis genitore semper Augusto deuicti, in septuplum non cum parua illorum sanguinis effusione persoluerunt. Que res digna lauro, digna curru; singularique digna trophæo fuit, quamuis Cęsar noster inuictissimus tantus sit, vt facile triumphos contempnat. Et ne diu vagemur, ad materiam redeamus propositam. Quo ordine & reuerentia subdiaconus calicem, (vt ecclesiastice loquar) patenam, ampulam maluumum, & ma-

nutergium offerat & ministraret; qua etiam
veneratione diaconus sacerdoti omnibus,
que aguntur in sacramento nostre redemptionis
inseruiat, c. perlectis, 25, distin, quanta etiam
deuotione presbyter ipse suum munus obeat,
& sacrificium corporis & sanguinis domini
in altari conficiat; non potest ita verbis ex-
primi, sicut oculis intuentium conspicitur. Nam
sacri loci maiestas deuotionem ingerit. Spiritus
eleuat, atque vnius cuiusque animum piū
& ineffabili quodam modo sanctum reddere
conspicitur.

CDE MUSICA.

CAP. VIIII.

Hic locus exposcit, vt obiter saltem de-
centem ecclesie cantum attingam, quo
autem ordine, quaque harmonia dulcisonisq;
concentibus eloquia sacra in hac alma eccle-
sia resonent, & audientium summa delectatio
manifestat, & fama toto orbe terrarum vul-
gatissima notissimum facit. Cantum vero pri-
uum, quem simplicem vocant, cuius est in
hoc sacro templo vsus, propter eius excellen-
tiam

etiam non solum nostra ecclesia Toletana cum
sua diocesi, verum etiam granatensis cum omni-
bus ecclesijs eiusdem regni totusq; ordo coe-
nobitarum diui Hieronymi sequitur, & ob-
seruat, iam qua melodia & musica cantorum,
tibicinum, sambucistarum, praeter organica
illam, nullibi non communem, missa diuinaq;
alia officia in hac sacra basilica celebrentur,
ipse princeps sapientissime Hispaniarum de-
cus melius cunctis poteris iudicare, qui cum
intelligeres nouitium chororum inuentum,
sive potius (vt ego opinor) ob vetustate iam
obsoletum (cum olim chori in vsu fuerint psal-
148.) in hoc nostro concentu desiderari, ta-
meti tibi iucundissimi erant, maximeq; in
delitijs habebantur, eos dignissimo archipre-
suli Toletano magistro tuo tradidisti; vt eius
pariter & tuo beneficio tanto dono ecclesia
nostra ornata frueretur. Ceterum quia non
uulli sanctorum autoritatibus non probe in-
tellectis moti, & quadam denuo extrauagan-
ti suffulti videtur quodam modo in ecclesijs
musicam improbare: non indignum censui in
vtramq; partem questionem hanc discutere,
& breui compendio quid de hoc sentiam ex-
d

plicare. Et quoniam opposita teste philoso-
pho iuxta se posita magis clarescunt; pro par-
te negatiua prius arguam: vt in sine conclu-
dam vsum laudabilemque consuetudinem ec-
clesiarum iure & ratione probari. In primis
ergo Hieronymus ait. 92. dist. cap. 1. Cordibus
non vocibus deo cantandum & psallendum
est. Qui post pauca addidit, audiant hec ado-
lescetuli, audiāt hi; quibus in ecclesia est offi-
cium psallendi. Cui assentitur Gregorius ea-
dem dist. c. 2. in sancta (inquit) Romana eccle-
sia, dudum consuetudo est valde reprehensi-
bilis exorta, vt quidam ad sacri altaris mini-
sterium constituti cātōres eligātur, & in dia-
conatus ordine constituti, modulationi vocis
inseruiant, quos ad prædicationis officium,
& eleemosinarum studio vacare cōgruebat.
Vnde fit plerunq; vt in ministerio dum blā-
da vox quaritur, congrua vita negligatur,
& cantor minister deum moribus stimulet,
cū populum vocibus delectat. Conuenit etiā
versus ille vulgaris, Non vox sed votū, non
cordula musica, sed cor, Non clamans, sed
amās cātat in aure dei. Præterea quo musica
est præstantior, eo magis hominū animos ad

Fo. xxvj.
se allicit, & intentos facit. Vnde illorū sensus
non potest simul deo et musicę intēdere. Ex
his alijsq; similibus videtur posse concludi,
musicam ab ecclesijs exterminari debere. Cū
præsertim huic sententię extrauagās illa noua
vltimā manum imponere videatur, de vita,
& honesta clerico, i. in cōmunibus. Huius ta-
men opinionis rationes facile diluētur, & ex-
trauagantis sanctionis veritas declarabitur.
Paulo itaq; altius (si per te licuerit serenissi-
me princeps) celebratę consuerudinis funda-
mēta subtexam. In nouo testamento legitur
bis angelos hymnos cantasse. nato saluatore
gloria in excelsis deo. luce cap. 2. eoq; resurs-
gente alleluia, vt in cap. hi duo hymni. de.
conf. dist. 1. neq; vulgariter, sed prout festa
gloriosa exercebant, nempe omni huma-
na musica sublimius. Vnde militans eccle-
sia triumphantis exemplo debet vti mi-
nisterio cantorum potiori modo, quo possit.
Præterea David cithara tinnulis ictris
bus concitata lyricoq; carmine a Saulis ve-
xatione Dæmonem arcebat lib. 1. Regum.
cap. decimo sexto. quod neutiq; crederem
fieri, si voce & cithara incompōsite psalleret

Vnde in veteri testamento non solum erat vsus cantorū in laudem dei, Esdræ cap 2. vbi cantores, & cantatrices ducenti numerantur, sed etiam de laudando deo præceptum, vt in vltimo psalmo, in quo iubemur deum laudare in tympano & choro, i chordis & organo. Quod simplici in composita q̄ musica nõ ita decenter fieret, & beatam Cæciliam legimus pulsatis organis ipsam decantasse domino, fiat (inquiens) cor meū & corpus meum immaculatum, vt non confundar. Item musica inter artes liberales connumeratur, quas cū ab ecclesia non reperiamus prohibitas, c. si quis artē, 37. distin. nulla ratio est, cur ab ecclesia cantores exterminentur, quod tantum abest, vt decreta. in. c. clericos. 21. distincti. non solum officium cantoris, verum etiam ad ecclesias triplices musicos pertinere decernant. Cantorem videlicet succentorem, & concentorem, qui ordinat voces. Igitur si musica esset omnino prophana vel prohibita, nullus esset delectus istorum cantorum, neq̄ ab ecclesia Romana; quæ caput est omnium ecclesiarum & magistra, reciperentur; tantiq̄ nequaq̄ fierent. Musica enim animum mulcet, mentem

erigit, & singulorum operum labores fatigationemq̄ solatur; lapsos & desperatos reuocat, viatores confortat, affirmare Arabes fertur, camelos onera portantes confortari, canentibus ductoribus. Cantus namq̄ delectationem operatur, iracundos mitigat, tristes & anxios lætificat, discordes pacificat, phreneticorum rabiem temperat; vanas cogitationes dissipat, torpentes animos excitat; nunc grauioribus tonis, lasciuos, furentes, iratos cohibet. Sic David furentem Saulē cithara repressit; Præterea Orpheus, Amphion, Pythagoras; Empedocles; Asclepiades concentibus sonis mira quædam facere consueuerunt, suis assuetis modulis fiduciantes. Multa plane de operationibus melodię leguntur, quæ si essent referenda, proprium codicē sibi vendicarent, propterea ne videar multum a materia discedere, sat erit in laudē musicę hæc tetigisse. Ex quibus euidentissime elicitur, optimo iure musicam in ecclesia deesse receptam; nec propter argumenta in contrarium adducta esse respuendam. Quibus sic potest responderi. Et ad primū dico **Hieronymum non improbare simpliciter musi-**

ea que in dei laudē potest assurgere, sed eam
tragico more in ecclesijs tripudiātē vt ex ver
bis eiusdē Hieronymi recte perpenſis colli
gitur. Nec refragatur huic ſentētię cōmuni
Gregorius: qui tūc dicit cantores ſtimulare
deū, cū ad voluptatē populi tantū nō ad dei
laudē & cultū, vultuoſi cantores laſciuiūt,
Nec potest negari, muſicam quo elegantiorē
eo magis placida modulatione mētē ſanſūq;
hominis eleuare, ſed ille mentis exceſſus in
iubilationem tendit: q; ſi quis in ſiniſtrū ver
tat, ſibi & non muſicę vitio aſcribat, cum in
tentio præcipua eccleſię ſit, iubilare deo, non
ſolum in organis & alijs inſtrumētis, verum
etiā in cymbalis et vocibus benefonantibꝰ.
Que non diſtrahunt ſenſum, neq; intellectu
a diuinis, vt imponitur ex aduerſo, ſed potiꝰ
roborant, & cōfirmant ſicuti cū plura in idē
tendunt, fieri nōnunq; ſolet. Neq; muſicę ad
uerſari videtur extrauagans, vt eam recte cō
ſiderantibus liquet, que de laſciua tantū mu
ſica loquit; eamq; merito reprobat, cum non
in dei honorem, ſed in aurium potius delitijs
vertatur, vt patet in principio ipſius extrā
uagantis, dum dicit melodias interfecant;

Fo. xxviij.
diſcantibus lubricant, cantillenis vulgariſſimis
nonnunq; inculcant, adeo vt interdum anti
phonarij & gradualis fundamenta deſpiciāt
&c. Quę aliter etiā intelligi poteſt, vt pro
hibeat in modum tragedię tantum cantores
in eccleſia geſtire. Quin etiā licet conceda
mus, extrauagantem ſupradictam muſicam
penitus exploſiſſe, ſeruanda non eſt, nec eius
transgreſſores aliquibus ligantur pœnis.
Quandoquidē in vſum non fuit recepta.
Nam leges inſtituūtur, cum promulgantur,
firmant vero, cū vſu atq; cōſuetudine appro
bāt. c. in iſtis. & c. fin. 4. diſt. Id circo cātores
intrepide abſq; vllō cōſciētie dictamine poſ
ſunt iubilare deo, dū tñ populū laſciua effæ
minataq; modulatione præcipue ad inanē de
lectationē nō puocēt. Quod ſi illa vocū ina
nis elatio nemini parcens eis irrepſerit (tripu
diantibus enim in ſuperbiā, in humilitatē hu
milibꝰ ſenſim irrepere tētat) tali antidoto præ
muniātur, vt cū ad diuinū officiū acceſſerint;
ſyncera & præcipua illorū in deū dirigat in
tētio, a q; ſi vt homines diſceſſerint, mortali
labe neutiquā afficient, ſicuti cōtingit famu
lis prelatorum ſeruiētibus propter beneficia

obtinenda. Qui dum non ob illa principaliter famulentur, simonię ambitus ve crimine minime notabuntur. c. quid proderit. 61. dist. & c. cum essent de simonia. Illud tamē omni cura & diligentia caueant. ne dū diuinis psal modijs incumbūt. ceterisq; sacrosāctis obsequiis, garrulitatibus aut susurris intēdāt; nā vt August. ait bonis operib9 insidiat demō,

DE ADMIRANDA VIRGINIS DESESSIONE in hanc sacra adē diuo Ildefonso sacella no suo veste e cœlo afferentis. Cap. ix.

HActen9 demulsi ca attinentibusq; ad altaris ministerium retigisse sufficiat, vt ad tractandum de solēnitatibus peculiarib9 huius almę ecclesie, iā no

stra cōuertat oſo. Inter quas prima se offert descensio mira intemeratę virginis Marię. Quod sic euenisse, a maiorib9 nostris verissimo relatu scripturisque authenticis accepim9. Regis Recifundi tempore, qui patri Cindas uindo era. 695. in regno successit. regnauit 18. annis. Cum Heluidij & Pelagij sectatores a Gallijs venientes, plerasq; Hispanię partes infecissent, perpetuam virginitatē beatę Marię negantes, pŕesulq; Toleranus beatus Ildefonsus illis occurrens, non segnis in diuinā militia torpuit; non sibi notam passus est defertoris muri. non deniq; turpem meditatę fugam aduersarijs terga pŕebuit. quin pot9 cū hostibus cōgressus contrarios ict9 clypeo fidei circūsept9 retudit inclytus pŕehator. sacrarumq; scripturarum testimonijs, sanctorumq; patrum autoritatibus, inuolabilis veritatis armatus eloquijs. eorum hereticadogmata confutauit. & ab Hispanijs confusos abegit. Librumq; contra pŕedictos hereticos de perpetua virginitate conscripsit, cui9 tale est initium. O domina mea, dominatrix mea. dominās mihi. mater domini mei: famula filij tui. genitrix factoris mundi, te rogo,

te exoro, te queso, habeam spiritum filij tui, habeam spiritum domini tui, habeam spiritum redemptoris mei, vt de te vera & digna sapiam, de te vera & digna loquar, de te vera & digna, quecūq; sunt diligam, aliaq; in hūc modum, que pio ac deuoto lectori (vt ad institutum properem) estimāda relinquo. Virgo itaq; sacrosancta non immemor accepti obsequij p̄ij deuotiq; clienris ab æthere summo descendens; hanc peculiari priuilegio suā sanctam eadem suis gressibus vestigijsq; consecrauit. Dum enim suauissimis cātuum modulationibus ad decantandum, & ad librum de virginitate perpetua catholice scriptum legendum, diuus Ildesonus cum clero & populo cōsurgeret, atq; vt vigilias, quas deo & ei⁹ intemeratę virgini matri vouerat, rite persolueret, ministri p̄euntes cū ecclesię ostia demore aperirent, subito lux magna oculos eorum præstrinxit, quam neutiq; ferre valētes, magno timore perculsi, luminarijs relictis, pene exanimis fugerunt. Diuus vero Ildesonus nullo terrore perculsus, cum ad altare (vt moris erat) ad orationem flexis genibus procubuisset, sibi vtiq; benecōsci⁹; circū

quaq; conspiciens, vidit illam sanctam; immaculatam virginum reginam in suggesto sedētem, quod ipse concionaturus populo ascendere solebat. Quo in loco null⁹ postea sedere ausus est, præter Sisibertū episcopū. Qui propter audaciam nimiamq; temeritatem a sede illa electus, in exilium est relegatus. Ili phonsus vero sursum oculos eleuans, vidit virginum choros reginā laudantes; quæ Davidicis modulationibus cantus dulcissimos personabant. Cūq; virgo sanctissima, pariter ac vir sanctus se mutuo intuerentur; ipsa quidem virgo gloriosa vestem illam preciosam, quam secum attulit, induit famulū suū; deditq; pietissimo ac vigilantissimo Ildesono, vt ipse solus (vt credere dignum est) in solennitatib⁹ illius ac redemptoris nostri vestiretur; subiiciens, quoniam (inquit) mente pura, fide firma, in meis laudibus permanisti; & in laudem meam diffusam in labijs tuis gratiam tam dulci eloquio in corda fidelium transfudisti, & lumbos tuos virginitatis gratia cingulo castitatis præcinxisti; volo, vt vestimēto supercoelestis iam in hac vita orneris, vt in futura in coelesti beatitudine;

rum seruis filij mei eterna leticia fruaris. Et
hec dicens ab oculis eius vnâ cum virginib9
a luce qua venerat, euauit, in celumq; res
meauit. Remansit autem seruus dei, de adîpîs
cenda gloria tantum sollicitus, quantû cõspi
cuis extitit veste sibi data diuinitus. Hec ex
lectionibus, quę cantantur in festis Annun
tiationis intactę virginis sub nomine beatę
Marię dela, o. decimo quinto, K^l. Ianuarij,
atq; descensionis virgineę nono, K^l. Februa
rij sub celebritate pacis; necnon a chronico
reuerendissimi. D. Rodericilib 2. cap. vigesi
mo quarto ad verbum fere decerpsi. Ceterû
virgo virginum, & sanctarum sancta (quia
in tempesta nocte Ildefonso vestem sacram
attulisse omnibus nondum innotuerat, vol
luit per beatam Leocadiam alumnam, tutela
remq; Toletanę ciuitatis, rege populoq; cla
ra die palam cernentibus. huberïorem gratiã
referre. Nam cum in festo beatę Leocadię
Ildefonus cum rege Recifundo populi co
mitante ceterua, ad tumultum eidem virgini
consecratum descenderet, continuo sanctus
vir prope ciuis suę sepulchrum deuotissime
pronus occubuit, atq; in oratione diu suspen

sus, tandem monumentum sua sponte aper
tum vidit. O rem multis retro seculis inaudi
tã; surrexit ex tumulo virgo Leocadia, quę
iam tercentum annos in domino obdormie
rat, siue in corpore proprio, siue extra corp9;
nõ est qui iudicet, & beato Ildefonso appro
pinquans, quasi dextram dextra apprehen
dens sic ait. O Ildefonse per te viuít domina
mea, quę cœli culmina tenet. Stupefacti ma
gnitudine ac nouitate rei silent cũcti. At bea
tus Ildefonus illis mirantibus, silentium his
vocibus rupit. Virgo cœlo digna, quę terras
ex ossa, mundum pro Christi amore vsq; ad
martirij cruciatum spreuisti; quę te tã sancta
tulerunt secula, beata fuerunt; sed beatiora
nostra tuo visibili conspectu, quę cum emi
graueris martyrij palma triumphã; ad fidei
gloriam & credentium consolationem mira
culo tam insigni apparere dignata est. Cõuer
te quęso lumina ad hanc urbem tui altricem
corporis, protege precibus & intercessionib9
bus ciues tuos, pariter & regem; qui tua tem
pla mira deuotione frequentat. Tandem vir
go ad tumultum reuertens, lento gradu ince
debat. Tum Recifundus rex beatum rogat

Ildefonsum, vt aliquid insigne ex virgine acciperet, priusq; ex oculis dilaberetur. Ille regis accepto cultro, partem veii quo virgo amicta erat, incidit, ac regi custodi quidem fideli commisit. Rex vero (que eius religio erat) & munus illud coeleste & cultrum seruandum dedit ministris ecclesie. Nefas enim duxit, ad humanos redire vsus. quicquid virginis contactu sanctificatum esset. Perpendant nobiles matronae, virginescq; Toletanae ac reliquus sexus femineus verba beate Leonadi dicentis, per te Ildefonse viuut domina mea (cuius virginitas illibata (vt erat) Ildefonsi disputatione, explosa haereticorum & damnata heresi, defensa permansit) quanta cura & solertia debeant famam integram conseruare. Femina enim cum infamatur, quasi inter mortuos potius, q; inter viuos annumeranda non viuere dicitur. Ex his omnibus peruulgatum est nomen Ildefonsi per vniversam Hispaniam, tantaq; deuotio erga Christi fideles excreuit, vt incoelix haberetur is, cui ecclesiam Toletanam visitare non esset in votis. Huiusvtriq; sancte basilice illud psalmo graphi psalmo. 131. non indecenter possumus

adaptare. Introsibimus (inquit) in tabernaculum eius, & adorabimus in loco; vbi steterunt pedes eius. Nam & si per pedes apostolos Christi, qui sunt pedes sustentantes totum ecclesie corpus, intelligamus, nihil prohibet, quod ad historie verae gestae miraculum; suo quodam modo propheticum vaticinium ac comodemus. Ceterum ad excellentiam privilegiumq; huius basilice spectat, quod Hispaniarum reges a primi diei natalis domini nostri vespertinis horis vsq; ad missam tertii diei peractam, que sancti Ioannis euangeliste est sub certa poena in hoc sacro templo adesse tenentur. Quin & ipse Romanus pontifex nisi eisdem diebus pariter affuerit, simili poena mulctatur. Quod vsq; in presentem diem inuolabiliter custoditur, nec aliunde originem ducere pie existimandum est, quam ex illa coelesti & per orbem terrarum celeberrima ac vulgatissima virginis Mariae defensione. Nam quamuis saepius maxima solertia scrutatus fuerim libros antiquos, illosq; qui archiuo huius ecclesie quasi religione quadam seruantur, huiusmodi tamen mulctatione pecunie neque vllum principium

inuenire, neq; a senioribus perdiscere potui
quantunuis peritiores interrogauerim, Solū
itaq; libri vetustiores & calendarium, quod
memoriarum dicitur: in quibus hoc multa
titium statutum indubitanter promulgatum
reperitur, hac de re testificantur; quibus in
huiusce modi rebus fides adhibenda est; præ
sertim cum id ab omnibus, vsu & consuetu
dine receptum fuerit, Mirum dictu relatuq;
dignum; Christi vicarios Romanæ ecclesie
pontifices Alpes montesq; Pyreneos transce
dendo; in Hispaniam atq; adeo in nostram
ecclesiam nō sub equinoctia, sed sub hyemē
regidam apostolica sede relicta; statutis die
bus se conferre teneri. Quos minime eccle
siam Toletanam, vt pote Romana inferiorē
astringere potuisse, c. 1. 22. distin, sed ipsorum
pontificum spōtanea deuotione in obsequiū
& memoriam inuiolatę virginis descensio
nis se regesq; Hispanię sub præscripta mul
ta astrinxisse, credere fas est. Ob hanc potif
simum religionis causam nōnulli Hispania
rum reges, Enricus huius nominis secundus
cum Ioanna, Ioannes item primus eius filius
cum Leonore, Enricus etiam tertius cū Ca
tharina

Fo. xxxiij.
tharina vxoribus in hac sacra basilica monu
menta sibi elegerunt iuxta altare; quod descē
sioni dei pere virginis dicatum est in sacello;
quo missarum solēnia pro eorum requie nu
pe celebrabantur. Quorum corpora anno
1534. quatuordecimo, Kl. Iunij. S. C. C. maie
statis parētis tui serenissime princeps permis
su, ac mandato reuerēdissimi cardinalis Ioā
nis Tauera mihi tunc temporis eius vicario
iniuncto in sacellum denuo illis erectū; quod
recentiorum regum appellationem obtinet,
trāsata sunt. Nam vt postea dicitur, aliud sa
cellum est; vbi sacra pro regibus vetustiori
bus peraguntur, Eadem deuotione existimo
hanc sanctam ecclesiam christianissimos His
paniarum reges præ ceteris non munusculis
aut vulgaribus donis, sed vasis, ornamentis,
insuper castris oppidis, villis, multisq; alijs
redditibus, vt posteris suę deuotionis argu
mentum exemplumq; relinquerent, ditasse.
Ob hanc ipsam descensionis causam facile
quidem coniectura ducor: nobilissimas olim
ecclesias huius nostrę societatem affectasse;
vt nimirū iuris ecclesiastici participes essent,
hoc est precum & diuinorum misteriorum,

quibus ecclesia Toletana excellit, quod multis retro annis initum fœdus ad hanc vsque nostram etatem durat. Quę nam vero istę ecclesię sint, quoniam celebre & scitu dignum est, breui quidem catalogo accipe. Compostelana, Cæsaraugustana, Pampelonensis, Seguntina, Oxomēsis, & apud Galos Turo-
nensis. Ambiuit hoc ipsum insigne pariter & nobile cęnobium sancti Facundi de Sahagũ vulgo nuncupatum ordinis diui Benedicti, quod apud Legionenses in magna est veneratione, neq; apud hos solum, sed apud vniuersos Hispaniæ nostrę tractus. Hi omnes si quando ad ecclesiam accedunt & chorum nostrum vestibus de more ecclesię nostrę induti ad officium ingrediuntur diuinũ, si ex dignitatibus ecclesię suę sint, fœderis symbolum duos aureos accipiunt, si canonici aut portionarij vnum. Aliud est item nequaquam silentio pretereundum ecclesię Toletanę sanctimoniam commendans, quod si quando principibus nostris preliũ aliquod in Mauros committendum erat, ad Toletanam urbem diuertentes templi nostri sacra visitabant, & accersitis templi ministris, vexilla

suã benedicenda & aquis lustralibus ceterisq; mysterijs sanctificãda curabant. Vnde hæc summa deuotio: nempe non aliunde existimandum reor, q̄ ex illa admirabili dei perę virginis descensione, quam non tantum vetustorum testimonia, verum tabule pictę, columnę, parietes templi intus & foris suis stęmatibus proclamant atq; demonstrant. Idemq; palam facit collegium eorum, qui sub nomine confraternitatis, immaculatę virginis descensionem quotannis celebrant. In qua antiquitus rex & archiepiscopus cum multis vrbis optimatibus solebant esse confratres. Hodie vero prisca illa memoria tantę maiestatis in populo et ceteris luminaribus, regalibus ornatis insignibus, duntaxat permanet.

DE PECVLIARIBVS SAN-
ctis huius almę ecclesię vrbis,
prouincięq; Toletanę pa-
tronis. Cap. x.

Verum post admirabilem virginis de-
 censionem vt cũq; præscriptam, de alio
 rum sanctorum celebratibus, quos hæc al-
 ma ecclesia annuatim recolit: etiam si multa
 mirandaq; dicerem omnia certe inferiora cẽ-
 ferentur. Nam quemadmodum fluuij in ma-
 re intrantes nomen amittunt, ita cum aliquid
 de exuberantissimo gratiarum pelago sacro
 sanctę Christi parentis egerim, nomina ge-
 staq; sanctorum impune prætermittere pos-
 sem. Sed ne videar (quod absurdum fore exi-
 stimo) nostros huius vrbis patronos ac tute-
 lares inofficiosus silentio prætereire, pauca ex
 multis referam; facile enim lector condona-
 bit, si eorum quoq; monumenta referantur,
 qui virginem ipsam & sanctissimum filium
 religiosissimis officijs demeruerunt.

DE DIVO EVGENIO ET EXORDIO

fidei orthodoxæ & in alma ecclesia Toletana

Cap. xi.

AT primum a diuo Eugenio mihi exor-
 diri visum est, quippe qui primus Tole-
 ti eliminata spurcitiâ idolorum pia, sancta, &

religiosa fidei fundamēta iecit. Hic vero fuit
 discipulus magni dionisij Areopagite, a quo
 in Hispaniam, vt eam Christo domino lucrif-
 aceret, ex Arelatensi vrbe missus; in nostrã
 ante alias vt pote lōge præstantiorem se cõ-
 tulit ciuitatem Toletum. Vbi cõstanter Chri-
 stum saluatorem mundi prædicando, dæmo-
 nes vrbem vexantes fugauit, illorumq; aras
 penitus destruxit. Quas in veri dei religione
 consecrando, quamplurimis decorauit mini-
 stris; qui salutaria fidei documenta fidelibus
 & catechuminis ministrarent. Postmodum
 magistri sui Dionisij desiderio captus, vt ab
 eo ante vtriusq; obitum consolationem acci-
 peret & ministerij sui rationem magistro red-
 deret, in Galliam reuersus est. Ante vero q̃
 Parisios accederet in loco nomine Diolo in-
 persecutorum Christiani nominis rabiẽ, ma-
 nusq; violentas incidit. Qui cum a tyrannis
 interrogaretur cuias esset, Christianũ se esse
 spõte confessus fuit perseueransq; in verę ca-
 tholicęq; fidei confessione, martyrij palmam
 adeptus est. Cuius corpus diuina reuelatio-
 ne inuentum iuxta magistri sui Dionisij se-
 pulchrum honorifice fuit translatum. Regnã

te vero Aldefonso septimo, (qui ferme vni-
 uersa Hispania in ditionem suam redacta,
 imperatoris sibi nomen vendicauit) Rai-
 mundus archipresul Toletanus ab eodem
 Aldefonso imperatore instanter efflagita-
 uit, vt corpus aut saltem aliquam eius por-
 tiunculam diui Eugenij a Ludouico rege
 Francorum, qui a Hierosolymis rediens vi-
 sitaturus liminabeati Iacobi, Compostellam
 petijt. postulare. Qui imperatoris precibus
 deuictus concessit brachium dextrum diui
 Eugenij. Quod transmissum fideliter per
 manus cuiusdam abbatis sancti Dionisij, sū-
 mo cum honore susceptum fuit. Imperator
 namq; cum duobus filijs, et cum alio ex opti-
 matibus longe ab vrbe pedestres ei obuiam
 venientes, arcam humeris humiliter imposi-
 tam sanctissimum brachium deferentem in
 nostram ecclesiam detulerunt. Vbi illud
 sub fideli custodia religiose obseruatum, au-
 ro gemmis q; preciosis munitum, tua celsi-
 tudo in huius alme ecclesie erario sacro perz
 spexit.

DE BEATA LEOGADIA. CAP. XII.

PRæterea virgo Leocadia forma hones-
 tissima, clarissimisque orta natalibus; To-
 letana fuit ciuis; adeoq; credentium fidelium
 in tribulatione refugiū, pauperum cōsolatio
 dubitantū firmamentū, sanctorū gaudium;
 omniumq; christianorū singulare p̄sidiū:
 vt in carne viuēs cōlesti magis q̄ terrena vi-
 ta frui videretur. Quæ sub Datiano p̄sede
 tēpore Domitiani imperatoris, martyrio cor-
 ronata est. Huic diuē martyri tres in hac vr-
 be dedicatae sunt ecclesiae. Quarum duē sunt
 collegiatae, tertia vero parochialis, quē sicut
 a maioribus accepi, fuit edificata in ipsi⁹ do-
 mo propria. Ex collegiatis vero, vna in carce-
 re, qui a parte meridionali regio capitolio est
 cōtiguus, vbi spūm altissimo reddidit. Ibiq;
 in quadam spelunca, qua vinc̄ta seruabatur,
 proprijs digitis signaculum crucis saxo im-
 pressit: quod vsq; adhuc magna religione co-
 litur. Altera extra muros huius ciuitatis; vbi
 ei⁹ corpus sepulture fuit traditū. Felix hæc
 virgo lōgo post tēpore diuo Ildefonso (vt su-
 pra cōmemorauimus) apparuit. Eiusq; cor-
 pus, & si per tempora longissima quō fues-
 sit vectum ex hac vrbe latuerit, tamen ab

altissimi regis Philippi aui celsitudinis tue
tempore dum inter Hispanos & Flandros
commercium frequentius haberetur; cōstat
beatę Leocadię corpus in cōnobia ordi-
nis diui Bēdicti nomine sancti Gissen, alias
Cella, ad oppidum Monsenhenao, in Flan-
dria, magna reuerentiā & custodia obserua-
ri. Idēq; reperi in historia Roderici antistitis
Toletani reposita in huius ecclesię biblioteca,
libro. i. cap. de regno Egicę regis, in margi-
nea quadam additione manu scripta. Suntq;
ex Toletanis ciuibus, qui piam magnę utiq;
fidei & authoritatis, qui se corpus hoc factis-
simum vidisse proprijs oculis dicūt & affir-
mant. Qui etiam asseuerant reuerendissimū
D. cardinalem Alfonsum Manriquem pre-
sulem Hispalēsem Toleti ortum. monachos
efflagitasse. vt sibi Toletum mittendum cor-
pus beatę Leocadię condonarent. quod illi
& si elemosynam mille ducatorum dictus
presul offerret ne sacro illo munere carerēt,
abnuerunt. Quū vero nec precibus nec pre-
cio sanctum illud munus impetrari posset, pla-
cuit huius ecclesię senatui ad abbatem et mo-
nachos dicti monasterij litteras destinare: vt

FO. xxxvij:
de ipso beatę Leocadię corpore, quo q; id
modo atq; tempore ad illos peruenisset, no-
tum idoneo sibi testimonio facere vellent.
Missis igitur a nostris litteris anno domini,
1538, atq; tandem ab illis acceptis, cum de cor-
poris Leocadię translatione forsan nihil cer-
tum apud eos haberetur, quod nostro sena-
tui responderent; narrationem rerum omniū
iuxta gloriosę Leocadię martyrium; per in-
de vt gestę sunt; duob; officiis ad festum eius-
dem celebrandum dicto capitulo miserunt;
premissis ad fidem faciedam quibusdam ver-
bis de huius vrbis situ.

DE BEATO HELLADIO CAP. XIII.

DIuus preterea Helladius Toletanę ec-
clesię fuit pontifex; de cuius vita & ge-
stis nihil penitus scriptis mandatum reperit;
(nisi q; præfuit concilio tertio Toletano, vt
refert Roder. lib. 2. cap. 15. in quo gens Gothi-
ca Arriano dogmate abdicato catholicam fi-
dem professā est.) Propterea forsan q; cū po-
stea Toletum Barbari inuaderent, eius me-
moria fuit deleta libris abolitis & exustis, vt

in urbium expugnationibus fieri solet, verum subscriptio diui Helladij in actis & subscriptionibus dicti concilij non reperitur, sed Euphemij Toletane ecclesie metropolitani episcopi prouintie Carpetanie. Vterq; tamen eodem concilio adesse potuit, gloriosus Helladius in principio, cui a luce migranti Euphemius est successus, qui in actis concilij potuit se subscribere, Quam interpretationem assignaui, ne vitium aut varietas scriptoribus tribueret.

DE BEATO ILLEFONSO ET EIVS
corporis inuentione, Cap. xiiii.

Postea in nostra ciuitate ecclesiaq; Tolitana floruit diu⁹ Ildefonsus, illustri p⁹ sapia Stephano & Lucia parentibus genit⁹. qui humanis p⁹conijs neutiq; indiget, vt pote a dei genitrice Maria satis superq; laudatus, munereq; donatus amplissimo. Huius sanctissimi viri corpore sub fidelissima nec minus tuta custodia Zamorensis ciuitas fruitur (vt statim dicit) in ecclesia parochiali eius

dem dicata. Vestis autem illi coelitus a virgine allata in ecclesia Ouetenfi custoditur in aula, que sancta appellatur, Nullus tamen adhuc arcam argenteam, vbi vestis haec vnâ cum pluribus alijs reliquijs asseruatur, referare audet, Beatus Ildefonsus non solum vita, verbis, et concionibus sacris, oues sibi commissas instituit, verum ex ingenij acutissimi dexteritate & sincere mentis contemplatione doctrine sancte volumina, vt posteritati quoq; confuleret, pro animarum salute composuit, quorum multa perierunt temporum calamitatibus, & ipsa Maurorum in Hispaniam eruptione. Hui⁹ sanctissimi viri & magne ei⁹ eruditionis & doctrine meminit Ioannes Tritemius in catalogo scriptorum ecclesiasticorum seu illustrium virorum, cuius initium sequitur. Ildefonsus Toletane sedis post sanctum Eugenium episcopus, vir in diuinis scripturis eruditissimus & secularis quoque literature non ignarus, metro excellens & prosa, ingenio subtilis, sermone disertus, & super oes sui temporis episcopos facundus & eloquens, vita & conuersatione deo dignus atq; sanctissim⁹. Fuit eni timoris

dei instantia prædictus; religione deuotus, cō-
 punctione profusus, incesu grauis, honesta-
 te laudabilis, patientia singularis, differendi
 ingenio clarus, sapientia summus. Qui, cum
 adhuc puer esset, diuino spiritu attactus, res
 mundi parentumq; affectiones contemnens,
 Agaliense monasterium petijt, monachumq;
 se in eo multis annis decenter exhibuit. Cœ-
 nobium quoq; virginum in Deibienſi villu-
 la cōstruxit: quod de parentum suorum opib;
 dotauit. Abbas deinde effectus Agalien-
 sis cœnobij monachorum mores exercuit,
 rem discreuit, vitamq; seruauit. Principali
 post hæc, violentia Toletum reducitur, atq;
 inibi, post decessoris sui obitū, pōtifex subro-
 gatur. Scripsit multa præclara opuscula, de
 quibus referuntur subiecta,

De sancta trinitate, lib. 1.

De imbecillitate propria, lib. 1.

De uirginitate sanctæ Mariæ. lib. 1. domina
 mea dominatrix mea.

Annotationes actionis diurnæ, lib. 1.

Annotationum in sacramentis.

De cognitione baptismi, lib. 1.

De progressu spiritualis deserti, lib. 1.

Hymnorum diuersi generis, lib. 1.

Sermones varij, lib. 1.

Epigrammata multa, lib. 1.

De missa quoq;, lib. 1.

Epistolarum ad diuersos, lib. 1.

Cum beatissimus iste præsul Hildeſonſus li-
 brum de uirginitate purissime dei genitricis
 Marię ad finem vsq; compleſſet, cuiſ omni
 studio, quo poterat, semper deuotissime ser-
 uire solebat. apparuit ei domina mundi ipſa
 librum habens in manibus, & gratias agens
 illi pro tali seruitio, quod sibi gratissimū esse
 affirmabat. Ille uero cupiens eam altius ho-
 norare, constituit, ut celebraretur solennitas
 eius singulis annis octaua die ante natalem
 domini: que solennitas iam obtinuit, ut per
 uiuersam fidelium ecclesiam in honore pu-
 rissime conceptionis illius sexto iduum de-
 cēbris celebretur. Vnde ei rursus beata dei
 genitrix apparens uestimentum sacerdotale;
 quod nos albam uocamus & cathedram illi
 attulit, de quibus multa miranda & gloriosa
 narratur. Hęc ille, Aduertēdum tamē, quod
 festum illud, quod octaua die ante natalem
 domini celebrari consueuit, non est in hono-

rem conceptionis beate Marię institutum. s. cum ipsa concepta est in utero matris sue; sed in honorem annunciationis videlicet incarnationis verbi diuini; quod festum apud nos delat. dicitur. Nec bis beato Illesonso sacrosanctam virginem Mariam apparuisse, sed semel tantum legitur; imo neque cathedram attulisse sed vestem solum, nec albam, sed casulam fuisse, pro certo apud nostrates habetur. Preterea ecclesia Toletana proprium festum descensionis gloriosissime virginis Marię nono Kal. Februarias sub celebritate pacis celebrat. Cumque diuus Illesonius Toletanam ecclesiam novem annos & duos menses prudentissime religiosissimeque gubernasset; regni Recifundi regis duo de vigesimo anno nature concessit 10. Kal. Februarij, & iuxta sepulchrum Leocadię virginis & martyris, sepulture corporei mandavit. Ad cuius postea tumultum multa miracula claruerunt, anima eius beatissima diuina visione fruente, ubi cum Christo regnat in secula. Eadem ferme volumina, que a precitato autore relata sunt, habentur in octauis diui Illesonsi, que, ne fastidium ingererem, repetere nolui. Exigentibus autem ho-

minum peccatis cum Hispania ferme viuera ab Arabibus subacta esset, & magna pars ferro atque igne populata, Astures dumtaxat Pyrenei montis inaccessibilia quedam loca incolentes Christi nomen atque religionem seruauerunt. Ad hos ergo victi, quibus mens leua non fuit, de singulis partibus confluxerunt. Quorum plerique reliquias & sacratissima queque ex proprijs ecclesijs in ea loca deportarunt; inter que Christiani cum multis reliquijs, quibus Toletana ciuitas locupletissima erat, vestem illam sacratissimam, qua dei mater Beatum Illesonsum decorauerat, in urbem Ouetum Asturiarum caput deportulerunt. Ferebatur & illuc corpus beatissimi Illesonsi, sed forte apud Zamoram deportatores prepediti in ecclesia sancti Petri loco abditissimo illud reposuerunt. Crescente vero in dies clade etiam Zamora barbaris cessit. Quo circa sublata est hominibus illis resumendi copia sequestratum pignus. Transierunt autem post hac tempora multa, & quoniam frequentari deinceps a fidelibus non potuit, res excidit memoria. Postquam deo miserate opera piorum regum

Castellę Christo regnū paulatim restitui cœ-
pit. Zamora quoq; in christianorū ditionē re-
dijt: pastor ex Tolētanis oris in eā vrbē cūve-
nisset pauper habitu, sed diues sanctitate in-
gressus tēplū beati petri orōne facta cepit sin-
gula circumlustrare, curiosius inspicere: quē
furtū edituis moliri arbitrātibus, dixit se nō
esse furem nec aliquid mali facturum venisse;
sed velle habere copiam alicuius: sacerdotis
atq; deum timentis, cui grande secretum ma-
nifestaturus erat. His auditis ductus est ad
quemdam Didacum sacerdotem grauissimū
coram quo genibus prouolutus cepit, quasi
peccata sua confitens, huiuscemodivisionem
enarrare, pater mi, vidi inquam raptus in spi-
ritu in patria mea pontificem quēdam, vultu
decorum, incessu grauem, & omni corporis
ornatu gloriosum, qui sua admodum mellis-
flua voce me allocutus ait, ego sum Ihesus
quondam Tolētanę vrbis antistes veni,
sequere me, quem secutus, visus sum in hanc
vrbem peruenisse; & in hanc ecclesiam intra-
re: vbi quum essemus, hic inquit, & designa-
uit digito locum, hic corpus meum absq; ho-
nore iacet. Animaduerte fili, ne inmanifestan-
da virtute

da virtute dei vlla te ignauia teneat, dei enim
verbum est, quod non tam ex me, quam ipso
iubente impero: quibus dictis euauit. Ipse
ad me reuersus, domo & familia relicta, in
hanc vrbem & ecclesiam venio, quibus om-
nia signa, quę in spiritu cognoui, inesse vis-
deo: habes iam pater optime causam mei ad-
uentus. Didacus autem ille, vt erat grauis &
timoratus vir ecclesię capitulum cum nōnul-
lis laicis prudentibus congregauit, rectaq;
ibidem agitata omnī sententia fuit, ad vni⁹
peregrini atq; hominis ignoti dictū nihil esse
tentandum. Exijt nihilominus sermo in au-
res hominum, & si creditum a multis fuit, nul-
lum tamen periculum factum est. Regnante
autem postea Ihesuso huius nominis octa-
uo rege Hispanię, quū Assuerus ecclesię Za-
moranę præsul illam beati Petri eadē amplia-
re veller: pro iaciendis colūnarum fundamen-
tis, terra altius foderetur: forte in loco, quem
pastor designauerat sarcophagū ostenditur
marmore opertum, quod incautis ictibus
fossores confregerunt. Erant in illo reliquię
humani corporis suauissimum quendam, su-
pra quam dici potest, spirantes odorem: quo

tota terra adiacens videbatur perfusa / tunc
vero que a pastore relata fuerant, in memo-
riam venerunt, erat etiã super marmore epis-
raphium insculptum, sed quia fossorũ inad-
uertencia cõminutum est, coadunatis quis-
dem partibus quantũ humano ingenio atq;
labore fieri potuit, hoc tantum lectum est,
Patris Illesonji archipræsulis Toletani. Robora-
ta est deniq; fides maxime ex miraculis, que
sancto confessore inuocato facta sunt, Episc-
opus cum clero atq; vniuersa ciuitas gaudẽ-
tes et exultãtes, Zamora tãto munere ditata;
iuxta altare beati Petri in eadẽ ecclesia illud
condiderunt, vbi innumera miracula quoti-
die fiunt, que omnia frater Ioannes Egidius
Zamoranus ordinis minorum vir apprime
eruditus vsque ad sua tempora, quam dili-
gentissime descripsit. Quum hoc sacratissi-
mum corpus multis añis in loco abditissimo
repositum esset paucis sub sacramento astric-
tis illud dũtaxat scientibus, anno domini
millesimo quadringentesimo in hoc inuen-
tionis die ex eo loco eductum supra altare
ipsius maximum ponitur cunctisq; ostẽsum
est, vbi miracula multa denuo visa sunt, mu-

ti loquebantur, varij infirmi curabantur, fre-
quentes turbæ vndiq; ad has sanctas reliqas
venerandas confluerunt; tandem post dies
octo in sacello, quod est supra ipsum alta-
re, intra capsam magnam argenteam de auro
tam inclusum honorifice ponitur, vbi a cum-
ctis cernitur. Hęc habentur in historia, quæ
legitur de corporis beati Illesonji reuelatio-
ne in ecclesia Zamorensi.

DE BEATO IULIANO CAP. XV.

DIuus deinde Iulianus huius ecclesie ar-
chiepiscopus qui tertius a beato Illeso-
fo in ecclesia Toletana suscepit; productus,
vt Roder. lib. 3. cap. 12. ait, ex traduce iudeo-
rum, vt flores rosarum inter spinarum ves-
pres, omnibus mundi partibus ob Christi
doctrinã innotuit. Qui etiã a parentibus chri-
stianis progenitus splendide in omni pruden-
tia Toleti manebat edoctus Vbi & postmo-
dum episcopatu extitit decoratus. Et rur-
sus idem, D. Roder. eiusdem lib. cap. 13. de

concilio. 15. Toletano loquens de sancto Iuliano mentionem facit. Eius (inquit) in tempore liber de tribus substantijs, quem dudum Romam miserat primas sanctissimus Iulianus, & minus caute tractando Benedictus papa indixerat reprobandum, ob id, quod voluntas genuit voluntatem. Sed sanctus Iulianus veridicis testimonijs in hoc concilio ad exactionem Aegicę regis per oracula eorum, quę Romam transmiserat, verum esse firmavit, & apologeticum fecit: & Romam misit per suos legatos, presbyterum, diaconum & subdiaconum, viros eruditissimos, & in omnibus dei seruos, & diuinis scripturis imbutos, cum versibus etiam acclamatorijs. secundum quod & olim transmiserat de laude Romani imperatoris. Quod Roma digne & pie recipiens cunctis legendum indixit, atque imperator acclamando laus tua deus in fines terre, letum sepius notum fecit, qui & rescriptum domino Iuliano per supradictos legatos cum gratiarum actione & cum honore remisit, & omnia quęcumque scripsit, iusta & pia esse asseruit. Eius etiam meminit magister sententiarum lib. 4. dist. 44. illius extat liber inscriptus pro-

Fo. xliij.
gnosticon futurę seculi tres continens tractatus; primus quidem agit de morte & transitu ex hoc seculo, alter vero de receptaculis animarum post mortem, vltimus autem de resurrectione sanctorum & extremo iudicio. Scripsit & alios libros de sancta virginitate; de vitijs & virtutibus, de natura anime, de contemptu mundi, epistolarum item volumine ad diuersos, vt refert Ioannes tritemius in catalogo ecclesiasticorum scriptorum. Fuit beatus Iulianus sacris literis abunde eruditus, claruit sub Eraclio imperatore; non sub Mariano, vt Tritemius scribit.

DE BEATO PETRO ARCHIDIACO
no Toletano. Cap. xvj.

Petrus Oxomensis Illeonsi sexti regis tempore sub Bernardo Presule ecclesię Toletanę archidiaconatum obtinuit. Qui postea creatus Oxome antistes, eius ecclesię que per Sarracenos iam diu populata proiectaque iacebat a fundamentis construxit. Atque humilitatis suffultus prerogatiua hominum mores reformauit, animarumque lucra ingen-

f. iij.

si cura quæsiuit. Qui ab ecclesia Toletana non parua ueneratione colitur. O fœlix Carpetania tantis tamq̃ illustribus decorata patronis. fœlicior Toletana ciuitas. quæ tã egregios uiros alere meruit, fœlicissima ecclesia, Christi matris ac tantorum heroum sedes & habitaculũ, qualicq̃ terreus quidã paradísus.

DE ORNATV AC VENUSTATE
altaris choriq̃ maioris. Cap. xvij.

IAm altare ipsũ, in quo vnigenitus dei filius eterno patri pro salute humani generis quotidie uictimatur, perquam sublime, multoq̃ alijs quotquot alibi sũt (quod sciã) excellentius eia spide constructum; stemmatibus enim nostrę redemptionis insignitum, ornatur longo ordine imaginum, adeo natiuos uultus exprimentũ, ut eis præter spiraculũ uitę nihil deesse uideat, Sursũ uero medium tenet locum effigies gloriosę uirginis, argentea veste amicta: quam plurimorũ imagines sanctorum circumstant. Quorum nomina singulatim referre superuacuum du

xi Hoc tamen non omittam, adeo ad uitium efficitas esse, ut a Phidia elaboratas antiquus censor esse contenderet, id quod nunc antius quarius facile iudicabit. Celeberrimi itaq̃ huius operis perfectionem, cum ad uinguem exprimere nequeã (quę eius est amplitudo singularis) exẽplo Timãtis, ut ille Agamemnonis uultum, ego has effigies silentij uelõ contegã. Dextra leuaq̃ uetustiorum regum deaurata monumenta altare circundant. Dextram occupant partem imperator Aldefonsus septimus, necnon sanctius rex eius filius cognomẽto desideratus. Sinistram uero sanctius rex cognomento ferox, & Petrus infãs filius Aldefonsũ regis, qui dicitur Guadalpazare accipitris uulnere occisus. Quę quidem monumenta singulis dominicis diebus, antea q̃ populus, qui de more congregatur, aquis lustralibus expietur, a sacerdote ei rei præfecto aquis eisdem prius asperguntur, satis digna & religiosa memoria, æquum est enim, ut defunctorũ manes & reliquię, sed præsertim regũ & p̃cipũ quouis honore & pietate cõdecorẽtur. Verũ propter dignitatẽ debitãq̃ huic altario reuerentiã, nemini ibidẽ

sacrificia offerere conceditur, præterq̄ prelatis
aut dum ipsi non celebrant, canonicis Toles-
tanis, Ad hanc arā non cuius patet accessus,
sed tantum ministris altaris, vt in. c. i. de vita
& honest. cleri, ideoq̄ deauratis claudis bre-
uibus cancellis apprime eferro factis, sexto
gradu a sacro altari & quarto a pavimento
iaspideo distantibus; quo viri ad diuina solēt
conuenire; eosq̄ a foeminis separant ingentes
mirumq̄ in modum editiores clatri. Super
quos Christi redemptoris nostri in crucis li-
no pendentis imposita est imago. De quorū
artificio & operosis cælaturis simul & de his
quibus chorus beneficiariorū clauditur pau-
lo post priuati dicitur. Duo suggesta vtriq̄
cancellis adherent, suffulta validis colum-
nis e iaspide variegatis. Quo etiam iaspideo
lapide candido marmore variante, omnes di-
cti gradus simul cum pavimento sunt strati.
Huius sacri altaris absides ac testudo auro li-
niatæ præfulgent. Lampas argentea magni
ponderis, in medio pendens perpetuam flā-
mam obseruat. Quæ suffecta fuit loco alte-
rius amplissime, quam rex ille Aragonū Fer-
dinandus tritauus tuus post expugnationē

fo. xlv.
vr̄bis, quæ vocatur Antequera, anteq̄ ad re-
gnum Aragonum capeffendū proficiscere-
tur, D. Ioanne fratris filio in regna Castelle
et Legionis collocato ecclesie donauit. Quæ
postea bellis illis ciuilib⁹ (quæ vulgo comuni-
dades sub; initiū imperij inuictissimi Cesaris
nri Caroli quinti subortis pecunię vsibus
subseruiuit Lapaçi huius chori olim quidā
nobiles genere, sed fide & religione nobilio-
res, cupientes terrena in celestia & transito-
ria in æterna felici cōmercio cōmutare, tria
oppida reliquerunt: duo in episcopatu Secō-
tino Vtrilla & Almalues tertiumq̄ in episco-
patu Palentino Villumbrales nuncupata.
Quæ oppida nostro Hispano sermone, dela
lampara de sancta Maria de Toledo dicuntur.
Sinistrum huius chori latus cancellis ferreis
occlusum est lapideis columellis iniectis: dex-
trum vero duabus eisdemq̄ humilibus pa-
tet iānuis quarum medio superne iacet Pe-
trus ille Gundifaluus Mendocius cardinalis
Hispaniē tituli sanctę crucis in Hierusalem,
patriarcha Alexandrin⁹, archiepiscopus To-
letanus, episcopus Seconrinus, abbas Pincia-
nus, qui & Valisoletanus dicitur, in eodem

**dextro chori pariete marmoreo conditus se
pulchro, cuius hoc est epitaphium.**

Cardineo quondam Petrus lustratus honore

Dormit in hoc saxo nomine qui vigilat.

Obijt autē āno salutis .x495 tertio idus Ianuarij.

**Et quamuis magnificus sumptus sepulturae
magis sit solatium viuorum q̄ defunctorum
subsidium, vt inquit Gregorius in cap. anime
defunctorum 13. q. 2. iure tamen conceditur
p̄latis pro magnificandis proprijs sepultu
ris centessimam partem census ecclesie, cui
p̄fuerunt largiri, vt in. c. ad apostolicę de
donationibus. Mirum profecto videretur
virum hunc quantūuis illustrem tam hono
rifico & sublimi loco prope regum monu
menta sepeliri, nisi adeo de hac ecclesia vni
uersaq; re publica christiana bene meritus,
admodumq; catholicis regibus dilectus fuisset.
Qualis vita huius amplissimi p̄sulis
fuerit, morte mirabili & placida compro
batum est. Die enim obitus supra eius pa
latium in vrbe Guadalajara crux alba lon
gior quadraginta cubitis aere p̄dens viden
te populo apparuit. Quod miraculum ipsi
Cardinali iamiam ab hac luce migraturo**

Fo. xlvj.

**cum renūtiaretur, iussit continuo missam de
cruce coram se celebrari. Qua audita anis
mam creatori suo tradidit. Nec mirum huius
illusterrimi viri vitam tam insigni finis
ri miraculo, qui cum in humanis ageret pro
cruce honore & deuotione multa insignia
& p̄æclara gessit opera: hospitale enim in
hac inclyta vrbe sanctę cruci dicatum post
obitum suum construendum mandauit: con
struxit etiam collegium Valisoleti eiusdem
& dedicationis & nominis: refecit p̄terea
basilicam vrbis tituli sanctę crucis in Hie
rusalem & in quadam eius abside loco abs
ditissimo titulus superscriptionis salutife
rę crucis / in qua Christus seruator no
ster pro humana salute pependit, litteris
Grecis Latinis & Hebraicis Pilati iussu &
imperio scriptus repertus fuit / qui ma
gna veneratione & custodia in eadem as
seruatur ecclesia. Titulus etiam cardina
litij honoris / quo extitit condecoratus, fuit
sanctę crucis in Hierusalem. Obijt tan
dem hic p̄sul immortalis memorię cardis
nalis ex illustri Mendeciorum familia die
veneris qui etiam cruci dedicatur, cui viro,**

cum semper ipse fuisset summo studio & religione pretiosę crucis cultor et venerator in extremo vitę deus maximus remunerator optimus arrham adipiscēde glorię crucis mi raculo (vt diximus) tradidit. Munitur exte rius huius basilicę altaris ambitus, albo lapi de effigiatis quam plurimis eiusdem materię imaginibus, a Christi videlicet incarnatione, vsq; ad lotionem pedum apostolorum: histo riam euangelicam demonstrantibus. Inter quas a tergo (vt sic dixerim) chori media est coronatio gloriosę virginis graphice depi cta. Chorus hic semotus est sexaginta sex pedum spatio ab extremitate ecclesię oriens tem versus.

DE CHORO BENEFITIATORVM Cap. xviii.

Chorus deinde alter, quem beneficiato rum possumus appellare, vbi assidue ho rę canonicę decantantur, eregione est. Quis autem illius maximam amplitudinem nō mi retur? Cuius interiorem exterioremq; ambi tum nec Vitruuius ipse describeret, cū mate

riam opus superet sumptuosissimum. At ne videar (quod turpe esset) pedem referre aliquid de huius loci maiestate pro virili sub necere non grauabor. Continet quippe non longe post cancellos, quibus clerus a promifcua turba distinguitur, altare deiperę virgini dedicatum, iuxta quod duo cęrea magna funalia officijs diuinis prębēt lucem perēnē. Imminet etiā nō longius lāpas nocturni iugiter ardens. In hoc altari singulis diebus horę primę canonicę missa subiungitur, que vulgo de prima dicitur: demptis tamen solē nibus, quibus iure prohibutum est, deo pecu liaria sacrificia publice offerre, ne populꝰ ab audienda re diuina festiuis diebus prescripta abstrahatur. Sunt circumcirca bini sedilium ordines omnibus sane numeris absoluti. Cōmunis omnis materia est ex aridissima nu ce. Sublimiores vero sedes fulua e iaspide di stinctę sunt columellis, patrum veteris testa menti effigies ex alabastro candidissimo ge nealogiam videlicet Christi secundum carnē exprimentes adamusim sculptas superne cōtinent. Singuli autem (vt sic dixerim) stalli al tiores singulas ex eodē lipidissimo alabastro

fortiuntur paruas testudines singulis botris aureis intrinsecus lacunantes, Horum superiorum sedilium extrema quibusdam titulis vtrinque clauduntur. Dextrum quidem huiusmodi tenet, An. S. I. M. D. xliij. S. D. N. Paulo. iij. p. M. imp. Carolo. V. aug. rege. ill. card. Io. Tauera. V. antis. sub sellijs suprema manus imposita Didaco Lup. Ayala. vicca. praf. fabri. a. Sinistrum vero hunc. Signa tum marmorea tum lignea calauere, hinc Philippus Burgundio, ex adversum Berruguetus Hispanus, certarunt tunc artificium ingenia, certabunt semper spectatorum iudicia. Quonia tamen alter ex his artificibus Philippus videlicet Burgundio, dum hec elaborabantur, fatis concessit fortuna sua nimirum cauente, ne post tam egregium et insigne opus inferius aliquid animo conciperet; capitulum nostrum beneuolentiae testimonium lapidem marmoreum benemerenti posuit, Is a tergo chori iuxta altare virginiae descensionis est epistaphio elegantissimo inscriptus, quod ea de causa apponere placuit ne sit quod iute lector desideret, Philippus Burgundio statuarius, qui ut manu sanctorum effigies ita mores animo exprimebat: sub sellijs chori struendis intentus opere pes

Fo. xlviij.
ne absoluto immoritur. Demum parietum fastigia versicolore iaspide teguntur, ad quae per latitudinem ipsorum parietum, a lateribus est ascensus duarum se inuicem spectantium ianuarum, quae tamen sedilium ordinem non interrumpunt. Inferior vero sub selliorum series bellum Granatense, caelaturis sane natiuis refert. Media est ceterisque omnibus excelsior cathedra pontificalis auratis suffultra columnis: quam augustiorem reddit imago saluatoris nostri in monte Tabor se transfigurantis ex alabastro nitidissimo niueque candidiore summa arte fabrefacta. Adstant ibidem Moises & Helias quasi cum eo loquentes, atque apostoli, Petrus, Ioannes, & Iacobus. praenimio inopinatioque splendore voceque ex caelo repente delapsa stupefacti ac pauentes. Ornata est etiam haec sedes introrsus signo ex eodem alabastro alme virginis beatu Ildefonsi summa caelestis chlamyde induentis, idque circulari libo deaurato ipsam imaginem ambiente. Ad eam vero sedem priuatis gradibus fit ascensus, quibus nemini licet scendere; praeterque archiepiscopo et decano nec non Toletano archidiacono. Dignus praefecto loci, in quo archiepiscopus Hispaniarum primas vtrinque

dignitatum antesignanorum canonicorum,
portionariorum aliorumq; beneficiatorum
magna caterua circumseptus, sublimior cum
ctis medius p̄sident vt iure cautum est i cap.
episcopus el. 2. distinctione. 95. Ad cuius dex
teram primum tenet locum archidiacon⁹ To
leranus, quem iura canonica episcopi oculū
appellant, p̄cipue textus in cap. ad hęc de
officio archidiaconi. Secundum vero archi
diaconus Talabricensis, Tertium cātor siue
p̄centor, vt. c. clericos circa finem. 21. distincti,
quem mesochorum seu capischolium vel pri
micerium appellant c. perlectis. §. ad primi
cerium. distincti. 25. Thesaurari⁹ sacri erarij clas
uisger quartum, Archidiaconus Oretanus si
ue Calatrauēsis quintum, Abbas sanctę Leo
cadię sextum Vicarius ciuitatis septimū, Ad
sinistram vero primus sedet decanus, qui in
absentia p̄lati tam in choro q̄ in capitulari
congregatione p̄sident omnibus Secundus
deinde sedet archidiaconus, quem Mantua
num aut Madridiū appellāt, Tertius Scho
lasticus Toletanus, scholarum p̄fectus.
Quartus archidiacon⁹ Guadalaiaarius; Qui
tus archidiacon⁹ Alcaracensis. Sextus abbas
sancti

Fo. xlix.
sancti Vincentij. Septimus deniq; sedet sa
cellanorum (quem vulgus capellanum maio
rem appellat) p̄positus. Sequuntur deinde
canonici quadraginta numero ordine prout
quisq; in p̄benda obtinenda p̄cessit, in
altioribus subseleis consedentes. Ad quæ
binis vtrinq; scalis conscenditur; illisquidem
quę penitus ab aditu recedunt, antiquiores
canonici gradiuntur, his vero, quę magis
ad aditum appropinquāt iuniores recentio
resq; canonici, omnesq; item portionarij, nu
mero quinquaginta conscendūt. Viginti p̄
terea canonici, qui extrauagātes cognominā
tur, & quadraginta septem capellani, infe
riores sedes occupāt. Sūt etiā quatuor lectores
(de quorū officio. c. lector. 23. dist.) & acolit⁹
vn⁹ mancipat⁹ ad accēdēdos ecclesię cereos;
vt in cap. acolitus eadem distincti. alius itidem;
qui curā habet aperiendi claudendiq; libros;
quibus in choro cantatur. Quadraginta etiā
clericuli stipendiarij; quos dicunt sacrificulos;
ex quibus sunt sex electi ad musicam, qui no
men a numero sortientes; seises appellantur,
vltra quos multi alij deseruiunt gratis, vt rit
um ecclesiasticum doceantur: qui tamen in

emigrantium locum aut alio digredientium ordine antiquitatis sufficiuntur. Clerizelli autem a choro discedentes eiusdem antiquitatis iure, capituli approbatione in collegiū sanctę Chaterine coaptantur grāmaticis rudimentis instituendi; ceterisq; omnibus, quę ad latini sermonis & liberalium doctrinarū cognitionem necessaria sunt. Liberum est tamen eiusdem collegij patrono, in quibusdā certis, quem libuerit citra vllum antiquitatis ius in deficientis locum subrogare. Huius vero collegij erectio (quod non mediocriter ornamentum vrbi huic Toletanę attulit) opus est Francisci Alvarez Zapata scolastici Toletani canonici & apostoloci protonotarij viri & prudentia & morum honestate & splendore literarum clarus; de cuius virtutibus & gestis si in presentia esset agendum, integrum aliquod volumen exstetere tur, necq; obiter aut perfunctorie tractandū esset, sed prestet illi hoc officium collegij eius incolę, quibus & ocium & facultas maior suppetit; nec patiantur viri dignissimi, & de eis ac vrbe nostra tam multipliciter benemeriti, memoriam in tenebris delitescere. Sed

iam ad rem. Super vtrumq; huius chori laetus flaculis musicae organa & instrumenta quedam musice (quę choros vocant) collocantur. In dextro latere chori statua armata Didaci Lupi de Haro domini Vasconum antonomastice inter proceres Castellę boni nuncupati flexis genibus deum videtur orare, qui inter alia elargitus est cęreum diu notuq; dum horę canonice dicuntur; ardentem. Est preterea in medio chori erecta magna quaedam eneę aquile effigies alis expansis librorum pluteum dorso efficiens, sustinentisq; librum, in quo orationes prophetias lectionesq; sacerdotes & ministri concinunt, ad quam quinque gradibus ligneis ascendunt. Huic adiacent ex vtroque latere aliquantulum semoteq; binę aquilę ligneę duo plutea facientes; quę singulis chori partibus prestant, vt psallentium magna volumina teneant. Totus hic chorus extrinsecus superne historijs a mundi primordio vsque ad legis dationem Moyfi gesta referentibus vndique cingitur / auratisque hinc inde distinctus lineis longe nitet. Eius vero pavementum marmore cooperitur, distatq; a tri-

bus portis occidentalibus centum triginta pedes, a choro vero altaris maioris quadraginta duos. Quod interuallum albo nigroque lapide quadrato in modum tabulae latrunculariae stratum, femineus sex, ut horis diuinis assisteret, sibi vendicauit: ubi septem lampades semper ardent.

DESCRIPTIO CLATRI, QUI EST
ante chorum eucharistiae. Cap. xix.

Quoniam oportet promittentem memoriam esse; ante quae ab hoc loco discedamus, utriusque chori clatri nobis describendi sunt. Cum enim ex prisca materia & opificio rudes oli & squalore rubigineque obsiti haberentur, placuit hoc ipso tempore ecclesiae nostrae praesuli & proceribus in meliorem faciem mutare, qualis a me primitus nunc exprimitur. Vbi si operis difficultate victus fuero, nemini mirum videri debet, res est enim laboris plena, & quae virum in architectura peritissimum requirit. In porticu ergo siue am-

bulatione maxima huius sanctae ecclesiae clatrus est, qui augustissimum sacellum a quadriualli structura seu quadriuo cameratarum, arcuatorumque porticuum diuidit. Ferraro misturaque cupri & orichalci constant celli metallis miranda inter se statutis impagine. Qui eo quod impendio atque eleganti specie non cedant alicui operi, atque fere omnium opinione sint opus optime diffinitum, rectissimeque absolutum omnium (si des paria) in Christi urbibus erectorum; non absre duxit singulatim de eorum ordinatione agere. Clatrus ergo (altissime princeps) a paucissimo quadriuallis structurae attollitur podio ex variegata iaspide dodratis altitudine: quod focco totius operis per stereobata est. Huius focci extrema transuersa que de praedicta sunt iaspide, media de marmore albo, ad rationem doricam omnia perfecta: si altitudinem latitudinem, siue longitudinem spectes. Ecphoras habet & proiecturas foccus ad omnia membra ex se producenda, quibus ex hac et illa ostij parte; quod in medio ad usum sacelli relinquitur: bina & semis reduntur intercolumnia; quod si id, quod portae spacio conficitur numeress-

erunt vniuersa sex. Huius (quod appellamus
transrum) dispositio sic habet. Imo huius
focci (vt discernantur inter columnia) expris
muntur stylobatę atticurgi sex iaspei sesqui
pedali altitudine crassitudineq; debita. Pros
currit super sūmos cymatiū proiecturis itē
expressum Media inter iaspidis tenias (vt di
xi) marmorea sunt; celata munitaq; orichal
co igne inaurato. Signa in marmore cuprea
aliquantulum quidem crassiora sunt; vt ge
nus exigit doricum: ornatus tamen crassitu
dinem occultit. Illud de celatura: tali tanquā
simplici distributione obtegi omnia: vt ex
vnica & continua materia vniuersa deducta
videri possint. Ad libramentum sex stylobat
tarum (quos in transstro locauimus) consurs
gunt columnę sex ferreę necnon & orichal
ceę, doriceę identidem & aliquantulum ad cō
positum genus accedentes, quadratę hę, ac
vnaqueq; tetrantorum facies anconibus &
scalpulis ad atticurges Vitruuij declinat.
Quarum nec vniuersarum neq; singulorum
tetrantium opus perstringere animus est, ne
nimis longo sermone pariam tuę celsitudinī
fastidium. Vnum hoc: argentum subtilius

signatum nunquam: quam nostrę sunt attri
cure. Accipiunt vice capitulorum, vel des
ducuntur hę sex columnę ad sex humanas
statuas nomine terminos; orichalcei hi, femo
ribus tenus facti, vt quondam in deserto
rum vel montuosorum triuijs locabatur in
pila Mercurius, iusta pene sunt crassitudi
ne, altitudine quatuor pedum & semis, in
tegri sine iuncturis, caui, semel fusi. Hos
maximi faciunt architecti, quod adeo abso
lutis vultibus sint, brachijs, renudatis q;
membris (dicam:) ac natura rerum effin
xisset. Columnę totę vndenos singulę al
tę pedes sunt; quibus imponitur ionici ca
pituli cymatium, quod sequuntur episty
lium, zophorus, corona, que membra exa
mullatim perfici non potuere ad exactio
nem doricam; quia si rata altitudine prout
columnę constituerentur: prospectum om
nem cathedrę archipræsulis & canonico
rum subsellijs obtegerent. Vniuersę par
tes prædicte altę sunt pedem. Celatus in
teriori zophorus opere cryptico, vel in
tumulorum fornicibus adiuuente (quod vi
truuius lib. septimicapite, 5, appellat mōstra)

tenui scalpura; admista et humana vultuū si
gna modica crassa cælatura, Expurgatur ar
chitectonici moduli transgressio elegātia; de
coro, ac singulorum cura & subtilitate. Ter
minorū intercolumnia clatrāt incerti siue no
uē excogitationis styli: balastia a media simi
litudine appellati, ea arte conditis disposi
tisq; spiris, limbis, ac armillis vel annulis, re
liquoq; ornatu, vt lucē adeo trāsmittāt equa
bilē et imperturbatā æquisq; medijs peruiā;
huius vt scalpura alterius signis nil obstat,
omnia in ferro excauata, sublataq; celo ī fer
ro solido. Orbiti sūt styli: sicque recti, vt per
multorum sit opinio ad tomū equati. Ad per
pendiculū terminorū totidem cōsurgūt ope
rosiora balastia; quorū nulla non pars nobili
tatur scalpura sumptuosa, exactissima, sub
indeq; æstimāda, septenos pedes alta, rataq;
crassitudine; cōpositum genus, vt quibus do
ricis vasib⁹ capitula superponātur corinthia,
Clatrantur & hęc media nouis columnis: vt
inferiora, idē construūt opus ac inferni styli:
quo ad claritudinē trāsmittendam intelligo:
structura enim corinthij sunt atq; compositi
generis; mira venustate illo huic ingesto. Iā

Fo. liij.

nunc augustioribus hisce columnis & incers
tis stylis succedit epystilliū, zophorus; ac co
rona eorundē generum, vniuersa triū pedū
insumunt altitudinē, Epistylium corinthium
tantummodo est, tam rectū, tãq; adamullim;
ac si constaret materie, Zophorus vero in ca
uis eloboratur fornicibus in rotunda forma;
perficitur opere cryptico, frondibusq; et cau
liculis aptissime dispositis, Caus etiā fornicū
præfulgēt miro ordine humanorum vultuū
effigies, prominentibus capitibus, proiecta
scalpura: vultus verissimillimi pari cum re
presentatis magnitudine. Ipsa caua floribus
itidem implentur tornatilibus, pedali circū
ter proiectura: qui sic zophorū superbo cre
pantique opere attollunt; vt maxime deceat:
quoq; venustetur ecphora, conflato ere mō
stra adhibentur conuoluta, dispersas alas tē
dentia, Succedit corona, cuius omnia mēbra
consentiunt, committuntur, correspondent,
serieque dispositissima locantur, ouatu in so
lido ferro tumentī, alijsq; cælaturis subtilib⁹
ac (si materiam respicis) magnificentissimis
decoratur, huius proiectura sesquipies. Epis
tylium cum hac corona ferrea sunt; zophor⁹

ereus; auroлита vniuersa. Huic demum coronę coronidem innititur; quę vniuersę structurę coronidem apponit; media (qua parte ianue clatri dirigitur) quatuordecim pedes alta est contrahuntur latera iuxta architectonicam rationem. Huius laboris summi complemēti, finitionis, siue apicis medium obtinent imperatoria insignia omnibus particulis vel stē matis indicijs expressa. A quorum lateribus siue interuallorū impletione, nobiles adstant cęlaturę cryptico opere. Hinc inde archipregulis symbola. Haud longo distant spacio insignia ecclesię cum adiunctis tam egregijs; tamque diuite opere, vt templo claritatem possent dare vel siugula. Medium acrotērium est simulacrum Iesu Christi crucifixi; cuius imaginē tota ciuitas religiosissime deuouetur; antiquissima effigies magni est artificibus perpendentibus quando excussa; humanam staturam vna superat. Cum ergo sit aliquanto maior statua; subindeq; pōderosa; nam cruci ferreę adheret identidem equa magnitudine, tanto appenderartificio; vt aerem pro basi premere dicas; Ab ima corona ad sumum crucis vnus & triginta pedum est alti-

Fo. liij.

tudo Claudamūs postremo inexhausti laboris opus ianua viginti vnus pedum altitudinis, vndecimq; apertionis vel interualli; duabus dimidijs valuis intro impulsis patescit (meo iudicio) nobilibus, quod moles ferrea tantę magnitudinis non potest non & magni ponderis esse; hę autem versantur facillime. Imę value loco socculi iaspei, marmorei; ereiq; (de quo inter prima meminimus) ferreis tabulis pro intercolumniorum clausura; facta duo cęlata habent: quorum alterum puerorum prelium equestre est, alterum antiquum sacrificium, singule tabule singulis valuarum subsunt. A factorum lateribus quadre patent, cum effictis leonum greis capitibus, relatorum magnitudine; quę annulos mordicus tenent; forium vnaqueq; binis ornatur predictis simulacris; media extat lamina cum facti cęlatura. Magnificentissimum opus; nec nisi duobus integris absolutum lustris; magno artificum numero sine intermissione operante; aurata omnia; ac verius aurea; vt eruditorum iudicio requiri vltra nil possit,

DESCRIPTIO CLATRI PRO CHO
ro beneficiariorum. Cap. xx.

Cancelli chori hui⁹ symmetriate, magni
ficenter, examussimque elaborati sunt,
quorū hæc mēbra, Podiū iaspēute sellatimq;
marmoreum duobus nos inuehit gradib⁹ cō
modis ad introeūdum, his inest ferreus focc⁹
solidus, excussus, vnde totus consurgit cla
trus, Socco innituntur septē styllobatę equis
discreti interuallis; qui quidē & quadraui sūt
sculpturisq; perfectissimis in qua uis tetrago
ni parte conspicui; nec desunt scamilli, gulæ,
& cimacia. Ab styllobatis vero coniunctis
hinc inde pilis siue lapideis columnis, quib⁹
ferrum connectitur; ad styllobatas cōtiguos
aditibus (duobus enim immittimur) tredecī
sunt striati styli incerti siue noui generis vel
excogitationis (quos Balastia nuncupant)
hac arte perfecti; basibus decorant, orbicu
lis; globisq; in modum pensī, necnon & cōdi
lis (seu maui annulis) cum coronatis capitu
lis. Seqūtur fores, quarum singule denis præ
signiuntur incertis stylis eiusdē cū prædictis
forme. Intra forium spaciū styllobatę sunt

Fo. lv.

tres duo reddētes interualla vel intercolumni
nia; decem paribus stylis clatrata. Succedit
pręcinctio toris, balleisq; deformata, quę sū
ma stylobararum ac incertorum stylorū am
biens procurrit, Vniuersa autē quę huc vsq;
sumus exequuti, a focco ad pręcinctionem ap
pellant nostratres architecti transtrum. Iam
huic ferreæ tahulæ seu dislocatæ coronæ ad
stylobararū libellam septem incumbunt au
gustiores columnę mistę, quę ad ipsum pro
uehūtur epistylum, varijs conspicuę ac exa
ctissimis schematib⁹; Columnę singulę e inō
do relatis septem, bases habent ac orbis; me
dię in formam crateris nouę excogitationis
eximie & ipsę magnificentissimis excussioni
bus in ferro haud cauo. Carchesium nimirū
cū fundo & operculo celaturis, sculpturis &
coronis extat aduertendū; cui super est pens
sum ferreū late patentibus apte quę in tortis
folijs pansum, striatumq; ad imum capitulū;
ornatur & annullis supraq; capitulo corin
thio. His septem columnis interiacent totidē
maiores incerti styli ac in transtro. Inter sty
lobatas etiam inrerualla claudūtur nouis cor
lumellis; vt enim supra singulos styllobatas

eminent columnę singule; eodem pacto noui
 generis stylis singulis paruis, singuli impos-
 nuntur magni styli, qui ipsis fulciantur. Ipsi
 sane basibus constant ac armillis medijsque
 crateribus paruis romana arte statutis; quos
 alteri consequuntur orbiculi, postremo capitula.
 His maioribus stylis insidet suis fascijs ex-
 pressum epistylium. Supra zophorum incer-
 tis stylis ac scalptis signis & vultibus vtraque
 facie perfectis videre est. Singulorum vultuū
 & styloꝝ numerus duodetriginta alter-
 natim partitus. Eiusdem operis balastia ac
 quibus absolutum est transtrum. Collucet
 inter hæc signa ac stylos sex veterum effigies
 nomine termini. Medius zophorus insignia
 cōtinet p̄fecti operū eclię. Latera eiusdē duo
 bus admonere vidtēur literaturis, externos.
 Procul este profani, internos. Psalle, sile, insc-
 quitur corona proiecturis figurata, que am-
 bas, quas p̄diximus, lapideas columnas
 tangit; supra quam totius operis est coronis;
 hoc est candelabra decem iuxta artem roma-
 nam exactissima, interque & sunt crypticę
 effigies eadem arte. Quatuor ex his candela-
 bris p̄signiunt literaturis Davidica senten-

tia. Cātabo domino, qui bona tribuit mihi.
 Vbi & medius est circulus continens p̄esu-
 lis insignia solis ac volutis vtrinque venusta-
 tus, necnon arietum effictis capitibus, frons
 dibuseque et cauliculis spacia ad cādelabra quā
 commodissime adimplentibus. Iam iam p̄f-
 cripto circulo imponitur corona, supra quā
 ferreę sirenes; age vero & altera parua coro-
 na, vbi & hemiciclus pro acroterij basi. Que
 omnia aurata, vel potius aurea, & argento te-
 cta deducuntur ad simulacrum diui Micae-
 lis crucem tenentis, qui totius antipagmen-
 ti apex est.

DE PAVIMENTO ET APSIDIBVS
 ecclesie eiusque vitreis fenestris. Cap. xxj.

STratum est pavimentum totius ecclesie;
 Spreter id, quod de vtriusque chori lithostro-
 to diximus, alba nigraque petra quadrata, val-
 de polita, accuratiusque disposita; nisi quod pas-
 sim, propter defunctorum sepulchra inordi-
 nate posita, serie miscellanea deturbatur. Pa-
 rietes albo lapide sunt muniti, habentes circa
 summum concavū quæ plurimas fenestras vi-
 treas, plucescentes varijs deliniatas sc̄torū magi

numero septingentas quinquaginta;
 ulus racenet in tractatu de rebus me-
 morabilibus Hispaniæ cap. de Lusitana p-
 uincia. que machinam templi sua pulchritu-
 dine & claritate magis formosam reddunt.
 Circa fenestras exterius sunt deambulatoria
 quedam vsibus edificij deseruientia, quibus
 tota machina lustratur & reficitur: interi9 ve-
 ro quedam & deambulatoria in prima absi-
 de semi circulum faciunt; que chorum maio-
 rem ferme ambiunt. Ecclesiæ testudines can-
 didæ sunt. Muniunt eas & ab imbrib9 alijsq;
 incommodis protegunt tabulata magna (si-
 ue contignationes) artificiose composita, sul-
 cris statura hominis altioribus suffulta, tes-
 taq; partim regulis, partim lateribus ac pla-
 nis lapidibus. Turricule lapideæ in modum
 pyramidum erecte e singulis (inquam) pi-
 lis per totum ædificium exeunt. que sacram
 basilicam extrinsecus pulcherrimam faciunt.

DE IMAGINE EQVESTRI STE-
 phani Illan in formice ecclesiæ depicta.

1557

Cap. xxij.

Cum

Fo. lviij.

Cum sanctissimum hoc templum (cuius
 fastigia vexillum crucis mirabili quodam
 modo effigiant) tot sanctorum imaginibus
 redundet, vt quasi microcælum appellari me-
 rito possit, eius tamen culmina & apsidēs nul-
 la ornantur pictura, nulliusq; aut sancti aut
 herois in eis reperitur effigies; præter q̄ domi-
 ni Stephani illan splendidiſsimi equitis, qui
 armatus equo insidens vexillumq; manu te-
 nens in summis forniciſus trans chorum al-
 taris augustioris est depictus, cuius eximie
 virtuti & strenuitati, præsertim ob defensio-
 nem hui9 imperialis vr̄bis, ob eamq; a vecti-
 galium iugo assertam, honos hic atq; alijs lō-
 ge cumulatior debet. Is enim clarissima stir-
 pe progenitus a vectigalium iugo seruilis (vt
 passim fertur) vr̄bem hanc immunē reddi-
 dit. Ex huius stirpe procedere aiunt illustre
 prosapiam eorū, qui a Toletō nuncupantur;
 quorum est imprimis Dux Albanus noster
 atq; alij ex summatis Hispaniæ. Quorum
 genus sunt qui referant ad quendam Constā-
 tinopolitanū imperatoris filium; qui in Hispa-
 niam aduenerit, vnde Stephanus hic originē
 duxerit. Floruit autem sub Alphonso rege

h

huius nominis octauo, in cuius testamento,
Stephan⁹ idē p̄tor vrbis Toleti nominat̄.

DE OSTIS HVIVS SACRI TEMPLI
Cap. xxiiij.

Octo ingētia ostia biforia templum hoc
sacro sanctum aperiunt; duo ad Austrū;
tria vero ad zephyrum, totidem autē ad Bo
ream respicientia. Quibus nomina sunt (ex
Australibus) imprimis porta Letitiæ: cuius
vestibulum mira artificum manu structum;
in exteriori parte indicat assumptionē beata
virginis Mariæ circumseptē innumeris ange
lorum ac sanctorum imaginibus. Interiorem
vero ei⁹ partē ornat imago marmorea n̄i res
demptoris ab inferis resurgētis, magno cla
ritatis fulgore. Supra hanc imaginem orga
na magnitudinis stupēdē sunt posita solēnio
ribus duntaxat festiuitatibus pulsanda. Ses
quens porta olim dicta de Oliua, eo q̄ ad eā
oliua virebat, nunc Decani appellatur, quo
niam decani domus iuxta eam sita est. Prima
ex tribus portis, quę ad zephyrum expans
duntur. Inferni, Tabellionum siue David re

Fo. lviij
gis nominibus nuncupatur. Inferni, prope
rea q̄ infernus, vbi damnatorum animę cru
ciantur, est in eius abside sculptus: cui & sua
per est effigies terribilis futuri vniuersalis iu
dicij; quo. D. noster Iesus Christus fidelibus
quidem gloriam, impijs vero p̄nas eternas
impartietur: Dauid vero, ob eius quondam
statuam ad imam ostij partem adpositā: Ta
bellionum autem: quoniam tabelliones fre
quenter circa illam versantur. Qui etiā si cas
su quoquam ad eam portam stationem fece
rint: intelligant tamen ex consilio meo, perfi
de munus sum tractantibus inferni vindictā
propositam esse. Supra has fores in interiori
pariete scriptum, videre est hoc memorabile
epitaphiū. Enel año de mil y quatrocientos y no
uenta y dos: a dos dias del mes de Enero fue toma
da Granada con todo su reyno: per los reyes nues
tros señores, don Fernando y doña Ysabel, siendo
arçobispo de esta sancta yglesia el reuerendissimo se
ñor don Pedro Conçalez de Mendoza, cardenal de
España. Este mismo año en fin del mes de Julio fue
ron echados todos los iudios de todos los reynos
de Castilla, de Aragon, de Sicilia. Media
gre cyprio vtrinque munita, porta Venie

(Hispane del Perdõ) appellatur: propterea
q̄ illa ingredientibus indulgentiæ concedun-
tur plures, quas nostri maiores eo forsan im-
petrarunt, q̄ illac introiisse diuum Alphons-
sum, pro comperto habuerunt, nocte illa, qua
beatissima virgo Maria eum, quasi in æter-
næ gloriæ pignus, cœlesti induit vestimento.
Quod testatur marmoreũ schema, sacrosan-
ctę virginis Mariæ exprimens descensionem;
supra hanc ianuam foris insculptum. Eam
olim portam nõ secus q̄ apes alueum; vterq̄
sexus frequentabat: nunc vero, aut quia chã-
ritas refrixit; aut propter innumeram peccas-
torum remissionem, non eo religioso ardore
ac deuotione celebrat. Ostium hoc ob reues-
rentiam sibi obseruatam, in festiuitatibus tã-
tum precipuis referatur: maxime eiusdem al-
mę dei matris, aut quoties rex, princeps, aut
prælatus primitus ecclesiã adeunt. Hac quin-
decim aditus patebat gradibus nõ multis ab
hinc annis: quos gradus (opinor) prisca strus-
xerunt in memoriam sanctissime descensionis
beatę Marię in hanc basilicã; Salamonis for-
te imitantes templum: quod ipsa virgo quin-
decim scalarum gradibus ascendit, cum tet-

Fo. lix,
tium suæ etatis agens annum eidem templo
fuit præsentata: differt tamen, q̄ illud ascēdē-
do, hoc vero descendendo sacrosanctia dei ge-
nitrix petiuit: idcirco (aiunt) mulieres graui-
de, vt prosperos egerent fœtus, hasce scalas
ascendere ac descendere consueuerunt. Vlti-
ma porta turris dicitur, quoniam ad eius cal-
cem adiacet; Cymbalorum ianuua ab alijs ap-
pellatur, eo q̄ iuxta illam cymbala sacris be-
nedictionibus dedicantur; atq̄ in eandē tur-
rim efferuntur. Ex illis tandem, quas boreas
ferit, duę portę aperiuntur ad claustrum, a
quo & nomen accipiunt; tertiã autem tũ ele-
ganti opificio, tum diuorum herouq̄ statuis
circumsculptis magnifica, ianuua Regũ, quo-
niam regum Magorum Iesu infanti munera
deferentium effigies lapideę supra eã exteri⁹
adstant, appellatur: illam alij vocant Sanda-
liorum, quia eregione hinc inde sandalia ac
crepidæ venduntur: olim nũcupabatur Olla-
rum, eo q̄ vbi nunc sandalia forsan ollę veni-
re solebant. Hanc mediam continent duę par-
uule ianuę a lateribus positę, quarum altera
seruat ornamenta capellæ. D. P. Gundisalui
de Mendocça, altera scandimus ad machinam

duorum horologiorum simul sonantium supra hanc Regum portam in quadam cellula fabricatam; eorū quidem maius ab alta turri, atq; ingenti gignāte atq; statua ferro lucido munita & armata pulsatū, ciuitati horas assignat: alterū vero paruum ecclesie tantūmodo deseruit; ac duobus armatis hominum simul achris contra ianuam Letitię positum tēgitur. Infra quod duę virorum imagines motum solis ac eius lineas, puncta & horas contemplari videntur, vt verum horologiū efficiant; nam tota illius perfectio in linea meridiei, potissimum consistit, quę scitu facilis, si recte perpēdatur, difficilis autē, si vera ipsius cognitio ignoretur: at ne ab instituto digrediar; hęc in arte peritis perpendēda relinqū.

DE EXTERIORI SACRARIO.

Cap. xxiiiij.

Sacrū deinde ærariū quis non admirabit? Magnificū opus, immortalisq; memoria dignū: quę, obsecro, tā irremeabilis labyrinthus non per terre faciet: aut quis rerū, quę in hoc

sacrario continent, varietatē absq; Ariadnes (quod aiunt) filo audeat adoriri: cui explicandā non Ciceronis exuberantissima eloquentia, non Demosthenis facundia sufficeret. At ne opus tam illustre sub silentio pertranseā, pauca ex multis sub breuitate perstringere nitar: ac prius ea, quę sunt extra ipsum adytum exponam. Valū ergo primę lignę ante atrium sacrarij, interdiu patent: reliquæ vero non semper. In ipso atrio olim erat sacellum; vbi diuorum Augustini & Pontij festae celebrabantur. Ibidem a quodam archidiacono ordinis militię de Calatrava; Alphonso Melendez, relicte fuerunt quinque missę; in qualibet hebdomada celebrandę: quę hodie senatus consulto huius alme ecclesie alibi perfoluuntur: velut alię multę, quę iustis de causis diuersis quidem sacellis celebrantur, quum in proprijs peculiaribusque non possunt: aut quia postmodum diruta, aut alijs sacellis incorporata, eorum memoria vultate abolita sit. Quod sacellum, vt aditus ad sacrū ærariū tunc denuo structū pateret, (si famę credit) deiectū fuit: nūc vero in dicti sacelli memoriam hoc vnum reliquum est; vt

in eorundem diuorum festiuitatibus comme-
morationes fiant. Ad sinistram intra dictum
vestibulum est aliud facellū beatę Marine;
vbi singulis hebdomadis nouem perfoluuntur
mille; ex quibus quinq; primitus reliquit
pia fœmina Maior Alonso nostro idiotismo
Carpetano nuncupata. pro animæ coniugis
satisfactione. Quatuor postremo instituit Al-
phonfus Ortizius in sacra theologia doctor;
canonicus quondam Toletanus: qui etiā ora-
torium iuxta sacrarij ianuā. exteriorem, in pa-
rietis crassitudine, dominicam resurrectionē
ostendens, seris obstructum reliquit; quod ar-
te mira elaboratum, paucis ex solennib⁹ die-
bus patet. Huius egregij viri nonnulla volu-
mina sermone latino scripta habentur; idem
suam bibliothecam Salmantine librariæ do-
nauit. In hac capella diuę Marine iacet sepul-
tum architectoris huius ecclesię corpus; Per-
tri Perez nuncupati; vt constat ex titulo in sa-
xo parieti occidentali eiusdem facelli adhe-
re inciso. obiit autem, x. die nouēbris æra Ce-
saris. 1328. Ad dextram repositorium est mul-
torum vestimentorum, pro quotidiano com-
muniq; ministerio; q̄ triginta capsis extractis

libus, qualibet titulum ornamentorū habente,
custodiunt. Præter duos riscos prope can-
cellos, quibus repositorium ab atrio distin-
guitur, in parietum crassitudine cauatos, vbi
thura, thuribula, lebetes ministerij quotidia-
ni, & alia id genus seruantur. Dicitum autem
repositorium varijs historijs scite depictis or-
natur; inter quas est imago diui Andreę in
cruce victi: quę eo ibi depicta est, quod olim
hic locus eius fuerat capella; ac in ipsius me-
moriā ibidem recolitur festum. In huius re-
positorij meridionali pariete armariolum est
vbi sub fida custodia factū chrisma, ac oleū
infirmorum catechuminumq; per totum
archiepiscopatū distribuenda, in vasis argen-
teis asseruantur. In eodem pariete sursum vi-
dere est epitaphia quorundam huius ecclesię
præsulum in eo loco (vt creditur) sepultorū;
cum olim diui Andreę facellum esset; quę hic
libuit inserere eadem serie, qua illic legunt;
quę talis est. Obiit. D. Bernardus, primus archie-
piscop⁹ Toletanus, Hispaniarum primas; postq;
ciuitas Toletana fuit capta per illustrem regē. D.
Alphonsum: tertia die Aprilis, æra. 1166. Rē qui-
dem miram: Bernardum præfulem dignissis

num annos, 65. in p̄sulatu vixisse: ni dixerimus, captam Toletum era, 1133 siue, 1123. vt supra retulimus, Obijt. D. Raimundus archiepiscopus Toletanus, Hispaniarū primas, 19. die Augusti. era, 1188. Obijt. D. Ioānes huius nominis primus; Archiepiscopus Toietanus, Hispaniarū primas, 29. die Septēbris, era, 1204. Obijt. D. Celebrunus, archiepiscopus Toletanus, Hispaniarum primas, 12. die mensis Madij. era, 1218. Obijt. D. Gundisaluuus primus, archiepiscopus Toletanus, Hispaniarum primas, 30. die Augusti. era, 1229. Obijt. D. Martinus, archiepiscopus Toletanus, Hispaniarum primas, 28. die Augusti. era, 1246. Obijt. D. Ioannes secundus, archiepiscopus Toletanū, Hispaniarū primas, 23. die Augusti. era, 1283. Obijt. D. Guterius primus, archiepiscopus Toletanū, Hispaniarū primas, 9. die Augusti, era, 1288. In septentrionali autem pariete dicti repositorijscale sunt, quibus ascendimus ad officinas & cellas tribus sacrarij edituis ac phrignionibus (q̄ bordadores vulgo dicuntur) deltinatas: & ad solariū subdiale, Sequitur iā posticū ad impluuiū oriētē vers⁹ positū: quo ingrediētibus prima se offert cisterna aque fluminalis & maluuū, vbi sacerdotes celabraturi

Fo. lxxij.

ministrīq̄ lauant. Cōtinuo ad sinistrā archiuiū duabus seris munitū, in quo oīa chirographa, priuilegia, ac monumēta ecclīe, suis scrip̄tis inclusa custodiūtur. Tū occurrit aula cōtra dictā cisternā, seruās suis pluteis ac repositorijs oēs libros cātus, quē simplicē vocāt, in celebritatibus ac ferijs totius anni officijs diuinis deferuictes.

DE INTERIORI SACRARIO, RELIQUIIS, ac ornāmētis, quae in eo habētur, Cap. xxv.

Hec de ijs, q̄ sunt extra penetralia sacrarij, breuiter tetigi: nūc vero ad interiores ipsi⁹ pergam⁹ recessus, ad adytū videlicet vbi reliquie vnuerse; & pleraq̄ hui⁹ ecclīe p̄ciosiora; sub duplici ostio: altero ligneo altero ferreo clatrato, trib⁹ clauib⁹ obserato, religiose cōtinent: q̄rū clauū vnā archip̄sul, aliā ꝑo capitulū, tertiā aut̄ thesaurari⁹, aut eorū vicē gerētes, ex ecclīe cōstitutioe custodiūt qd̄ adytū ob ei⁹ maiēstatē et opulētiā nemini sine copia p̄cerū ecclīe visere p̄mittit Cui⁹ sup̄ limē supnū cernit ꝑgis imago; honestissimo iduta ornatu; dulcē natū ad vbera gestātis: q̄ ī magna veneratioe habet apud n̄ates. Adytū ipm̄ reliq̄arū repositoriū, pulchrū et spa-

ciōsū est; multis diuorum imaginibus, præcipue Eugenij, Alphōsi, & Leocadię virginis exactissime depictum, fornicibus deauratis innixum, lacunariq; cæruleo aureis stellisq; de quacq; coruscās. Septentrionali parieti adheret reliquiariū ligneum; quod in vasis, ac vasis preciosis, capsulis, ac repositorijs argenteis seruat innumeras sanctorū reliquias; quarum potissimæ sunt; quę sequuntur. Tres paruule cruces ex sanctissimi patibuli ligno, in quo Christus seruator noster pro humana salute pependit; prima quidem altixa lamine argenteę, margaritis alijsq; vnionibus septem; qua euangelijq; sacris coram propositis prælati in prima post presulatus assumptionē visitatione, statuta huius sacrosanctę basilicę seruaturus esse, iurant; altera in bractea magna & argentea, multis diuorum reliquijs gemmisq; non parui momenti circunvallata; tertia autem in mediā crucis parte cęlata est. Spina etiam dominicę coronæ intra paruam ex argento custodiam asseruatur; quam cū alijs preciosissimis reliquijs a sancto Ludouico Francorum rege ecclesia Toletana dono suscepit. Testatur hoc epistola ab eodem princi

pe missa charitatis & religionis plena, quę in sacrario nostro sigillo aureo obsignata custoditur; eam hic subtexere placuit, quę & plenam fidem dictis meis faciet, & curiosum lectorem oblectabit.

Ludouicus dei gratia Francorum rex, dilectis suis in Christo canonicis, & vniuerso clerico ecclesię Toletanę, salutem & dilectionē. Ecclesiam vestram volentes xenio precioso muneris insignire: per dilectum nostrū Ioannem archiepiscopum Toletanum, & ad præces ipsius, de venerandis & eximijs sanctuarijs nostris, quę de thesauro imperij Constantinopolitani suscepimus, preciosas vobis particulas destinamus; videlicet de ligno crucis domini, vnā de spinis sacrosanctę spineę coronę eiusdem domini; de lacte gloriosę virginis beatę Marię; de tunica domini purpurea qua indutus fuit, de lintheo, quo præcingit se dominus, quando lauit & extersit pedes discipulorum suorum, de sindone, quā corpus ipsius sepultum iacuit in sepulchro; de panis infantię saluatoris, Vestram itaq; dilectionē rogamus & requirimus in domino, vt predictas sacras reliquias cum debito recipiatis &

custodiatis honore; nec nō in missis & orationibus vestris perennem nostri memoriam habeatis. Actum apud stampas anno domini, 1248. mense Mayo.

Asseruat^r etiā in dicto sacrario corpus sancti Soteris pappę & martyris in arca argentea repositum. Tria insuper religiose custodiuntur ex diuorum Ioannis Baptistę & Sebastiani capitibus fragmenta: quę medię ipsorum imagines de argentatę umbilico tenus, inclusa tenent. Aliud item diui Blasij segmentum argentea nauicula seruat: quod, D. P. Tenorius archiepiscopus Toletan. sacello suo donauit. Ultra hęc, quatuor capita, duo ex vndecim mille virginum numero; tertium sancti Mauritij, in eiusdem dimidiata statua; ex argento efficta: vltimum autem caput sancti Germani. Brachium præterea argento vestitum beati Eugenij, Toletanę vrbis patroni. Manus sanctę Lucię argenteo brachio munita. Ad hęc portiuucula veli sanctę Leocadię vna cum alijs reliquijs, in custodia argentea, nō in parua ueneratione habetur. Nec nō quedam diuę Catharinę ossa: ac nō nihil olei ex eius sepulchro manantis; simul cum cesu-

ris indumentorum ipsius, in argentea custodia precij non exigui, latent. Item capilli Marię virginis matris. Corporalia etiam, quę beata Clara proprijs digitis neuit, supra magnam sita aureum calicem, a regina quadam sarracena donatum, quę contemptis Mahometi impijs superstitionibus ad veri dei fidem fuit conuersa. Alię requię principum apostolorū Petri & Pauli; ac reliquię diui Augustini in custodia crystalina auro munita custodiuntur. Sunt etiam duę statuę argenteę; quedam diui Alphonsi, dextra quidem baculum. sinistra vero vnum ex ossibus eiusdem Alphonsi crystalino vase sustinens inclusum; altera diui Eugenij, quę paruulam thecam manibus tenet, sancti Dionisij aliorumque diuorum reliquias habentem. Tres præterea argentei scyphi: in primo quidem sancti Nicolai reliquię habentur; alter vero lapillo Agatha in modum pomis cinctus fragmentum crucis, cui alligatus diuus Andreas passus est, cum alijs reliquijs custodit; tertius autem sancti Eugenij reliquias seruat. Item septem crystalina vascula; quorum primum reuerendissimus

frater Franciscus Ximenez Toletan̄, elargi-
tus est, habetq; faculam sanctissimi vere cruz
cisligni & segmen habitus beati Francisci;
cum nonnullis alijs reliquijs: secundū habet
segmentum cilicij beate Marine Aegyptiace
tertium costam sancti Sixti pape & marty-
ris: quartum aliam costam sancti Thødori;
tria vero reliqua diuorū Stephani, Processi,
et Martiniani martyrum sacra ossa. Reliquie
alię sanctę Ursule virginis ī custodia medio
cri argentea seruātur. Sunt præterea reliquie
sancti Bartholomei apostoli in porphiritico
reliquiario. Item reliquie sanctorum Philip-
pi & Iacobi, necnon cercis beate Leocadie;
quam Philippus Hispaniarum pijsim⁹ rex
ex Flandria in hanc basilicam misit; q̄ quidē
asseruantur in curriculo argenteo quatuor
rotulas habenti. Duę tandem lamine argen-
teę, montis Caluarij, & diuorum, Stephani,
Georgij, Iuliani, Antonij, Fabiani, Cosmę,
Barbare, aliorumq; sanctorum affixas conti-
nēt. reliquias. Bonam omnium reliquiaram
partem ecclesia nostra debet. D. Egidio de
Albornoz, presuli quondam suo, viro illu-
stribus natalib⁹ claro, toga pariter & armis
insigni;

insigni. Is enim ecclesiasticę immunitatis pro-
pugnator adeo egregie operam nauauit, vt
dux ecclesię declaratus, innumera loca eidē
restituerit; quę tyrannice a quibusdam tene-
bantur; qua de causa occasionem habuit has
sacrosanctas reliquias mittendi. Inter quas
misit mucronem Neronis cesaris, quō diuo
Paulo caput amputatum est: qui quidem in
cœnobio ordinis diui Hieronymi, extra mu-
ros huius vrbis sito, magna veneratione cu-
stoditur, cui is insculptus est titulus. *Mucro
Neronis Cesaris, quo Paulus capite est obrunca-
tus.* D. Egidij archiepiscopi vita, quoniam a
Genesio Sepulueda, viro in vtraq; lingua
æque doctissimo, luculenter scripta est, illuc
studiosū lectorē remitto. Hactenus de his,
quę ad reliquias pertinent. Nec me præterit,
principum clarissime, ante Toleranę vrbis ex-
pugnationem in hac sacra basilica innume-
ras reliquias obseruatas fuisse; eas tamen Vr-
banus Toletan, archiepiscop⁹ in Asturicam
(ne a farracenis irrideretur) detulit, vt refert
D. Rodericus lib. 4. cap. 3. Subtus reliquias
rium latent triginta sex loculi, vbi ornamen-
ta precipiosa custodiuntur; a quibus omni-

b9 recensēdis superfedere par erit; cū de ipsis
 superius generatim verba fecerim. In crastinu
 dine parietis dicti adyti occidentalis tres risci
 habentur : in quorum primo septem vulgari
 res ex serico raso cādido tiarie seruāt: ex qui
 bus vna antistiti deputata, funiculis deaurat
 is. quatuorq; eximijs magnitudine et precio
 lapillis, ceteris ditior est: alia autem sex; qui
 bus huius almę ecclesie dignitates (cū archie
 p̄sul pontificali apparatu celebrat) siue ex
 priuilegio seu vetusta consuetudine ornati,
 albę ac simplices auri & vnionum expertes
 sunt; non inopia sed potius iuris obseruātia;
 vt disponit cap. Vt apostolice de priuilegijs
 lib. 6. quod fere in nulla Hispaniarum eccles
 sia reperietur. maiestas enim huius tēpli hæc
 & maiora meretur. Est & ingens manica cru
 cis argentea; natalis & passionis Christi figur
 is in ipsa effigiatas. circundata. Tres insuper
 torques aurei magnifici sumptus (collis oma
 menta & summi pectoris) multis vnionibus;
 Margaritis. Hiacinthis, Smaragdīs, Saphi
 ris, alijsq; lapillis supra modum referti. Item
 lamina orbicularis aurea, cui plurimi itidem
 diuersi lapilli inseruntur, quorum medijm

tenet Topazius pregrandis, refulgēs subina
 deq; aestimandus. Habetur ibidem lignum,
 quod olim in domo Iudei Garbalis nomi
 ne deportatum; foco escam (vt solet) futurū,
 cum nullo modo comburi posset; nullisq; fla
 tibus aut folibus accēdi; tandem Iudeus &
 familia admirari, lignum protinus dissecan
 dum curarunt, causam nouitatis in eius visce
 ribus scrutaturi; nec defuit conatus successus;
 nam statim vt lignum dissectum est, imago
 saluatoris n̄ri cruci affixi in agide apparuit.
 Quod siue ita natura obuenerit (vt plerūq;
 alias figuras lapidibus aut metallis alijs ve
 materijs videmus innasci) siue potius ob dei
 consilium ita Iudęm seruare volentis; in vr
 be nostra peruulgatum fuit; et adhuc domus
 illa prope huius vrbis macellum præcipuūm
 sita. notissima est; & crucis cognomen in po
 sterum retinuit. Hęc in primo riscō. Secun
 dus seruat septem eximias tias, a quibus
 dam ecclesie præiulibus relictas. Pręter has
 vero alia habetur sumptuosa, a munificen
 tiis cardinalis domino. P. G. de Mendoga ec
 clesie donata. Adamantibus, ac Rubi
 nis magni precij, multique vnionibus re

fertissima : cuius precium maximum , cæterarum omnium aut superat, aut certe adequat valorem. Est ibidem effigies feruatoris nostri ex auro purissimo confecta, aurea rotundę figurę lamina inclusa, multis preciosis margaritis irradias, ab eodem archiepiscopo, D. P. G. Mendocio donata. Item corona aurea olim sereniss. reginæ, D. Elisabeth. cognomine catholicę, tuę celsitudinis proauię, lapillis plurimis ornata; quę in assumptionis sacrosanctę virginis Marię festo capiti virginis simulachri solet imponi. Quatuor etiam calices aurei; quorum tres Sanctius de Rojas, P. G. Mendocius. Alphonso de Fõseca, archiepiscopi Toletani ecclesię reliquerunt. Alium autem, qui quondam reginę, D. Catarinæ fuerat ecclesia ipsa comparauit. In tertio riscalco custoditur vas satis magnum ex monoceros cornu fundo aureo suffultũ, variatũque tribus aureis virgulis; quod (vt aiunt) cuius cumque generis venenũ a se procul expellit, donatum est ab illustrissimo, D. Frãncisco Ximenez archiepiscopo Toletano; quod illi sereniss. rex Philippus, celsitudinis tuę auo donõ dederat, Biblia itidem in tres tomos diuisi

sa, varijs imaginibus & historijs absolutissime depicta; pro ea (vt fama est) ciuitas Guadalfajara a quodam rege mutuo ecclesię nostrę offerebatur. Sunt Pręterea intra parietę septentrianolem dicti adyti duo alij risci: in primo continetur admirandę crux magnitudinis argento & auro decora; quam rex Alphonso Portugaliz donauit (vt fertur), D. Alphonso Carrillo, archiepiscopo Toletan, tempore suę cõfõderationis, quę tãti est ponderis, vt a duobus tribusue ecclesię ministris in lectica baiuletur; in solennitatibus tantum corporis Christi, & assumptionis, natiuitatis quę beatę Marię. Et quantum multę cruces precij non exigui in hoc sacro templo habeantur, de hac tamen propter eius potissimũ excellentiam miramque ponderositatem meminisse placuit. In secundo autem riscalco quidam baculi cũ reb⁹ alijs nõ exigui precij adseruant. In ipso adyto ad dextram se offert recessus: vbi vasa aurea, & argentea, necnon alia plurima ornamenta, ad diuinorum ministerium pertinentia custodiuntur, presertim arca lignea, argenteo extrinsecus munita, ac figuris Christi mortem indicantibus, gemmisque

varijs ornata: in qua die cœne dominicæ & parascœves sacrosanctū eucharistię sacramentum tanq̃ in sepulchro recõditur. Huius monumenti operosum apparatus (quod iuxta Mozarabum sacellum hoc nostro tempore exstrui consuevit) si in præsentia recēdere vellem: opus esset longiori oratione. Sat sit dicere testudines quædam subitarias & in tempore structas easq̃ operosissimas surgere: quæ nec nausoleis, nec pyramidibus decantatis olim in mūdi miracula (iudicio meo) cedūt; in his arca sacramenti collocatur hinc & inde innumeris cereis incensis & loci inumbrationem satis illustrantibus: quorum viginti, D. Fernandus Cerezuela archidiaconus Toletanus legauit. Assistent ibi octo beneficiarij, binis horis, ex vniuerso beneficiariorum certu duo canonici, quatuor portionarij; et duo capellani, a prima hora qua clauditur dominicum corpus, donec in aram præcipuā honorifice deferatur diuinum sacramentum obseruantes sūmissa voce, alternis choris, psalterium incessanter concinentes. Hanc vero celebrem memoriam instituit, D. Fernandus a Fonseca, canonicus Toletanus, ex huius vrbis

Fo. lxxviii
stirpe nobili & antiqua oriundus. Ascenditur ad arcam noui testamēti per aliquot gradus, in quibus, quicquid opulentię & diuitiarum in erario sacro seruatur, repositum cernitur: adsunt etiam sanctorum reliquiæ, illę potissimum, quę maiorē antiquitatem et venerationem obtinent. Aequum est enim vbi sūma reliquiarum est (nempe sacrosanctum domini nostri Iesu Christi corpus) quicquid vsq̃ iam diuorum habetur, scilicet patoris vice fungatur. Aditus ad testudines aliquot ante vestibula continet, quorum interius clatris ligneis non admodum longis circumseptum est, quibus nimirum vulgus arceatur. Attoniti redduntur vniuersi spectatores, aciem oculorum loci splendore præstringente. Sed illuc, vnde abij, redeo. Habentur in dicto sacrario sacratissimæ virginis Marię, & duodecim apostolorum ex argento puro celatę effigies. Alia item imago beatissimę Marię virginis argentea magnę æstimationis. Est & arca grandis in ipso recessu cum quinque ordinibus capsularum, in quibus multa præciosa ornamenta & vasa argentea sunt

recondita, cruces, calices, candelabra, lebetes
argentei, ad aquam benedictam populo as-
pergendam. Ultra hæc habentur alia plurima
vasa argentea (& ea non parua) suis capsulis
inclusa, supra magnum abacum reposita, ins-
ter quæ sunt duodecim adeo subtiliter elabo-
rata, ut materiam opus superet, quingentas
selibras ponderis argenti pustulati pendetia,
ab illustrissimo, D. meo Ioanne Martino Si-
liceo Toletano archiepiscopo ecclesiæ, cum
primum eam visitaret. (arrarum vice) die na-
tivitatis dominicæ anno. 1546. simul cū alijs
eximjs ornamentis donata. cuius muneris ma-
gnitudinem mirari iam desinat, quicumq; mu-
nificentissimum auctoris animum cognouerit.
Quem ob præclaras eius virtutes & literarū
eminentiam Parisijs primitus liberalium arti-
um præceptorem: in Salmaticensi deinde aca-
demia liberalium itidem artium, ac summæ
philosophiæ diu optimum magistrū: clariss-
mi præterea principis nostri Philippī dignissi-
mum institutorem, auditoremq; poenitentia-
rium cōspeximus: ac foelici tandem auspicio
in hac Toletani archiepiscopiatus sede præsi-
dere cernimus. Ceterum quia si de morū eius

sanctimonia ac doctrina, singulariq; in dice-
do ac disputando facundia, necnon illustribus
gestis. sigillatim in præsentia agendum esset,
& ab instituto longe traheremur, & vires no-
stre neutiq; suppeteret; ad ea, quæ magis ope-
ri instant stylum conuertam. Est & crux ar-
gentea deaurata, quam illustrissimus cardis-
nalis. P. G. M. quocunq; etiam extra Castel-
læ regna, peteret, primatiq; iure præ se ferri ius
bebat. Eadēq; Granata vrbe et eius arce (quæ
vulgo Alhambra dicitur) Catholicis regibus
Fernando & Elisabeth deditis, in excelsiori
illius arcis turri prima omnium est posita. Ut
constat ex clausula testamenti eiusdem illus-
trissimi presulis: quod quidem propria sub-
scriptione & sigillo obsignatum, in hospita-
li sanctæ crucis (ipsius met etiam archiepisco-
pi iussu & impensis post eius obitum stru-
cto) adseruatur: eam vero clausulam, ut pote
curioso lectori non iniucundam, hic inferen-
dam decreui. *Otro si por que la nuestra cruz;
que en señal de primado, nos enmostraydo áte nos
por las prouincias de Santiago, Sevilla, Granada
Caragoça, Valentia, Tarragona, e Narbona; y
por las dioçesis delas yglesias (q se dizen exēptas*

de los metropolitanos susodichos) adonde nos aũe
 mos estado: es la primera cruz que se puso sobre la
 mas alta torre del Alhambra dela cibdad de Gra-
 nada; el tiempo que fue ganada, e quitada de poder
 de los moros, infieles enemigos de nuestra sancta
 fe catholica, adonde, y en la toma de las mas prin-
 cipales cibdades del dicho reyno de Granada nos
 fallamos, con la dicha cruz, en seruicio de dios nue-
 stro señor, y del rey y reyna mis señores, con nues-
 tra gente y estado, mãdamos que la dicha nuestra
 cruz, cõ su asta guarnida de plata; assi como la nos
 traemos, sea puesta en el sagrario dela dicha nues-
 tra sancta yglefia, en memoria de tan gran vito-
 ria, y por decor y honor della, y de los perlados
 della: e alli queremos que este perpetuamente: e que
 no pueda ser sacada dende sino alas processiones.
 Et quoniam nihil est, quod magis hominibz
 debeat, q̃ vt suprēme voluntatis. post
 q̃ iam aliud velle non possunt, liber sit stylus
 in lege. i. de sacros. eccle. C. propterea dicta
 cruz, vt pia tam illustris p̃sulis volũtas obs-
 feruetur, nisi in solēnibus pompis e sacrario
 minime educitur. Multa adhuc recenseri po-
 terant, quibus aliarum ciuitatum templa nō
 vulgariſſe potuiſſent commendari, ea ta-

men silentio traduntur aliorum, quibus ec-
 clesia nostra excellit, fulgore obscurata.
 Verum huius amplissimę ecclesię diuitię,
 quanc̃ mlte videantur, pauce tamen & exi-
 guę sunt, p̃re vasis illis; que Cyrus Persarum
 rex per Mithridatem templo Salomos
 nis iussit restitui. Fuerunt enim quinq; milia
 quadringenta vasa aurea & argentea, ea
 vero tulerat Nabucho Donosor ex Hieru-
 salem, & posuerat in templo dei sui. Hęc ex
 primo libro Aesdre ad prim. cap. finem. Sed
 ampliora dona dedit Salomon, cum dei tem-
 plum consumauit. Struxit enim altare au-
 reum, mensam vnam auream, decem argen-
 teas/phialas aureas centum, candelabra de-
 cem, forſices, thuribula, ac morteriola ex
 auro purissimo, vt habetur tertio regum ca-
 pite septimo. Iosephus tamen libri octaui
 primi tomi capite tertio de eiusdem templi
 opibus scribens, multo his copiosiora re-
 fert, cuius verba non grauabimur subnecte-
 re, vt miranda illius sancti templi diuitiarũ
 opumq; multitudo magis lectoribus innotes-
 cat. Obtulit rex (inquit ille) multitudinem
 (en A.)

menfarum, & vnam quidem valde præcipuam auream: super quam ponebant panes dei, & huic proximas decem mille altero modo factas, super quas vasa iacebant. f. phiale & patere, aureæ quidem decem mille, argenteæ vero quadraginta mille. Fecitq; candelabra decem millia: secundum præcepta Mosy; ex quibus vnum in templo recondidit, vt per diem luceret secundum legem: & mensam vnam super quam positi erant panes, ad partem templi respicientem ad aquilonem; e diuerso positam candelabri, quod in australi parte constituit. Aureum vero altare inter hæc medium erat. Hæc enim omnia domus habuit quadraginta cubitorum ante velum adyti, vbi erat arca recondita. Fecit itaq; rex vasa vini fusilia octoginta millia, & phialas aureas decem mille, argenteas vero duplici numero. Patenas vero aureas (ad offerendam in eis similam conspersam ad altare) octoginta mille, & argenteas duplici numero. Crateras autem in quibus similam cum oleo fermentabant, aureas quidem quinquaginta mille, argenteas vero duplici numero. Mensuras autem (similes eis, quæ mosaice vocabantur & asserones)

Fo. lxxj.
aureas quidem viginti mille, argenteas dupliciter. Thuribula vero aurea, quibus offertur incensum, viginti mille: similiter & alia thuribula, in quibus portabantur a maiori altari ignem ad minus altare, quod erat in templo, quinquaginta mille. Stolas autem sacerdotales pontificibus, cum his, quæ pendebant ad pedes, & super humerales, & rationales, ex auro & gemmis mille. Corona vero, in qua deum Moses scripserat, vna fuit, & ad hanc vsq; diem permansit. Sacerdotales autem stolas ex bysso contextas, & zonas purpureas cum cingulis decem mille, & tubas secundum præcepta Mosy ducetas mille. Item stolas leuitarum hymnos dicentium ex bysso ducetas mille: & instrumenta musica, & ad hymnos dicendos adinuenta (quæ vocantur nabla & cinnira) ex electro constituit, quadraginta mille. Hæc enim omnia ad honorem dei Salomoni copiose & magnifice fabricatus est, in nullo parcus exitens: sed circa ornamenta templi vsus est præcipua largitate; quæ etiam in thesauris dei recondidit. Hactenus Iosephus. Quæ licet incredibilia videantur; nobis tamen miraculo non sunt; qui nostra tempestate ex Indis

regionibus. non ita pridem occidentem versus industria nostrorum patefactis, adhuc plura in Hispaniam deportari vidimus: ut interrim taceam ea, quibus in Peru (sic eam partem vocant) auspicijs inuictissimi Cesaris Caroli, potiti sunt nostri; omnem prorsus fidem excedentia.

DE HIS QVE INTER SACRARIVM
 & capellam (quae dicitur) nouorum regum continentur.
 Cap. xxvj.

IN exteriore sacrarij pariete contra chorū altaris augustioris erecto nomina praetoriorum huius aemae ecclesiae archiepiscoporum extrinsecus in marmore sunt incisa. In hoc eodem pariete lata fenestra ferro reticulata solet aperiri. cum festiuitas diui Andreę celebratur: ut ei9 imago; quę intra sacrarium latet. conspiciatur.

Prope est augustum sacellum. vbi recolitur memoria tormentorum & cruciatuum, quę dominus noster columnę alligatus perpessus fuit. Supra quam columnam visitur facies Christi, quę vulgo Veronica graphicę

depicta, cuius deuotionem femina quędam nomine Teresa, cõiux viri cuiusdam Albari Lupi appellati, ita religiosissime colebat; ut nullus intermitteretur dies, quin audita missa, quę sub auroram in sacello sancti Alphonsi quotidie cõcinitur, eam veneraretur atq; adoraret, coramq; ipsa deum maximum (cuius vultum Veronica exprimebat) precibus placaret. quod religiosum officium miraculo postea diuina benignitate declaratum est: ipsi namque mulieri egrotanti iamq; moriture, extrema vnctione recepta, die Iouis, quinto Ianuarij anni seruatoris nostri. 1469; facies pulcherrima, quam Christi speciosissimam formam referre, omnes ad portenti spectationem concurrentes censebant, supra eius caput ad dextram apparuit, in linteo ad parietem pendenti. At cum expectantes propius / vt specularentur; accederent, euanescebat ab oculis, cum rursus secederent / statim sese ostendebat. Quod miraculum per notarios exceptum. in capituli huius sacri templi quadam capsa seruatur. In quo etiam sacello veneramus natale diui Bartholomei, atq; ibidem decem misse

per hebdomadam a duobus capellanis celebrantur, alteri a Pascasio Garfia thesaurario, alteri a Vincētio Perez portionario redditu constituto

¶ Sequentis sacelli, quod beatę Leocadię sacratum est, iam vetus edificium instaurauit Ioannes ruiz de Ribera iunior, protonotarius, collector apostolicus, & canonicus Toletanus; vt titulus in occidentali sacelli pariete in marmore incisus latius indicat his verbis. Hoc uenerabile sacellum fuit per reuerendissimum D. cardinalem, D. Ioannem Taueram archiepiscopum & per .R. D. P. decanum & capitulum huius almę ecclesię Toletanę dono concessum reuerendo patri, D. Ioanni Ruiz de Ribera sedis apostolice protonotario, canonico Toletano, ac collectori apostolico, eiusq; successoribus: qui uasis argenteis, miroq; fornice; ac tabulato aurato; & alijs q; plurimis ornamentis; in hoc pulchro (quem cernitis) ornatu illud magnifice decorauit. Perenni etiã memoria missam vnā singulis diebus celebrari uoluit; necnon aniuersarium solenne annis singulis decantari: Kalendam quoq; uatiuitatis Christi; ob cuius singularem deuotionem plenariam interessentibus indulgentiam perpetuo duraturam obtinuit; in choro

in choro dictę ecclesię instituit festiue agi; ac ea omnia ex proprijs redditibus dotauit. Obijt anno salutaris. 1539 10. KP. Aprilis. Preter ea uero, quę in epitaphio habentur, aliud aniuersarium a clericulis chori, s. idus Februarij dictus, D. Ioannes Ruyz de Ribera concinendū instituit; necnon duas missas solennes cum suis sacris uespertinis, alteram die post beatę Leocadię festum, alteram post festum itidem sancti Sebastiani assignata mercede celebrari iussit; atq; ab eisdem clericulis decantari. Ea autē missa, quam singulis diebus peragiuoluit, a duobus capellanis hebdomadatim eiusdem institutione celebratur. Huius uiri corpus in antro ipsius sacelli honorifice sepultū est, ubi & Ioānes Ruiz de Ribera senior eiusdem auunculus reconditus iacet.

DE SACELLO QUOD REGVM NO-
uorum appellatur Cap. xxvij.

CONTIGUUM est regium sacellum opere & prouentu opulentissimum: cui forsā in orbe terrarum par nō reperietur, ministro-
rumq; cultu magnificum. Quod reuerēdisti

mus Alphonſus de Fonſeca archiepiſcopus
Toletanus bo. me. transferendis ex antiqua
capella regijs corporibus ſummo ſtudio edi
ficandum curauit. At ſi vnq̄ mihi ſcripturo
facundia exoptanda eſſet, nūc maxime; cum
tuorum progenitorum munificentiam exi
miam opuſque ſplendidum commemorare
velim. Sunt igitur in illius primo veſtibuli
ingreſſu duo ſcutiferi lapidei; clauas regaliaq̄
inſignia geſtātes aurata. Ianua prima ferrea
eſt clatrata; inter quam & ſecundam alteram
ligneam, atrium apparet arte eleganti conca
meratum: cuius teſtudo in ſummitate habet
coronam concauam ſpecularibus fenestellis
vndiq̄ circunſeptam. Introeuntibus ſacellū
eregiōne viſitur ſeptentrionē verſus ara ſan
cti Iacobi a regina, D. Catharina erecta. In
pariete vero occidentali arma quedā ſuſpen
ſa cernūtur, qb⁹ ſignifer Luſitan⁹, in pugna
inter Hiſpanos Iberos, Luſitanosq̄ ad Tau
rum comiſſa, ſpoliatus fuit a noſtris. Alia au
tem tria patent altaria ad orientem ſita; quoꝝ
rum principale & mediū dicatum eſt deſcē
ſioni deiperę virginis, ornatumq̄ plurimis di
worum effictis vultibus ac ſignis deauratis;

Fo. lxxiii⁹
dextrum etiam deſcēſioni ſiniſtrū vero eiuf
dem virginis matris aſſumptioni ſacrum, Re
gum monumenta & effigies ex alabaſtro ni
tidiffimo extant in parietibus; quorum cada
uera trāllata huc fuere ex antiquis monumē
tis. 13. calendas Iunij anno, D. 1534. permiſſu
et iuſſione inuictiſſimi ceſaris noſtri vt ſupra
dictum eſt. Primum, D. Enrici ſecundi mo
numentum in meridionali pariete viſitur; ſu
pra quod hec legitur literarum ſeries. Aquē
yaze el muy auenturado y noble cauallero rey dō
Enrique de dulce memoria, hijo del muy noble rey
don Alfonſo que vencio la de Benamarin: y acabo
muy glorioſamēte a treynta dias de Mayo; año
del naſcimiento de nueſtro ſaluador Jeſu Chriſto
de. 1379. años. Mox ſequitur in eodē pariete ſe
pulchrum reginę Ioānę cum hoc epitaphio.
Aqui yaze la muy catholica y deuota reyna doña
Iuana, madre delos pobres; muger del noble rey
don Enrique, hija de don Iuan, hijo del infante dō
Manuel; ka qual en vida ni en muerte no dexo el ba
bito de ſancta Clara: e fino a veynte y ſiete dias
de Mayo año del naſcimiento de nueſtro ſaluador
Jeſu Chriſto. de. 1381. años. Ioannis præte
rea primi dicti domini Enrici filij monumen

tum in pariete septentrionali proximum est altari matori: supra quod huiusmodi habet epitaphium. Aqui yaze el muy noble, y muy catholico y virtuoso rey don Iuan, hijo del buen rey don Enrique de sancta memoria, y dela Reyna doña Iuana, hija del muy noble don Iuan, hijo del infante don Manuel: y fino a 9. dias del mes de Ombre. Año del nacimiento de nuestro saluador Iesu Christo de 1390. años. In meridionali aut pariete apparet. D. Leonore vxoris dicti. D. Ioannis sepulchrū; cui iscriptus est titulus. Aqui yaze la muy esclarecida y catholica Reyna doña Leonor, muger del muy noble rey don Ioan, hija del muy alto rey don Pedro de Aragón, madre del muy iusticiero rey don Enrique y del infante don Fernando: fallecio a 13. dias de Septiembre, año del nacimiento de nuestro saluador Iesu Christo de 1382. años. Deinde sequitur Henrici tertij monumentum in septentrionali pariete structū huiusmodi habens epitaphium. Aqui yaze el muy temido e iusticiero rey don Enrique de dulce memoria que Dios de sancto para yso, hijo del catholico rey don Iuan, nieto del noble couallero rey don Enrique, en 16. años que Reyno fue Castilla temida y honrada, nascio en Burgos dia de sant Fr

cisco murio dia de naidad en Toledo, yendo ala guerra delos moros con nobles del reyno, fino año del señor de 1407. años. In hoc etiam pariete visitur regine Catharinæ dicti Henrici coniugis sepulchrum, cuius titulus sic habet. Aqui yaze la muy catholica y esclarecida Reyna doña Cathalina de Castilla y Leon, muger del muy temido rey don Enrique, madre del muy poderoso rey don Iuan tutora y regidora de sus Reynos: hija del muy noble principe don Iuan primogenito del Reyno de Inglaterra, duque de Guyana, y Alencastre y dela infanta doña Costanca, primogenita y heredera delos Reynos de Castilla, duquesa de Alencastre, nieta delos iusticieros reyes el rey Aduarte de Inglaterra; y del rey don Pedro de Castilla: por lo qual es paz y concordia puesta para siempre. Esta señora fino en Valladolid a dos dias de Junio de 1418. años. Ad angulum dextrum est statua marmorea regis Ioannis secundi: qui adauxit redditum sacellanis. Eius corpus sepultum est in monasterio Miraflores apud Burgos habetque sub statua hoc epitaphium. Este vulto es del muy virtuoso señor rey don Iuan de esclarecida memoria, que hizo y doto el monasterio de Miraflores de Burgos, y esta en el sepulta

do e su señoria doto por priuilegios esta capilla de la renta que tiene; y por esso su seruidor y capellan el bachiller Arias Diaz de Ribadeneyra capellán mayor de aqui le hizo aqui poner, porque los capellanes dela dicha capilla ay an memoria de los que por el anima del dicho rey en todos sus sacrificios y oraciones. Hæc epitaphia Hispana lingua referre non absre visum fuit, ne antiquitas negligeretur: indeq̄ lectores considerent quantum prisca illa tempora differant a nostris in cognominibus & titulis prestandis. In quolibet autem horum sepulchrorum statua tumulati est super imposita, e marmore niue candidiore, mira lapicidarū arte incisa. Regū monumētis sacellanorū sedilia subsūt; qui a populo diuiduntur paruis cancellis ferreis. Hic viginti quinque sacellani maiori capellano parētes a regibus cōstituti sunt. Quibus pariter quotidie cura incumbit duas missas decātandi. primam beatę Marię, alteram pro defunctis: exceptis solennibus diebus; qui in hac alma ecclesia vulgo de gratia dicūtur: quippe quibus gratia hac potiri capellanis cōcessum fuerit. s. nullā ex obligatione missam peculiare celebrare. Gratia hæc vnde processit

Fo. lxxvj,
rit, licet plurimi religiosi viri quæsierint, & precipue reuerendissimus, D. Alphonfus de Fonseca presul Toletanus flagrantī animo id vestigauerit (vt pote cui ex pastoris officio iussa testatorum impleri facere incumbere) nil tamen certi reperire potuerunt. Salua tamen meliori sententia videtur originem dixisse ex cap. Et hoc attendendum, de consec. dist. i. vbi sic habetur. Et hoc attendendum, vt missę peculiare, quę per dies solēnes a sacerdotibus fiunt, non ita in publico fiant; vt propter eas populus a publicis missarum solenniibus, quę hora tertia canonicę fiunt, abstrahatur, sed sacerdotes, qui in circuitu vrbis aut in eadē vrbe sunt, & populus in vnū admissarū publicā celebrationē cōueniāt. nā & si argumēto quodā posset aliquis impugnare, nō ob illū textū missas peculiare illis diebus licere relinquere, eo q̄ sacellani possent in secreto ante horā tertiā canonicā aut post peractum missę solennis sacrificiū celebrare: neutrum tamen fieri permittitur, alterum quia oēs templi capellæ sunt patentes, alterū eo q̄ his diebus prope meridiem sæpe diuina in hoc templo peraguntur; cum sane difficile foret,

officijs diuinis facellanos conuenire: ideo ar-
bitror gratiam omnibus factam fuisse. Dies
vero solennes: quæ in hoc sacro tēplo de gra-
tia appellantur, sunt pascha, natalis & ascen-
sio domini, natalis sancti Ioannis Baptista,
atq; alij huiusmodi vt in cap Si quis etiam,
de conf. dist. 1. Quæ si vera sunt, male agūt fa-
cellani, qui gratia fungentes, neq; in supplica-
tionibus, quæ per hos dies solennes habētur;
neq; in choro diuinis officijs intersunt. Singu-
li autem facellani huiusmodi in qualibet ter-
tia anni parte sexaginta quatuor missas tenē-
tur celebrare. Preclara vero regina, D. Cas-
tharina Enrici tertij vxor octo alios sub pre-
cipuo instituit facellanos: qui etiam obnoxij
sunt singuli singulis anni tertijs quinquagin-
ta sex missas celebrare: citra cōmunem, quæ
per aliquem ex facellanis vicissim quotidie
alijs psallētib; ad primum cymbali sonum
(quod de prima dicitur) hoc ordine decanta-
tur; Dominica de trinitate, feria secunda de
spiritu sancto, feria 3. de sancto Dñico, feria
4. de dīto Ioanne, feria, 5. de sancto sacramē-
to, feria, 6. de cruce, die sabbati de beata Ma-
ria, Incumbit præterea eisdem nocturnum de

Fo. lxxvij.
fuctorum psallere, sine laudibus, ad primam
vesperinarum precum pulsationem, præter
decem & octo anniuersaria, quæ quotannis
pro animabus dictæ reginæ & coniugis cele-
brantur, Sunt & alij duo capellani Enrici ter-
tij nuncupati, quorum quilibet cētum nona-
ginta duas missas tenetur vnoquoq; anno ce-
lebrare: quibus stipendium prædictus capel-
lanus maior persoluit ex ordinatione & mā-
dato illustris, D. Ioannis secundi eiusdē En-
rici filij. Omnes vero triginta quinque facellas
ni habent sacrarium commune: vbi asseruan-
tur ornamenta; interquæ omnia potissimum
est crux quedam aurea, magno quidem pre-
cio æstimanda, varijs gemmis inserta: quam
regina Catharina Christiani cultus studiosissi-
ma lubenter donauit. A distant quoq; diuinis
officijs duo clauigeri regalia sceptrā tenētes;
totidemq; editui; alter quidem dicitur regū,
alter vero reginæ, cum tribus sacrificulis.
Hanc insuper pulchram capellam pulchris-
simam vitreæ fenestræ pellucentes reddunt. Eis
lapideæ testudines totæ fere cum sepulchris
& parietibus lineis distinctæ sunt aureis.

DE SACELLO BEATI IACOBI
Cap. xxviiij.

Quod sequitur diui Iacobi magnifici templi instar habet edificium; solū ex toto basilicę ambitu tribus aditibus peruiū. Quod olim arte & structura elegantī conde re cępit, dum fata manebant, D. Aluarus de Luna magister militię Spathe & Castellę comestabilis; fecitq; sibi monumentum eueum & eidē propriam eiusdem materię statuā affixit. Quę iussu infantis, D. Enrici, filij tertij Ferdinandi Aragonū regis, qui comestabilē maximo prosequatur odio, diruta sunt: Hispani enim filios regū post primogenitū infantes appellāt. Ex monumēto autē & statua sacrum baptisteriū huius sacrosanctę ecclesię fuit conflātū; seu duę bombardę, vt habetur in chronicis Hispaniarū, quas citat cōmentator metrorū Ioannis de Mena linguę nrę vernaculę insignis poetę, in metro. 264. & 265. de eo enī ab eodē poeta in eo loco mētio fit. Nonnulli tamen & forsan rectius prædictū baptisterium, ac etiam pulpitu, e quo contiones ad populum fiūt, esse conflata asse

Fo. lxxviij.

uerant. At dictus Aluarus de Luna infausta acerbatq; morte preceptus sacellum hoc imperfectū sine prouentu reliquit. Postea, D. Ioanna Pimentel illius vxor redditum cōstituit trib; sacellanis qui singuli quolibet mēse vndecim missas pro eius & mariti animabus celebrarent. Eorum corpora latēt in huius sacelli antro, vna cum cadaueribus parentis Aluari de Luna & Petri de Luna patruū tolerani archiepiscopi; necnon Ioannis Ceresuela fratris vterini eiusdem Aluari de Luna archiepiscopi etiā Toletani; in cui⁹ antistitistumulo hoc distichō inscriptū est ex Bœtio lib. de consolatione desumptū, quod quidem magis comestabili congruere videtur.

*Quid me felicem toriens iactastis amici:
Qui cecidit, st. ibili non erat ille gradu.*

Non tñ absre distichon est monumēto super additū: prima enī ruina comestabilis Aluari de Luna ei⁹ fratris e regia curia in exiliū eiecti paucis diebus ante archiepiscopi obitū ac ciderat. Monumēta autē eorū marmorea, extrenueq; excisa: duo comestabilis et. D. Ioāne Pimētel coniugum in medio sacelli pauimento, reliqua vero intra concaua parietum

apparent. D. etiam Eluire de Fuenfalida in
stitutione in eodem sacello quinquies vna
quaq; septimana diuinum peragitur sacrifici-
cium ab vno ex portionarijs non alienę capel-
lę astricto; cui pariter et alijs; quos p̄diximus
vnicus ædituus exhibet ministerium.

DE SACELLO SANCTI ALPHONSI
Cap. xxjx.

HVic connexum est Diui Alphonsi sa-
cellum; vbi sub aurore exortum missa
ea de re celebris in honorē sanctissime virgi-
nis dedicata peragit; quæ vulgo a sacelli no-
mine diui Alphonsi appellatur: a. D. Roderis-
co Toletano archiepiscopo, qui historiam
Hispanicam cōscripsit instituta. Iacet in hoc
sacello corpus. D. Egidij de Albornoz cardi-
nalis; Toletani archiepiscopi, ducisq; genera-
lis ecclesię Romane; qui patrimonio beati Pe-
tri vrbes multas & municipia (vt diximus)
restituit. Cuius cadaver ex Assisio humeris
piorum hominū concessa indulgentia in na-
tali sancti Bartholomei huc euectum; in mez-
dia sacelli parte marmoreo monumento sitū

est. Eodem vero die singulis annis per. D. de
canum & capitulum anniuersariū in memo-
riam tanti p̄sulis agitur: cui ob eius inclita
facinora ecclesia nostra hoc p̄stat beneficiū
Die enim solenni nullū anniuersarium in hoc
sacro tēplo celebrari consuevit. Corpus p̄g-
terea. D. Ioannis a Contreras p̄sulis iudē
Toletani in concauo parietis septentrionalis
eiusdem sacelli conditur; obiit autem, 16. die
Septembris anno a Christo nato. 1434. Est
& aliud sepulchrum admodum celebre in pa-
riete meridionali, vbi iacet cadaver. D. Al-
phonsi de Albornoz, episcopi Abulensis, ne-
potis. D. Egidij de Albornoz. Cuius episcopi
impensis duo sacellani singulatim centum
quinquaginta sex missas quot annis celebra-
re tenentur. Alius itidem tumulus in pariete
eodem meridionali cernitur; vbi iacet. D. In-
gus a Carrillo atq; Mendoca. Sardinie insu-
lę prorex. D. Egidij de Albornoz nepos; fra-
ter dicti episcopi Abulensis. Cuius statua ar-
mata tumulo super imposita est: obiit enim
in castris Granatensibus anno. D. 1491. Alia
etiā capellania est in hoc sacello ab Aluaro de
Iarua scolastico cōchēsi & a Petro ramirez

scholastico Toletano dicti cardinalis familia
ribus cum officio trium missarum in qualibet
hebdomada instituta; quorum cadauera in eos
de facello sepulta sunt. In quo duo editui. al
prime lucis missę, alter ceteris oib9 deferuit,

DE SACELLO SANCTISSIMAE TRI
nitatis.

Cap. xxx.

Sanctissime trinitatis sacellum huic pro
ximam iam ruinosum viuens refecit ad
modum reuerendus Guterrius diaz canonis
cus Toletanus: sub statua ppria in pariete ibi
dem tumultatus. Vbi quotidie missa peragi
tur aduobus sacellanis hebdomadati celebra
tibus. per eundem Guterrium Diaz assigna
to redditu instituta. Qui prudentia & pietas
te insignis in suo testamento annuum censum
reliquit, ad emendum frumenta quotannis
per duos ex canonicis. egenis verecundis dis
tribuenda; addidit tamen. nequis ad id depu
tatus plures octo, aut pauciores quatuor tes
feras frumentarias (quas hanegas vulgo dis
cunt) pauperibus hisce tribueret: vt ex titulo
in pariete meridionali inscripto constat: idq;
litteris apostolicis roborauit.

DE CAPELLA SANCTI NICOLAI
Cap. xxxj.

Prope est paruula quedam ianua supra
cuius limen structa eminet aedacula dis
uo Nicolao exacte sanctitatis & fidei sacra,
vbi legitur epitaphium Nuni9 Didaci archie
diaconi Talauerē, in marmore parieti inserto
litteris versicoloribus incisum huiusmodi.
*Hac tumba tectus Nuni9 Didaci iacet rectus.
Dogmate prouectus, virtutu culmine vectus,
Nominis fabilis, est qz amabilis, opere charus.
Genere, munere, federe, funere, indole clarus.
Archidiaconus nobilis Talaueræ vocatus.
Qui pius populis migravit ad alta beatus.
Nobiles sapere habiles opere hicqz dilexit,
quos predicatoris orbis deus sine direxit.
Obijt Augusto mense dies ante triginta,
Mille trecentis annis cęto quadraginta.
In hoc sacello duo sunt sacellani, quorum qui
libet quinque missas in septimana celebrare te
netur, alter pro cardinalis de mini Gundis
salui, alter vero pro archidiaconi Mantua
ni animabus. Dicta autem paruula ianua
aditus est pueris ad scholam, vbi sub ma*

gistro musicæ dant operam: ad aliasque plures cellas ecclesiæ ministerio destinatas. Nam iuxta scholę ianuam schalę assurgunt, quib9 ascendimus ad locū, in quo cęra duntaxat in hac alma ecclesia distribuenda conficitur, & præparatur in aprico quodam magno, quod fenestris latericijs orientē solem spectantibus extrinsecus pulchrum apparet. Intra scholā puerorum latet cubiculum, vbi hebdomatici clericuli noctu ad matutinas horas surrecturi dormiūt. Inferius iuxta aditum se offert rationarij huius sacri templi cellula; qui redditus & chirographa ad fabricam pertinentia fabricęq; impensas fideliter scribit Non longo abhinc tractu quibusdam scalis descendimus ad impluuium, vbi lapicide ecclesiæ artem suam exercent. Estq; ibi posticum viam publicam versus ad lapidariorum egressus in gressusq; copiam.

CDE CAPITVLO SEV CONCLAVE
vbi archipræsul & canonici ad ecclesiæ gubernationem congregantur. Cap. xxxij.

Conclauē seu (vt nostri volunt) capitulū deinde sequitur: vbi illustrissimus archiepiscopus decanus & canonici ad ecclesiæ gubernationem et ministeriū suo ordine confident. In quo iam nō vt in reliquis edificijs partibus artificum manus laudemus: sed prouidę administrationis commoda admiremur. At si quis velit exteriora (quę patent) contemplari: inueniet imprimis vestibulum, vbi quondam fuit beatę Elisabethę de Vngaria facellū: quod forsā nobilis quidam vir nomine Ciprianus cum cōiuge proprijs ædificauit sumptibus: de quo titulus ad facelli fornitem in hunc modum scriptus quodam modo restitatur, *Cebrian e su muga fecieron estas bobadas.* Quę verba quem admodum se illic habent, referre volui, vt in eis maiorum simplicitatē consideremus. Cum enim Ciprianus hic dictum facellum erexerit: seu verius hanc templi partem suis ipse expēsis concamerauerit, cognomen inscribere in titulo noluit, nomine tantum baptismali contentus. Huius videtur esse sarcophagū marmoreum; quod iuxta valuas capituli parieti meridionali adherens porphiriticis columellis innititur. Inter hoc

monumentum ac primum conclauis ostium
apparet cellula: vbi quidā facellanus crebro
adstitit: vinum & hostias omnibus ferme in
hoc sacro templo celebrantibus expensis do
minorum decani & capituli impartiens. Pro
pe conclauis primum ostium, residet sceptri
fer (qui & perticarius) recipiēs venientes ad
negocia, et nunciat Dominis decano & cano
nicis vt de illorum mādato, cum expedierit,
eos intromittat: aut vocet quoscunq; iuss⁹ fue
rit. Sceptriferi vicē (eo absente) alter pro ec
clesiē ministerio agit: ac citationibus alijsq;
negotijs tribunalis archiepiscopi inferuit. In
limine superno exterioris ianue visitur effi
gies beatę Marię virginis redemptorem nos
trum in suo gremio fouentis. Continuo se
offert atrium pulchrū speculari fenestra me
ridionali illustratum: eius verō parietes intri
secus varijs fruticum figuris virent. Deinde
sequitur senatus alia etiā fenestra meridio
nali illustratus: eiusq; parietes vndiq; sancto
rum imaginibus & historijs mirifice depictis
vestiti apparent admodum speciosi. Laquea
ria senatus atq; atrij per pulchro artificis ope
re elaborata auro splendescunt. In huius sca

Fo. lxxxij.
riaculi frōte contra valuas locum tenet sublia
miorem archiepiscopi sedes: quam hinc inde
circunstat canonicorum geminus ordo sedi
lium. Supra quæ, imagines præteritorum ar
chiepisculū perq; graphice sunt depictę: adeo
vt spirare protinus credat is, qui non prius
pictas cognouerit. Horum sancti ab alijs au
reo diademate mitra archiepiscopali inclusa
distinguntur.

DE NOMINIBVS ARCHIEPISCO
porum huius sacri tēpli ad nostra vsq; tēpora
Cap. xxxiiij.

NE tuam celsitudinem lateāt nomina ar
chiepisculū nostrę ecclesię ad vsq; no
stra tempora præteritorum, dignum duxi, ea
dem serie, qua in capitulo sunt posita recense
re. A ditto igit̃ Eugenio martyre, qui prim⁹
huius almę ecclesię fuit antistes exordia
mur; ac de ceteris deinceps prout ordine suo
post ipsum sunt secuti. Pelagius. Patrunius,
Turibius, Quintius prim⁹, Vincentius. Pas
uiatus, Natalius, Audentius, Asturias, Isa
tius, Maiorinus, Castinus, Campeius,

Sintatio, Praematius, Petrus primus, Ceisius
uis, Montanus, Iulianus primus, Bachadus;
Petrus secundus, Eufemius, Excipius, Adel
phius, Aurafius, Sanctus Heladius, Iustus,
Eugenius secundus, Eugenius tertius, Et quā
uis dies natalitius huius Eugenij a nostra ec
clesia non celebretur, propterea forsā q̄ cas
talogo sanctorum adscriptus non fuerit, Di
dacus tamen de Valera historicus in. 3. parte
chronicorum cap. 3. Ioānes Iason in vitis san
ctorum, cum de sanctimonia, moribus & vi
ta diui Alphonſi tractaret, crebro Eugenū
tertium sanctum appellant; et comunis sermo
inter Toletanos ciues habet: Eugenū agna
tum diui Alphonſi candidissimæ virginis sa
cellani fuisse sanctum; quem; cum sanctissime
vixerit, diuina fruitione letari non ambigen
dum est. ¶ Sanctus Ildefonsus obiit anno
664. Quintius siue Quiriacus aut Cyriacus;
Sanctus Iulianus obiit anno, 680. Fœlix, Si
sibertus alias Sicarius / Guterrius / Sinderes
dus primus, Sugifredus, Concordius Exila
nius, Eupandius, Hinistrentius, Sinderedus
secundus, Opas Hispalensis fuit hoc tempo
re: cuius proditione & astutia, vt in nostris

fo. lxxxiiij.
historijs habetur, vtracq; Hispania in barba
rorum ditionem venit. Bernardus qui fuit pri
mus archiepiscopus huius ecclesie postq; To
lerum restituta fuit christiano cultui; Raimū
dus antea Oxomensis episcopus, Ioānes pri
mus, Celebrunus, Gundifalvus primus, Pe
trus de Cardona, Martinus, Rodericus, Ioan
nes secundus, Guterrius primus, Petrus fili
us regis Castellæ, Pascasius, Sanctius filius re
gis Aragonum, claruit tempore Alphonſi re
gis cognomine sapiētis, qui composuit septē
partitū opus (quod Hispane dicitur siete par
tidas) Hic presul inclutus in humanis agens
fidei zelo cōtra Sarracenos inconfinibus Be
thice tribunus maior militum regis Alphōſi
fuit. Qui dum incautus in hostes irrumpens
milites suos antecederet captus obtruncatusq;
fuit. Nam cum singuli duces vellent captiū
presulem in triumphū habere, ne inter ipsos
dissensio oboriretur, quidam ex eis caput an
tistiti ense falcato amputauit. Postmodum ve
ro huius primatis corpus delatum fuit Tole
tum: sepultumq; prope regum veterum mo
numēta, quæ (vt diximus) in proprio sacello
erāt illuc, vbi nūc altare basilicæ precipuū est:

Supra cuius tumulū hęc erāt inscripta carmīna,
iure regib⁹ p̄ncipib⁹q; memorię mādāda,
Sanctius Hesperie primas ego regia proles
Aragonum; iuuenis sensu feror hostis in hostes.
Turbidus, incautus, mihi credo cedere cuncta,
Nec minimum fallor, quia credens vincere uincor.
Sic quasi solus ego pereor; dat dogma futuris
Mors mea, ne dominus precedere Marte sit ausus.
Cōtinuo successit Gūdifaluus secūdu, cardina
lis. Ximenez, Gūdifaluus tertius, Guterris
secundus, Egidius de Alborno cardina lis,
prius archidiaconus Calatrauensis, Blasius,
Vascus a Toletō, Gometius Manrricus, Pe
trus Tenorius tertius. Petrus de luna quārtus,
Sanctius de Rojas secūdu. Ioānes de Cōtre
ras tertius; Ioānes de Cerezuela quartus, Gu
terrius a Toletō tertius, Alfonso secūdu cog
nomēto Carrillo. Petr⁹ de Mēdoça quintus,
cardinalis sancte crucis in Hierusalē, patriar
ca Alexādrinus, &c. Fr̄ Frānciscus Ximenez
a Cisneros cardinalis sc̄te Balbine, Hispanię
gubernator; Aphricęq; debellator; obiit octa
uo Nouembris āno. D. 1517. Guillermus de
Croy primus, Cardina lis, ep̄s Cameracēsis,
natione Flādrus, obiit in Germania nō visa

Fo. lxxxiiij.
Hispania, II. Iouarij āni. 1521. Alphonsus de
Fōseca tertius, vir pius et clemēs, obiit quar
to Februarij āni. 1534. Ioānes Tavera quint⁹
cardinalis tituli sancti Ioānis ante portā lati
nā, vir prudētia & tēperātia eximi⁹, obiit Ka
lendis Augusti āni. 1545. Cui reuerēdissimus
D. Ioānes Martin⁹ Siliceus tue celsitudinis
magister; cōfessor; et maior sacellanus, p̄ quā
digne successit; qui in hac archiepiscopali gu
bernatione (nisi interim te autore ad summū
pontificatus fastigiū peruenierit) Nestoreos
fœliciter uiuat annos.

DE CONCIONIBVS QVAE IN
hoc sacro sancto tēplo habentur. Cap. xxxiij.

SEd priusq; ab hoc loco discedam⁹; admo
nere lectores volumus, statis quibusdam
diebus quotānis in hoc amplissimo capitulo
cōciones publicas latine haberi; quib⁹ priua
tim beneficiarij & postremo vniuersa turba
ad honestatē & virtutē admonent. Prima cō
cio. 16. Cal. nouēbris habetur (q̄ dies sacer di
uo Lucę est) a grāmaticę artis p̄fessore; ad bo
nas artes capessendas vniuersi auditores inci

tantur: quoniam ab eo die publico studiosorum consensu studijs & literarijs vigilijs acrius incumbitur, ac proinde oratio in laudem scientiarum dicitur, consensu suggesto: si forsan presul adesse contigerit, sin minus in secundo gradu archiepiscopalis sedis, puluino purpureo desuper strato. Secunda postridie festi omnium sanctorum, defunctorum memoria tribuitur, quam decanus aut ab illo subrogat, quemadmodum & reliquas: de quibus dicemus habiturus est. Tertia die cinerum sibi vendicat, ubi de rerum humanarum contemptu agitur: habetur hac statim ut preces oratione, (quae primae in choro dicuntur) finite sunt. Suscipiunt hanc alia, quae ad diei religionem pertinent, & demum altera hispana concio, quam vniuersus populus congregatus audit in loco ubi demore fieri consuevit. Hoc ideo dixerim: ut ecclesiae nostrae pietas innotescat, quae ferme sub eodem tempore duabus concionibus, alterae latinae alterae hispanae operam dat. In hebdomada sancta duae itidem die Iouis, & die sabbati recitantur quarum altera vltimae demini nostri cenam, qua augustissimum illud sacramentum institutum est, altera sepul-

rum dominicam commendat. Feria secunda post resurrectionem leuita de Christo viuentem concepra, & spes futuri seculi concionatori declamanda est, Claudit numerum deiperge & intemeratae virginis assumptio, nam postridie eius diei de ea re concio habenda est. Conuenitur ab omnibus beneficiarijs ad eas audiendas, neque abesse sine multa licet. Et quonia concionum, quae latino sermone habentur, mentionem fecimus, non abs re erit & de hispanis non nihil recensere; ad quas adeo frequenter & assidua turba conuenitur, ut facile quisque coniecturam inde faciat huius urbis deuotionis & pietatis. Quae praefinite & stante habentur, omnes numero quinquaginta noue sunt: ex quibus triginta septem loco publico & celeberrimo, ad eos usus nimirum structo, recitantur: is est eminentis illud & porphiriticum suggestum, quod a parte sinistra maioris sacelli collocatum esse diximus. At quae super sunt viginti duo summo mane ad primum cymbali sonum priuatis sacellis, aut locis alijs sacris dicuntur, quales permulti in columnis templi sunt: nam cum olim pilis eiusdem altaria adhererent, maioribus nostris templi spa-

ciū prudenter dilatantibus; monumēta solū remanere diuorū memoriā tātūmodo obseruātia; vt cap. de oratorijs patebit. Rursus ex illis triginta septē, quę magis publicę & grauiōres sunt nec quibusuis temere commisit, viginti sex monachorū cōnobia; quorū magna copia in vrbe nostra est, more maiorū iā olim sibi vendicāt. Series vero (prout annus voluitur a dominicis aduētus inchoantibus) talis quędam p̄scripta est: prima aduentus dominica cōnobia diui Petri Martyris; qđ p̄dicatorū est, cōcedit; secundā deinde diui Frācisici asseclę obrinēt: tertiā monachi diui Augustini: q̄rtā Carmelitę; quo ferme ordine vsq; ad virginis sanctissime natiuitatem. q̄ sexto idus Septēbris recolitur, a viris eorūde cōnobiōrū doctis pariter & religiosis ad dei laudē tādē eloquia sacra absoluuntur. Vnde cim alia festis aliquot de more diebus a viris theologis, quorū vita & doctrina spectata sit recitātur. His poteris & aliā numerare conuentionē, quā vniuersū capitulū singulis hebdomadibus quadragesimę tēpore commendat, quę certo quodā (prout ipsis videtur) die publico illo suggesto pronunciat. p̄ter has

adhuc singulis quadragesimę hebdomadis, ferijs, secūda, quarta, & sexta, in claustro, matutino tēpore, ad tertiū cymbali ictum, a diuorū Dominici, Francisici, & Augustini asseclis (iuxta p̄scriptū superius ordinē) conciones non minori frequentia habentur, vt vrbs n̄ra populosissima est, qnā quę postea p̄rostris pronunciantur; hoc est loco illo amplissimo et grauissimo, vbi suggestum porphyriticum cernitur. Dominicis vero eiusdē quadragesimę diebus statim post meridiem spatio, quod inter portā indulgentię & chorū beneficiariorū est, sanctę trinitatis monachi (qui cruce insigniti sunt) concionaturi de more accedunt ligneo suggesto ad tempus appposito: maioribus nostris, quibus magna pietatis cura fuit. hoc vnum contendentibus, vt omnium ordinum hominibus, omnisque sexus, & cuiusuis tribus euangelica doctrina ferme omnibus diei horis declaretur.

DE SACELLIS DIVORVM EGIDII
Ioannis baptiste, ac beatę Anę matris sanctissimę
virginis Marię. Cap. xxxv.

STatim sequitur diui Egidij sacellum: vbi
quatuor capellanię habentur: prima a foe
mina quadam Hispana lingua doña Sol nū
cupata instituta. cum quinque missarū occur
rentis diei officio in qualibet hebdomada: al
tera, a. D. Raimundo canonico Toletano sub
cura centies & quinquies annuam peragēdi
celebrationem: tertia ab Aluaro Lupo Tole
tano canonico, cum officio centum nonagin
ta quinque missarum quot annis celebrādarū:
quarta denique sub duarum & quinquaginta
quot annis missarum cura a Petro Fernādez
de Villalobos canonico itidem Toletano re
licta est. ¶ Continuo se offert sancto Ioāni
Baptiste sacer locus, vbi. D. Gundifalu⁹ bo
me, archiepiscopus Toletanus: qui ex omni
bus huius almę ecclesię pręsulibus primus
(vt fertur) apicem cardinalatus obtinuit, qui
quies pro defunctis in hebdomada rem diui
nam faciendam iussit. Deinde doctor Fernan
dus Diaz, archidiaconus Nehulensis, ac To
letanus canonic⁹, pręfectus sacello, quod no
uorum regum dicitur, quatuor instituit hic
missas hebdomadati celebrari: pro animabus
regum & reginarum in sacello sitorum, cui

Fo. lxxxvij;

ipse pręfuerat, necnon Fernandi Aragonum
regis & Leonore illius coniugis. Duodecim
pręterea quot annis aniuersaria: que postea
autoritate apostolica ad duas tantum missas
in septimana, aniuersaria vero ad octo dun
taxat redacta sūt. Tria adhęc festa, scilicet diui Gre
gorij sancti Fernandi alias sancti Antonij de
Padua nuncupati, et conuersionis beati Pau
li celebranda reliquit. Item in vltimis mēsiū
quorumlibet sabbatis missam defunctorum
solennem per sacellanos nouorum regum ad
pellatos cereos albos in manibus habentes in
censos celebrandam instituit. Tandē quouis
anno tertia die Octobris aniuersariū in me
moriā dīcti Fernādi Diaz archidiaconi ab
ecclesię proceribus agitur. Ipsius vero archi
diaconi celebre monumentum in cōcauo pa
rietis orientalis huius sacelli clatris ferreis cu
stoditur. Quod sacellum obseruādis eius or
namentis recessum continet: in cuius ara ibi
diuo Britio dicata quatuor missę singulis he
bdomadis a Catharina domina oppidi de So
lera dīcti institute pro anima eius & suorum
recitantur. Aedituus autem huius capellę a
primo sono tintinabuli, quod dicit de prima

ad vsq̄ peractum missę maioris officium or-
namenta cęteraq; diuino cultui necessaria cū
ctis ibidem celebrare volentibus tenetur mi-
nistrare. ¶ Statim beatę Anę sacellum se-
quitur, vbi duę capellanę p̄ reuerendissimū
D. Rodericū archiepiscopū Toletanū insti-
tute sunt: prima pro animabus. D. Fernandī
regis & eius matris, D. Berengarię cum cur-
ra quinq; missarū in septimana: altera etiam
cum totidem missis pro animabus parentum
& fratrum eiusdem. D. Roderici.

DE SACELLO REGVM VETERVM
nuncupato. Cap. xxxvj.

Proximū huic est sacellū sanctę crucis,
qd̄ alijs etiā duobus nominibus appella-
tur, scilicet sp̄s sancti, eo q̄ hic olim solebat
esse sacellū sancti spiritus; & regū veterorū,
propterea q̄ in eo pro dictorū regū animab⁹
diuina peragūtur officia: fuitq; primitus edi-
ficatum sub inuocatione sanctę crucis in lo-
co, vbi nunc precipuum ecclēsię altare situm
est: indeq; causa ampliandī chori sublatum,
huc, vbi cernitur, translātū fuit. Corpora ve-

Fo. lxxxviij.
ro clarissimorum regū, qui ipsum fundauere
iuxta dictū maius altare super fornicibus ex-
trenue elaboratis (vt supra diximus) iacēt se-
pulta: quod ex titulo in pariete huius sacelli
Hispane exarato constat, qui ita se Habet.
Esta capilla del rey don Sancho de gloriosa memo-
ria fue fundada so inuocacion dela cruz do esta aora
ra el altar mayor de esta sancta yglesia, y quedan
do los cuerpos de los reyes a los lados del altar: fue
trasladada aqui por mādado de los catholicos p̄ri-
cipes don Fernando y doña Ysabel, nuestros seño-
res en, 18, de Enero de. 1497. años. Sacellum ve-
ro ipsum totum desuper testudineum est: ha-
bens in fornicis summitate duos arcus in mo-
dum crucis; in cuius medio sunt stemmata re-
gis Castellę & Legionis circulo aureo insi-
gnita. Continetque tria altaria orientem ver-
sus erecta suis tabulis mire depictis ac signis
auratis decorata, medium præcipuum est
ac spiritui sancto paraclito dicatum / dex-
trum vero diuo Ioanni Euangelistę: sinis-
trum autem sanctę Catharię: quod quō-
dam altare olim diuo Michaeli sacrum esse
solebat. Illustratur sacellum duabus spe-
cularibus fenestris; altera supra pia signa

altaris mediꝝ cernit̄, redēptoris nostri a mortuis resurgētis imagine, & sub eius pedibus regijs stemmatibus decora: altera in pariete meridionali spiritus sancti aduentus in discipulos imaginē effigiata splendet. Sedilia vero sacellanorum ex nucēis tabulis confecta parietibus herent eregione ararum. Supra sedilia eminet aquila Cēsarea, biceps seruās in pectore insignia regū Castellę & Legionis, Continet dicta capella sacrarium, vbi omnia eiusdem sacelli ornamenta, atq; alia ad diuinum cultum spectantia custodiuntur: in quo schalæ habentur: quibus ascendimus ad quoddam impluuium subdiale ministerio sacerdotum destinatum. Ipsi autem sacellani missam quotidie solennem ad primū cymbali ictum, quod dicitur de prima, celebrare tenentur: vbi & clauiger adssitit regia sceptratenens. Ordo vero missarum huiusmodi est: dominica missa quicq; plagarum, ferijs, 2, 3, 4, & 5, pro defunctorum regum animabus peragitur; feria, 6, de sancta cruce; diesabbati de matre virgine; & hic modus per totum annū habetur, exceptis solennibus diebus, qui (vt superius cōmemorauimus) de gratia appellatur. Pręter

tur. Pręter eam vero missam, quę ab omnibus simul peragitur, quiuis sacellanus tenetur p̄ eisdem regibus & reginis quot annis cētum triginta duas missas celebrare. Post meridiā nū autem tempus nullum hic diuinum dicitur officium, dempta omnium sanctorum solennitate; in qua pro dictis regibus & reginis ad primam pomeridianam horam officium defunctorum vespertinum cū tribus nocturnis & laudibus decātur: quo peracto, præeunte sceptrifero; puerisq; togatis cruce cęreosq; deferentibus, presbyter veste amictus funebri procedit: quem reliqui sacerdotes horarias psallentes pro defunctis preces sequuntur vsq; ad chorū augustiorē vbi sub mausoleis iacet corpora regia, quibus aqua lustrali aspsis omnes suo ordine ad sacellum reuertunt: Porro sacellani (qui tredecim cum præcipuo sunt) sola prouisione regia, absq; vlla apostolice vel ordinaria collatione admittuntur. Clauditur deniq; sacellum clatris ferreis vtrinque circa verticē deauratis; in cuius culmine meridiana est crux ferrea mediocris magnitudinis vndiq; etiā deaurata; infra quam videre est insignia ecclesie. s. virgineę descensionis figura

ram in dextro latere, & in sinistro. D. Alphō
si de Fōseca antistitis, regijs interpositis item
matibus. Inter extremos cancellos et arā con
tigitur scutum cernitur epitaphium memo
rabile continens huiusmodi. *Aqui yaze don
Martin martinez de Calaborra arcediano de Cas
larrava y cānonigo de Calaborra e fue electo en cō
cordia para ser obispo dela yglesia de Calaborra
y dela Calçada e no lo quiso rescibir por honra de
la yglesia de sancta Maria de Toledo: e fino nue
ue dias andados del mes de Abril año de. 1368,
años. Ex quo (si animaduertes) & templi
Toletani maiestatem excellentem, & dicti ar
chidiaconi bonitatem insignem facile agnos
ueris; qui, ne huic celebri ac sacrae basilicę in
iuriam aliquo modo irrogare videretur, ar
chidiaconatu, nec ex vberioribus huius ecc
lesiae, contentus, tam illustrem tamque opu
lentum episcopatum (eius gloria minime ille
ctus) acceptare noluit. ¶ Prope est ara pi
le coherens Mariae virgini (quam de consola
tione appellant) dicata per dominum Go
meziū Manricū erecta, quae multis mi
raculis claruit; praecipue resurrectione puelli
& foemine infectoris cuiusdam (vt ferunt)*

Fo, xc.

cōiugis: quorum lignei loculi in perpetuam
rei memoriam iuxta hanc aram pendent ad
parietem,

DE CAPELLA SANCTAE LUCIAE

Cap. xxxvij.

SANCTAE LUCIAE sacellum mox sequitur: in
quo reuerendissimus dominus Rodericus
archipræsul duas instituit capellanas: altera
ram quinque missarum in hebdomada pro ani
ma regis domini Alphonsi: qui Toletum ab
Agarenorum manibus eripuit / alteram
cum totidem missis pro eius deuotione.
Acceferunt in super alia duę capellanae, pri
ma quidem a domino Ioanne de Morales
archidiacono Guadalafario cum officio ter
in septimana rei diuinę faciendę: altera ve
ro a Francisco Fernandez Cantore Secundi
no sub cura centum quinque missarum sin
gulis annis constitutę. Dicitur Ioannes
de Morales apud Toletum Pontem de
Guadajaraz nuncupatum proprijs struxit

expensis; quem capitulo huius almae ecclesie reliquit. Quatuor in hoc facello habentur se pulchra, vnum in ipso ferme ingressu ad laetus sinistrum breuibus e iaspide suffultū cor lumellis super addito hoc epitaphio.

G. miles Didaci iacet hic beu morte rapaci.
 Ob cuius letum tristatur tota Toletum.
 Dapsilis, & charus, humilis, prauis bene rarus,
 Omnibus hic gnarus, præclaro sanguine clarus.
 Mitibus hic mitis, tamē hostibus esse studebat
 Hostis; fulgebat propter certamina litis.
 Militiæ semper hic suspirabat ad vsum,
 Ad requiem torpebat: ad arma volabat:
 Moribus ornatus, simul alloquioq; beatus;
 M. armore sub solido iacet hic miles tumultus
 Cbriste redemptor ei præsta solum requiei,
 Nostræ vita spei parce redemptor ei.
 Iste die prima fuit Aprilis tumultus,
 Aera millena tricenaq; tricena.
 Necnon & terna tulit hūc manus ipsa superna.
 Alia duo monumenta hærent orientali parietis,
 quorum alterum ligneum. D. Petri Barro
 si episcopi Secontini corpus habet recōditū;
 qui obiit. 4. Kl. Augusti era. 1324. alterū marmoreū est; vbi (vt aiunt) cadauer Dominici

Paschalis canonici Toletani iacet; qui i cruento conflictu portus, quem Hispane dicūt del Muladar vexillum sancte crucis manibus ferens, corā archiepiscopo, D. Roderico ferri solitum, per Agarenorum acies miraculose illesus transiuit. Hæc olim sita erant in capella spiritus sancti; quæ dum facellanis regis cōlenda daretur, in hanc translata sunt. In pariete aut meridionali ad dextram altaris hoc epitaphium legitur.

Hoc positus tumulo fuit expertus improbitatis.
 Intus & extra fuit immensa nobilitatis.
 Largus, magnificus fuit, & dans omnia gratis.
 Et speculum generis; totius fons bonitatis.
 Cuius larga manus ignorans clusa manere;
 Cunctis dans cuncta cunctos nouit retinere
 Cuius porta domus non claudebatur egentis
 Neq; alij cuiq; sed aperta stabat venienti.
 Nec dare cesabat, dare cunctis semper amabat.
 Nulla dedisse putans, augebat munera dando.
 Sic augens vixit: Christum requiescit amando.
 Obijt Ioannes. Gasia. 14. de Octubre. 1326.
 Aliū itidem tumulum intra occidentalem parietem prisco modo elaboratum videmus cō suo titulo, quod ita se habet.

Vallisoletanus abbas iacet hic tumulatus;
Nominē Gomezius quondam fuit ipse vocatus;
Toleti natus, culus generosa propago.
Moribus ornatus fuit hic probitatis imago.
Largus, magnificus, electus Mendoniensis.
Donis immensis cunctorum verus amicus.
Et quamuis fuit abbas dotatus in istis,
Et multis alijs: potuit sic dicere tristis.
Quā sit vita breuis hominis, quā sit breue posse
In me cognosce, qui mea metra legis,
Qui quondā potui, qui quodā magnus habebar;
Iam modo nil possum, puluis & ossa manens.
Nil mihi diuitiæ, mihi nil genus atq; iuuentus
Profuit, hæc vita nihil est aliud nisi ventus.
Ergo tibi caueas, ne te deceptio mundi
Fallat, nam poteris cras (sicut ego) mori.
Obijt. iij. K^l. Augusti æra. M. ccc. xxiiij.
Et inferius hæc inscripta sunt carmina.
Hic iacet æde breui clausus mortis domina vi,
Abbas electus, prudensq; notarius, altus
Vt Legionis, Mendoniensis, Vallisoleti
Diues, famosus, largus, iuuenis, generosus;
Toletanorum speculū, protector eorum,
Quem deus ijs dederat, vt præfulgeret in ipsis;
Nam lux vrbis erat viuens.

Fo. xcij.

Portam quam diximus letitiæ huic sacello ad
iacentem a lateribus circundant duo intra pa
rietem concava sepulchris destinata. Contis
nuo adest ianua parua, qua per coelides sca
las in pila intrinsecus ad prædicta ingentia orga
na ascendimus. Statim occurrit diui Christo
phori effigies magna membrorum proceris
tate depicta.

DE SACELLO DIVI EVGENII

Cap. xxxviii.

Diui Eugenij sacellū deinde suscedit; quod
olim Hispane sant Pedro el viejo dice
batur, fuitq; ibi parochia diui Petri: quā San
ctius de Rojas archiepiscopus alio trāsferēdā
curauit, vt suo loco referemus. In hoc sacello
quondam etiam corporis Christi nuncupa
to, eo q; eucaristia egris parochianis admini
stranda ibidē seruabatur, quēdā capellania
a. D. Roderico archiepiscopo cū officio quin
q; missarū in hebdomada occurrētis diei insti
tuta est. Alię præterea duę habent; altera triū
missarū in septimana, feria. 2. pro defunctis;
feria. 6. de sancta cruce, die sabbati de beata
Maria a. D. Francisco Fernandez de Cuēca

m iij

archidiacono Oretano ac Toletano canonico relicta; altera a Ferdinando de Acitores nobili decurione huius vrbis, cum munere singulis hebdomadis trium missarum. Tres deniq; capellanas ab illustri, D. Fernādo del Castillo episcopo Baiorensi, qui hoc sacellum refecit; institutas esse reperimus: quarū cuius hebdomadam quatuor missarum munus adiungitur, pro institutoris et suorum defunctorum animabus. Huius episcopi tumulus splendidus intra parietem orientalem eiusdem sacelli cernitur.

DE CAPELLA SANCTI MARTINI

Cap. xxxix.

Ioannes Lupus de Leon canonicus Toletanus sancti Martini sequens sacellū semidirutum restaurauit, ac prouentum duobus diuini officij ministris ex portionarijs assignauit: qui quidem alternis diebus (etiam ijs, qui de gratia appellātur) vnicā missam celebrare tenentur, nisi nota obster valetudo, nam tunc sacellanorum vices alij gerūt eorūdem sumptibus. Mandauit etiam anniuersa

Fo. xciiij.

rum singulis annis postridie solennitatis sancti Martini ab ecclesie proceribus celebrandum. Item alia duo anniuersaria; alterum per sacellanos chori, alterum per sacrificulos decantanda. Nec silenda est huius viri ardens charitas: siquidem amplum censum sortito diuidendum triginta superq; pupillis virginibus maritandis legauit: inter quas natus trium confratrum confraternitatis sancti Petri etiam viuīs parentibus admittuntur ad fortitionem; ac pauperibus viris centū quinquaginta etiam sorte togandis vestibus quibusdam (quas dicunt capuzes vulgo) redditum per duos canonicos erogandum reliquit. Hę autē vestes in tribus anni solennitatibus: natiuitate, resurrectione domini, & festo assumptionis beate Marię (i singulis pari numero) distribuuntur. Verum puellę anteq; dotis portionem (quę est quicq; millia numerum) accipiant, benedictionibus nuptialibus in hoc eodem sacello decorantur. Quod nulli mirū sit, canonicum tam amplum prouentum reliquisse: nihil enim consanguineis legauit, dicens bona clericorum pauperum esse in cap. sū. 16. q. 1. redditusq; obtinuit vberimos &

centesimum annum longissimum hominis vi
tae tempus excessit. in. l. Vt inter diuinum de
epif. & cler. C. Fuit namq; altissimi regis Ioā
nis abauī celsitudinis tuę sceptrifer: descendit
q; anno. D. 1529. ad mensis Decembris finem,

DE SACELLO CONCEPTIONIS IN
temeratae virginis. Cap. xl.

SI libeat ab ecclesia exire: adest tibi ianua
Spredicta: que dicitur decani, alio nomine
de la Oliua, si vero pergas vltius cōceptio
ni beatę Marię virginis sacellum dicatum vi
debis, quod olim. D. Ioannes Salcedo archi
diaconus Alcaracij, canonicus Toletanus
regum nouorum sacellanis prefectus, proto
notarius apostolicus erexit, multisq; benefi
cijs & prestimonijs ditauit, mercede duobus
cum edituo sacerdotibus relicta, decies in he
bdomada rem diuinam facturis, dominica
de trinitate, feria secunda pro defunctis, feria
tertia de sancto Antonio, feria quarta de con
ceptione virginis, feria quinta de sancto sa
cramēto. Quindecim item anniuersaria pro
regum expiationibus, quorum sacello fuerat

FO. xciiij
ipse prefectus a regijs sacellanis in eodem sa
cello peragenda. Insuper festum conceptio
nis sanctissimę virginis: & anniuersariū per
pceres ecclesię solēniter celebrādū instituit.

DE SACELLO EPIPHANIE
Cap. xli.

QUod hinc se offert sacellum epiphanię
fundase dicitur Petrus Fernandez de
Burgos cum coniuge, qui duas ibidem insti
tuit capellanas, quanlibet cū officio duarū
in hebdomada missarum, vna pro defunctis;
altera occurrentis diei; quas per duos ex por
tionarij secclesię disposuit celebrari. Qui anti
quitus ex institutione accipere solebant, pro
quauis missa eleemosynā mercedis nomine
quatuor dūtaxat dipondios, scilicet octo minur
tulos nūmos vel (vt sic dicā) greas blacas. Ex
hoc intelligit nō fuisse apud maiores nōs eā
numorū copiā que nunc est, quādo pro retri
butione vnus missę cōferenda quatuor solū
modo dipōdij tribuerent. Hoc sacellū post
modū reedificauit Ludouicus Daça canoni
cus Toletanus, qui alias etiā duas capellanas

in eo constituit (vbi etiam est editum vtriusque
facellans inseruiens) vnamquamque quinque
missarum in hebdomada. Hic Ludouicus
ex ventre matris, quam pregnantem Pante-
ra occidit, natus fuisse dicitur: vt iam non sit
quod miremur, Iulium Cæsarem cæso matris
ventre natum fuisse vt. glo. in verbo Cæsar
re refert in proœ. ff. veteris, non attendens
rei gestę historiam, Plinius enim naturalis hi-
storię libro septimo capite nono tradit; quod
memoratu dignum est. Scipionem Aphricanum
primum fuisse dictum Cæsarem a cæso
matris vtero, cuius verba sunt, Auspiciatus
enecta parente gignitur, Sicut Scipio Aphri-
canus prior natus; primusque cæsar a cæso ma-
tris vtero dictus. Non igitur Iulius Cæsar,
(qui dictator perpetuo epitheto dicitur ab eru-
ditis) natus est cæso vtero materno, qui ma-
trem habuit Aureliam foeminam primariam
quam eo tempore amisit (vt Suetonius in vi-
ta Iulij Cæsaris autor est) quo in galia bel-
lum gerebat; eiusque pater etiam fuit Cæsar ap-
pellatus. Hanc circa Cæsaris nomen digressio-
nem magnanime princeps non tibi inamoenā
fore arbitror; siquidem pater ipse tuus impe-

rator inuictissimus multo quam vniuersi Cę-
sares felicius multoque iustius Cęsar semper
Augustus appellatur.

DE CAPELLA MOZARABVM ET
horum sacrorum origine. Cap. xli.

In extrema templi parte, vbi cępte turris
fundamenta surgabant, facellum visitur
clatris septum deauratis, olim corporis Chri-
sti dicebatur, nunc Mozarabum capellā vul-
gus appellat. Memoria nostra cum hic esset
capituli cogendi locus. D. Franciscus Xime-
nez archiepiscopus translato in eum locum,
vbi hoc tempore canonici congregantur, ca-
pitulo, hoc ibi facellum extruendum sacrif-
illis faciendis dedicandum curauit, que dicuntur
Mozarabum. Horum sacrorum origi-
nem, quoque ea modo ad nostra vsque tempo-
ra in hac potissimum vrbe permanserint, quo-
niam locus poscere videtur haud ab re fuerit
paulo altius repetere. Gens Visigothica hoc
est occidentales qui dicebantur Gothi, quo
tempore Hispaniam pene vniuersam Hono-
rij imperatoris permisso occupauit, cum esset

Arriane impietatis persuasioni dedita, non mediocrem catholicis eius prouincie ecclesijs perturbatione inuexit. Hinc cultus diuinitibus varijs ceremonijsq; distracti orta confusio, vt nec inter Orthodoxos quidem ipsos vna esset, vel sacrificandi, vel horarias preces (que canonicę dicuntur) psallendi cōsuetudo. Deinde cum gens tota post ceterimū circiter quadragesimum aduentus sui annū, antiqua impietate abdicata: Orthodoxam fidem vna cum rege suo Recaredo cupidissime accepisset: iam inde pace ecclesijs reddita; de sacris rebus cōmuni consilio constituēdis agitari cōtutum est. Idq; potissimum in vrbe regia sic enī Toletum cognominabāt, q̄ eā vrbe Gothici reges, tum q̄ opulenta maximeq; munita, placido preterea cœlo vberiq; agro esset, tū q̄ Hispanię vniuersę vel vt vmbilicum quēdam referret, caput regni sedemq; constituerāt. Hic igitur episcoporum conuentu indicto (quod concilium quartum Toletanū fuisse memoratur) patrum decreto sancitum est; vt idem ordo orandi atq; psallendi in omnibus Hispanię ecclesijs seruaretur. Porro de ordine ipso placuit deinde, vt is de quo agimus

Fo. xcvi,
potissimū eligeretur, ab Isidoro quidem pōtifice Hispalēsi viro summa id temporis tum sanctimonie, tum doctrine opinione institutus: cui Leandrum nonnulli adiungunt Hispalensis itidem ecclesie antistitem sanctitatis & ipsum laude preclarum: quasi vtriusque opera confecta res fuerit: sed illud cōstat: ab Isidoro eum ritum Isidorianum officium a plerisq; nuncupatum. Perseuerauit hec sacrorum consuetudo in ecclesijs Hispanie, quam diu res Gotthorum in ea floruerunt, hoc est centum viginti circiter annos, vsq; ad exitia illā calamitatē, cū per Mauros Arabesque Sarracenos vniuersa pene regio cede incensisq; vastata fuis fugatisque Hispanorum copijs, Punico cessit imperio. Cum autem in publica clade vrbs quoq; ipsa regia in hostiū potestatē (idq; ea conditione) venisset, vt opidanis liceret Christiano ritu, legibus, moribusq; suis in ea viuere: pleraq; quidē ciuium multitudo spontaneum exilium Arabicę pretulit seruituti. Non nulli vero, quibus patrij domesticiq; lares chariores libertate fuere; cōditione accepta sub Arabū Sarracenorū imperio sacris suis retentis ī vrbe māserē, Ergo

eiufmodi homines non in hac modo, sed in reliquis etiam urbibus opidisque Hispanie sub hostium ditione degentes: quorum quidem numerum Oppæ illius proditoris impulsus hortatusque adauxerat, a reliquis Hispanis Mixtarabes, quæ cum Arabibus permixtum uerent, dicti sunt. Vnde illorum ritus ecclesiasticus officium Mixtarabum nuncupatus, Quæ vox tum temporis diuturnitate, tum stridula ipsa Barbarorum pronuntiatione corrupta in eam degenerauit, qua nunc uulgus utitur Mozarabe. Vnde nimirum fabula orta de Muza nescio quo Arabum duce, cuius uidelicet beneficio, is ritus inter hostes seruatus, Muzarabis appellationem inuenit. Verum hoc sane commentum, cum nullo quidem testimonio duntaxat idoneo nititur, tum quam attulimus opinio receptæ fidei historicorum autoritate fulcitur, & vetustissimorum etiam monumentorum documento. Igitur qui sic inter Arabes Toleti mansere, ipsi sex urbis ecclesiæ, ubi rem diuinam facerent, a barbaris permixti sunt diuorum Marci, Iuæ, Sebastiani, Torquati, Eulalie, Iuste nominibus dedicatis, in quibus ritum illum Isidorianum
qui

(qui incolumi florentique ciuitate in repleis orbibus canebatur) captiua etiam quadringentos ferme annos Mixtarabes illi conseruarunt. Quo factum est, ut Toletanum iam officium appellaretur. At uero urbe ipsa diuina tandem benignitate Alfonsique regis Fernandi magni filij foelicibus auspicijs recepta; cum de sacris in ea instaurandis restituendisque ageretur: Ricardus Massiliensis abbas apostolice sedis legatus: constitutæ ecclesiasticæ disciplinæ causa in Hispaniam rege ipso postulante missus; ritum sacrorum a diuo Gregorio olim institutum, quo nunc uulgo utimur, quoque iam tum Gallica utebatur ecclesia (unde et Gallicanum officium ea tempestate dictum) Hispaniæ ecclesijs omnibus de regis ipsius sententia obseruandum tradere satagebat, antiquato, abolitoque Tolerano. Urgebat hominis consilium summo studio Constancia regis uxor nationis mulier Gallicæ, quæ uiri animum in eandem sententiam alioqui prouum incredibili contentione stimulabat. Sed aduersus hunc regis, regine, legatice consensum, Toletanus clerus, populusque uniuersus ritum suum sacrorum: tot seculis inter medios Barbaros con-

seruatam mordicus (vt aiunt) retinentes: primo indignari, fremere, tumultuari; deinde liberis etiam vocibus clamitare, vim religioni suę afferri, patrijs se sacris per summum nefas deturbari, externis ignotisq; addici; deniq; pro suis tuendis, quę absq; piaculo relinquere nō possent, extrema pati paratos esse. In eo tumultu accensis vtrinq; studijs, cum res ad apertam seditionem spectare videret, visum communi cōsilio est, rem dubiam singulari armatorum certamine, de eius temporis more, recepto illo quidem magis q̄ probato, terminare. Delecti itaq; milites, alter p̄ Toletano ritu, pro Gallicano alter dimicaturi; dicitur certamini dies, apparatus locus, ingens omnium expectatio; par metus, vtraq; parte pro se timente, vtraq; pro suo milite superis vota nuncupante. Igitur pugne dies cū aduenisset, frequenti admodum mortalium turba spectaculi locum vicinaq; circū tecta complente, in medium armati processere. Signoq; dato obuersis cominus armis ī mutua vulnera ruentes, sūma vterq; vi, summa virtute rem gerūt. Accendebat illorum animos circumfusę multitudinis dissonus clamor ad

Fo. xcviij
singula pugne momenta sublatus. Tandem qd multis opus, victoria haud ita diu anceps penes Toletanum, militem fuit. Ingens tum subito populi vniuersi lætitia, ingens plausus excitatus; omnis etas sexus; ordo, voce, manibusq; in cœlum sublatis profluentibus per ora lachrimis deo gratulari, militis sui virtutem laudibus ferre, bonaq; illi omnia certatim comprecari; deniq; ad diuorum aras frequentes concurrere, concepta pro religione vota, illis ipsis sacris, a quibus illi steterant soluturi. Interim rex vehementi dolore percussus, obfirmato nihilominus animo, in sententia persistebat. Itaq; euentum certaminis negare satis idoneum fuisse, diuini cōsilij argumentum. Quin pernicioso potius adeoq; impio exemplo factum, quod de re sacra iudicium funesto gladiatorum certamini permissum fuisset. Sibi quidem nefarium consilium initio displicuisse; cessisse tamen publice temeritati, ne dum certaminis abnuuit discrimen, causę suę diffidere videretur. Nunc cū res ipsa vrgeret, non permissurum, vt incertū temerariumq; periculum, pro cōperto, atq; adeo cœlesti iudicio reciperet, Regis oronis

cum proceres omnes non solum vltro assensissent, sed multis illam quoque rationibus, argumentisque confirmassent, abrogatum tandem pugnae iudicium, resque de integro agitari in toto simul consilio cepra est. Vbi cum sententijs variaretur, ad extremum in eam decernuntur vniuersi conuenisse, vt diuini numinis voluntas precibus imprimis ieiuniisque placati miraculo exquireretur innocuo: supplicibusque ab eo votis peteretur, vt coniectis in accensam pyram Toletano Gallicanoque codicibus, quem maxime diuinum ipsius consilium probaret, cuiusque vsum e republica christiana magis futurum prospiceret, vti hunc ab ignis iniuria seruare dignaretur illesum. Cum placuisset omnibus sententia, decernuntur continuo publice supplicationes, indicitur ieiunium, vora preterea priuatim pro cuiusque affectu suscipiuntur. Tandem statuto die accensa in medio foro ingenti pyra, densissima turba ad prodigij expectationem inter spem metumque suspensa, afferuntur codices: coniectisque ad deum precibus, vti quod maxime ea de re fieri placeret, ostento illo testatum hominibus facere vellet, in medios crepitans

tium flamarum globos vterque coniectus est, Ibi tum (dictu mirabile) Gallicanus codex e medio rogo dicitur expansis folijs liber ab incendio sponte profuissse, Toletanus vero itidem incolumis, quo loci coniectus fuerat permansisse: Quod portentum regem regioque proceres ita interpretatos fuisse, credere par est: quasi Gallicanum ritum publice emitendum inuulgandumque deus admoneret, porro Toletanum illis ipsis ecclesijs Toletanis, vbi tunc canebatur, relinquendum. Certe ita regio decreto ex legati pontificisque autoritate sancitum fuisse constat. Nec ignoro scriptoribus nostris nullam fieri de prodigij interpretatione mentionem, atque adeo Rodericum Toletanum, neque interpretamento quidem locum vllum reliquum facere. Quippe qui (modo fides sit exemplaribus) Toletano codice integro, Gallicanum omnino conflagrasse: regem vero nimium propositi tenacem contempto miraculo, in sententia perstitisse tradat, Verum profecto nec regi quidem, viro cum omnibus regijs doubtum, tum eximia in deum pietate, laudatissimo, et insanam, impiamque proteruiam tribuere,

nec seditiosam multitudinem tanto edito p
 se miraculo facile conquieturam fuisse, crede
 re fas existimo. Nam de prouerbio ex regis
 peruicaci contentione nato, trahi leges, quo
 velint reges; quod Roderic⁹ ipse affert: illud
 certe multo aptius ex regia illa portēti expli
 catione, pro commodo videlicet excogitata,
 ortum videri posset: quod licuisset nimium:
 in diuersam quoq; partem illius interpreta
 tionem trahere, Sed de prodigio quidē hactē
 nus. Illud certe satis constat, Gallicanū illum
 seu potius Gregorianum ritum, quo nūc ec
 clesia ferme omnis latina vititur, hac tempestate
 in Hispania, nec sine contentione, receptum:
 Toletanum vero sex illis Toletanis ecclesijs
 fuisse permittum. Porro cum in vrbe nuper
 recepta, inter varias basilicarum; fanorum,
 ædiumq; sacrarum dedicationes, parochias
 les imprimis (quas dicunt) ecclesijs regionas
 rim constituerentur, ad quas populus rei di
 uinæ causa potissimum conueniret, siuque
 cuius limites per vicos domosque circun
 quaq; vicinas præfinirentur; solis illis sex ec
 clesijs fines quidem nulli præstituti sunt: sed
 sui cuique Mozarabes, illorumque posteris;

vbi vbi illos intra extra ve urbē in agro To
 tano morari cōtingeret, pro parochianis assi
 gnati. Quib⁹ etiā immunitates date, priuile
 giarūq; irrogata minime vulgaria. Hi igi
 tur primum, horumque deinde posteris, suā
 quisque ecclesiam, sacrarūq; gentilia frequen
 tabant; & interim quidem dum frequens po
 steritas illa fuit, sacra perinde ipsa in eccle
 sijs illis assidua, celebraque fuere. Postea ve
 ro q; hominum illorum soboles (vt res mor
 talium sunt) imminuti indies, atque deficere
 cœpisset: simul & illorum ritus ecclesiasti
 cus sensim labi, cōcidereq; apparebat, ac vul
 garis sacrorum consuetudo in eorum etiā ec
 clesias paulatim irripere; adeo quidē, vt me
 moria nostra non nisi paucis quibusdam sta
 tis festisq; diebus, eo ritu in illis sacrificaret.
 Ita cū ritus totus in occasum iā procliuius pro
 pediemq; interiturus videretur, Frāncisc⁹ Xi
 menez archiepiscopus (quē superius cōme
 morauimus) vt erat vir ille feruens admodū
 religionis cultor, priscarūq; ceremoniarū stu
 diosissim⁹, illi⁹ instaurandi curā cogitationē
 q; suscepit. Adhibitisq; viris quotquot extra
 bāt; eius rei peritis; primū libros oēs quib⁹ fa

cra illa continerentur, Gothicis illos quidam
characteribus cōscriptos, vix paucis quibus
dam sacrificiis, eo tempore cognitos; in vulga
ris literaturę formam redigendos, impresso
riisque formis excudendos curauit. Erant ve
ro characteres illi non omnino a latinis nos
tris abhorrentes, sed partim quidem illorum
eadem forma; qua nostri; partim vero quadam
tenus differenti; quos per Gudilam quendam
episcopum genti Gothorum vna cum fidei
Christianę rudimentis traditos ferunt; quę
postea quidem Toletana litera, deinde etiam
Mozarabum dicta est. Libris ergo restitutis
facellum; de quo agitur, eleganti structura cō
didit; inq; eo collegium instituit tredecim sa
cerdotum, quos Mozarabum capellanos ap
pellauit; adiunctis tribus preterea sacrorum mi
nistris. Hoc collegium idoneis prouentibus
annuis instructum, sub capituli Toletani pa
trocinio constituit. Iplis porro sacerdotibus
perpetuam horum sacrorum curationē man
dauit, ita vt illis eo ritu quot diebus sacrifici
care, horariasq; preces diurnas nocturnasq;
concinerere solēne esset. Ad quos & sex illarū
Mozarabum ecclesiarum sacerdotia (quę di

Fo. c. j.
cuntur beneficia) pertinere voluit, per ipsos
quidem pro sacerdotiorum antiquitate; quo
ties vacua esse contingeret optanda, per archie
piscopū vero conferenda. Porro ex eo nume
ro cum deficere sacerdotem contingeret, vt
alius reliquorum suffragijs sufficeretur; ex
ijs potissimum candidatis electus, qui sacer
dotio ecclesię cuiuspiam Mozarabis predi
tus esset; quod si extra collegium nemo eius
modi reperiretur, ex alijs eius ritus peritiori
bus. Electum instituendi ius penes capitulū
esse sanxit. Ita sacra illa; quę (vt ceterę nimirum
res mortalium) senium iam ipsum ferre
vix poterant, restituta, & ab interitu vindica
ta sunt. In cuius restitutionis memoriam, cœ
notaphium restitutori in medio sacello hono
rifice erectum cernitur; impendente de super
coccineo galero; cardinalitij honoris; quo ille
preditus fuerat, insigni. Multa preterea alia
ab hoc pontifice egregia sumptuosaq; ope
ra extructa videmus. Imprimis gymnasium
literarium Complutēse, vbi liberalium disci
plinarum studia, potissimum vero sacrarum;
ignauia temporum apud nos neglecta, susci
tauit, constitutis amplissimis vectigalibus

annuis in professorum omne genus stipēdia;
inque pauperum scholasticorum alenda so-
dalitā. In quorum sodalitiōrum maximi am-
plissimiq; sano illius cadauer marmoreo mo-
numento situm est. Templum pręterea in eo-
dem oppido, sanctorum martyrum Iusti &
Pastoris diuorum eius loci tutelarium vetu-
state, ruinisque collapsum a fundamentis res-
fecit atque ampliāuit: numerūque in eo au-
xit sacerdotiorum: quę sacerdotia in literatos
viros, quasi studiorum pręmia vti perpetuo
conferrentur, instituit. Cœnobium quoque
ibidem condidit religiosarum fœminarum
sancti Ioannis de Pænitentia, adiuncto gynec-
æo, educādis castissime sanctissimeque vir-
ginibus, quibus adultis liberum esset, vel in
ipsam religiosam societatem gratuito transi-
re, vel certa, dotis nomine, accepta pecuniā
nuptijs iudulgere. Cœnobiū rurs; aliud fœ-
minarū eiusdem & appellationis & instituti
in vrbe Toletana, cū suo itidem virginū gy-
necæo longe amplissimū atque opulētissimū,
Illiescis municipio proxime agrū Toletanū,
monasteriū quoque eiusdem ordinis femina-
rū. Turrilacū oppido, natali illius solo vi-

Fo, cii°
rorum monasterium ex diui Francisci alle-
clis, ex quibus & ipse fuit. In quibus locis
omnibus cœnotaphia illius extant, sacraque
funebria tum anniuersaria tum quotidiana p-
manium illius expiatione frequentia celebrā-
tur. Nec verò extruendis modo publicis opē-
ribus operam dedit: quin varijs quoque ra-
tionibus studuit, de re Christiana dequere;
publica sua bene mereri. Nam Sarracenoꝝ
Granatensium multa millia ad fidei cōfessio-
nem adduxit, quos aquis ipse lustralibus cō-
spersos Christiano ritu initiauit. Sacrarum li-
terarum veteris nouiq; testamenti libros He-
braico, Gręco, latinoque sermone adiectis in-
terp̄tationib; atq; annotationib; magna sua
impēsa cōpositos, excusosque primus in lucē
dedit. Hispanā rē publicā regia gubernatio-
ne semel atq; iterū suo t̄pore destitutā cōp̄-
sis tumultibus pacatā reddidit, incredibilis
seueritate administrauit. Expeditionem in
Africanos Sarracenos magno exercitu; ma-
iore aīo susceptā presentia sua psequit; Ora-
no vrbe (cuius expugnationē aīo destinarat)
in potestātē redacta, belloq; mirā celeritate
confecto; de hostibus trūphauit. Cuiusquidē

picture expeditionis in aduerso facelli huius
pariete conspicitur. Toleranam, Compluten
sem, Turrilacunensemq; rempublicam dona
to magno frumenti numero annonę difficult
tatibus perpetuo subleuandis iuuit. Quotis
dianas largitiones in egenos profuse admo
dum exercuit, quos nunc gratuitis frumen
tationibus, nunc veste, nunc pecunia uiritim
distributa prosequabatur. Vir prisce feueris
ratis atq; sanctimonie, & cuius memorie con
secrandę nihil omnino deesse videatur præ
ter etatem,

DE SACELLO SANCTI IOANNIS
Baptiste. Cap. xliii.

Sacellum præterea, quod reuerendissim
scardinalis Ioannes Tauera huius eccles
się præsul sub inuocatione sancti Ioanis Bapti
ste in calce turris excelsioris curauit struendū,
sine prouentu adhuc, et sine ministerijs sacro
rum extat. Vbi ipsum, D. cardinalem sepelis
ri uelle, ab aliquibus ferebatur, re uera tamē
non in hoc (de quo agimus) sacello, sed in au
gustissimo potius ad sinistram maximi alta

Fo. ciij.

ris monumētum sibi fieri (idēq; obtēto regio
permisū) animo destinarat. Postea uero (ut
sunt mortaliū ingenia) in hospitali diui Ioan
nis Baptiste, quod eiusdē illustrissimi archie
piscopi opera & impensis extra muros huius
urbis cœptum, assignatis deinde operi perf
ciendo ac ægris pauperibus curandis reddi
tibus, adhuc etiam magno artificum numero
operante, ædificatur, cadauer ipsius sepeliē
dum, ibiq; pro eius anime expiatione sacrific
cia celebrāda mādauit. Obijt. 31 die Iulij āno
D. 1545. Vallisoleti, ubi in maximo templo
eius corpus sequestratum est, inde ad dictum
hospitale transferendum. Hoc autem sacel
lum, quod olim capelle regie sacrarium fue
rat, missis priuatis interdictionum tempore de
seruit; quo diuinum officium (ut sacri cano
nes in cap. Alma mater, desent. excom, lib. 6,
descernunt) secretius peragatur.

DE SACELLO CRVCIFIXI ALIAS
D. Teresa de Haro. Cap. xliiiij.

Non longius abest sacellū ab illustri. D.
Teresa de Haro in Boreali parte con

structum prope locum vbi quodam nouiori
regum sacellum fuit , tria continens altaria.
Hæc præclari mulier generis memorabile
charitatis & misericordiæ opus exercuit: vir
ginibus enim pupillis maritandis, atque ege
nis hominibus nobili genere natis subleuan
dis, perpetuos redditus annuos quadringen
torum nummorum aureorum, quindecim
sestertia constituentium, ex æquo per qua
tuor ex sacerdotibus canonicos distribuend
dos instituit; quorum duo virginum dotib⁹,
duo verò eleemosynis pauperum præficiunt
tur. Quamuis in prima ordinatione elemosy
nam hanc captiuis redimendis proposuerat,
vt ex titulo in eadem edicula inscripto con
stat. Qui redditus pro cuiusque locandæ for
minæ conditione, dictorū canonicorum sen
tentia, distribuunt. Virgines autē benedictio
nes nuptiales cum sponsis in hoc eodē sacello
ante dotē oblatam accipiunt. Tres præterea
instituit sacerdotes, qui singulis hebdomad
b⁹ quinquies per vices rem diuinam facerēt;
& dū horis canonicis in choro adsunt, equa
lẽ cum alijs cappellanis distributionum quo
tidianarum portionẽ capiunt. In missis vero

Fo. ciiff,
celebrandis hic est seruandus ordo; die Vene
ris de cruce cum passione, die sabbati de vir
gine Maria, reliquis diebus pro defunctis; ni
si festi fuerint, de quibus tunc missa est cele
branda, pro dicte dominæ Teresæ de Haro
& Didaci Lupi de Padilla coniugū suorūq;
defunctorum expiationibus. Si vero sacella
ni aliquo morbo impediti predicta sacrificia
deo exhibere nequiuerint; dimidiũ ac si exhi
buisent mercedis accepturi sũt. Voluit item;
vt ædituus huius sacelli cunctis diuinam sibi
rem facere cupientibus omnia sacro cultui
necessaria gratuito præberet.

DE ARA DEL ANTIGVA VVLGO
appellata. Cap. xlv.

INde gloriosissimæ virginis Mariæ ara se
offert, del antigua vulgo appellata, eo
quod vetusta quedam virginea effigies, que
olim (vt fertur) i profundo putei prope ipsam
aram magno operti lapide reperta fuit: su
pra eam sita est. quod aliunde euenisse cre
di non decet / quam ab illa exitiali Hispa
niæ calamitate; qua sanctorum simulachra;

cum minime Christiani alio deportare potuissent, ne a Barbaris irriderentur, abditissimis in locis ingenti mœrore reposuerunt. Id quod a nostratibus sacrarum literarum peritis ad exemplum Hebreorum factum videtur: nam vt in lib. 2. Machabeorū scriptum est capit. cum Hebrei captiui in Persidam traherent, sacerdotes, qui tunc cultores dei erant, accipitum ignem de altari occulte absconderunt in valle, vbi erat puteus altus & siccus. Prisca tamen tranquillitate Christianę religioni restituta, multa ex illis patuerunt, quę proinde maiori quadam deuotione colebantur. Cuius plane rei causa effigies hęc virginis vestustissima apud nos in mira est ueneratione. Eademque de causa plures, non modo ciues Toletani, sed etiam alij ex diuersis prouintię partibus crebra sacrificia, in ea celebranda mandarunt: quod quidem hucusq; identidem efficitur. Et ne hominum uiuentium seu defunctorum, qui missas ibi voluerunt suis impensis celebrari, deuotio fraudaret, diuinis illis rebus portionarius ecclesię, vt veram haberet rationem, ex capituli decreto prefectus est qui numerum elemosynarum & missarum supputatione

Fo. cvj.

supputatione uisitoribus q̄ expedita annuatim reddere teneretur. Numerus autem sacrificiorum, quę quotannis ibidem recitata sunt quinque circiter millium est. Quo fit, vt vicina, quę sunt circum altaria ad tot missarum copiam soluendarum, quum in hac sacra ara adimpleri non possint, requirantur. Quapropter nostrates exteriq; vndecunq; uenerint sacerdotes, sacro in hoc templo rem diuinam, si lubet, mercede accepta celebrare valent. In eodem altari tres alię missę Guterrij Cardenensis institutione comendatarij maximi quondam militię. Spathę prouintię Legionensis in hebdomada recitantur, cuius uxorisque eius statuarum marmorearum ad pedes virginis ad sunt, ipse filium, ipsa filiam, quasi uirginem offerentes.

DE SACELLO BAPTISMATIS

Cap. xlvj.

Angusta baptisterij edicula proxima est, in qua residet dicti usporionarius missarum rationem habens. Ideo autem dicitur baptisterij, quia infantuli in sacro fonte exere

fusili subtilibus cælaturis conflato eiusdemq
 metalli operculo munito ibidem abluuntur.
 At non ita frequentabatur olim hæc spiritua
 lis ablutio, cum bis dumtaxat in anno, in pas
 chate scilicet & in aduentu spiritus sancti fie
 ret, vt in capitulo. Duo tempora, & in capitu
 lo de catechuminis, de cōsecratione distin. 4.
 cuius verba sunt, De catechuminis baptizā
 dis id decretum est, vt in paschali festiuitate
 vel pentecoste veniant ad baptizandum, car
 teris solennitatibus infirmi tantum debent
 baptizari. In cuius memoriā nunc clerus To
 leranus Sabbato, quod in albis dicitur dictū
 fontem baptismalem adit concinens; Isti sunt
 agni nouelli, qui annuntiarūt alleluia, modo
 veniunt ad fontes, repleti sunt claritate allelu
 ia, in conspectu agni amicti stolis albis; et pal
 mæ in manibus eorum. ¶ Insuper & feria
 quarta ante dominicā de Passione alia anti
 quitas obseruatur vt congregatis infantibus
 in ecclia cum candelis accēsis diaconus qua
 tuor euangeliorum principia decantet scil
 cet Mathei capite octauo. Lucę cap. ii. Mari
 ci capite. 7. Ioannis cap. 9. & statim puelli
 abeunt. Quę omnia tempore catechuminorū

num solebant fieri, nostra vero tempestate,
 cum nullus sit catechuminus, in typum tan
 tum ne antiquitas hæc pereat, obseruantur.
 Et quia posset etiam dubitari, qui dicantur
 catechumini, sunt illi qui rebus euangelicis
 nuper instructi et nondum baptizati, missam
 catechuminorum dictam, quę est ab introi
 tu vsque ad offertorium audiebant; amplius
 autem illis non licebat interesse: immo dia
 conus alta voce clamabat, catechumini exe
 ant foras, propterea quia nondum sacro
 baptismate regenerati, nec membra eccle
 się erant; ita refert. D. cardinalis de Turre
 cremata in cap. Iacobus de consecra. distinc.
 1. Postmodum tamen ecclesia diuino affla
 ta spiritu infantes ad octauum diem nati
 uitatis suę aqua regenerationis baptiza
 ri consueuit, Christi exemplo Lucę capite.
 2. idque etiam vt pericula sane multa eu
 itarentur.

DE SACELLO SANCTÆ MARIÆ
 de pietate. Cap. xlvij.

NEc silentio dignum apparet Alphonsi
Martinez thesaurarj & canonici To-
letani sacellum appellationem virginis Ma-
rie de pietate obtinens, quod licet angustum
sit, pulchrum tamen & elegans vtrinque par-
tibus videre est; ad claustrum albario opere mul-
tiforati breuib; cancellis ferreis superposi-
tis munitur; ad faciem ecclesie albario itidem
opere clauditur elegantissimis apicibus, quib;
b⁹ paruulę ianuę subsunt ferree. Habet ista
capella vnicam aram ad solis ortum erectam,
insuper tabulis pictis sculptisque imaginib;
ornatam apprime, quarum media beatissima
virgo Iesum seruatorem nostrum a cruce de-
positum gremio suo continet. Est etiam sacra-
riolum; quo aliqua sacelli ornamenta reponun-
tur; tria preterea dolia ad aquam in festis assump-
tionis & natiuitatis sanctissime virginis ad-
seruandum, qua omnium agricolarum et cu-
iuscunq; conditionis hominum tam agrum
Toletanum q̄; extra incolentium sitis sedat,
quorum maxima ijs diebus ad pernoctandū
in hoc templum concurrunt multitudo. Dicitur
autem Alphonsus Martinez huius sacelli fun-
dator ædituo atq; sacellano mercedem insi-

tuit; vt hic tres in hebdomada pro fundatoris
anima recitaret missas, ille vero sacellano &
omnibus sacrificis ibi pro deuotione celebra-
turis cultui diuino necessaria ministraret. Et
ne curiosū lectorē pia huius nobilis viri opera
lateant, hoc epitaphio, quod pariete occiden-
tali eiusdem sacelli in saxo literis deauratis in-
scriptum inueni, optime poterit agnoscere.
*Aqui y azen enterrados padre y madre de Alfonso
Martinez thesorero, y canonigo, y obrero que
fue de esta sancta yglesia, el qual hizo esta capilla
a su costa y mission: y la ordeno con licencia del ca-
bildo; y esta en medio enterrado; el qual ordeno e
fundo al seruicio de dios y dela virgen sancta Ma-
ria el monesterio de Monte syon, dela orden de
sanct Bernardo; y compro todo el sitio en que esta
assentado desde el camino que va a corral ruuios;
hasta el camino que va a Peña ventosa, e la vñia
dondena sçe el agua, e la sierra; el qual monaste-
rio comenco a fundar el dia de sancta Ines; del
año de mil e trezientos y veynte y siete: fallecio
año de mil, cccc, e leian veynte y cinco de lunio; su
alma sea en parayso. nuestro señor aya misericor-
dia della.*

CDE PAROCHIA SANCTI PETRI,
Cap. xlviii.

Sacellorum, quę in circuitu ecclesię iuxta
parietes situantur, vltimum occurrit diui
Petri parochiali iure decoratum, Quod. D.
Sanctius de Rojas egregius p̄sul Toletas
n̄o erexit, & sacrosanctam eucharistiam, quę
olim in sacello diui Petri veteris nuncupato
custodiri solebat, huc transtulit, illudque se-
ptem lapideis ascendimus gradibus. Inq̄ sus-
perno limine mirifico lapicidarum opere cō-
fecto effigies visitur marmorea diui Petri in
cathedra sedentis Sub cuius pedibus statue
pectoribus tenus. D. Sanctij de Rojas archie-
p̄scoꝝ, dignitatumque (hoc est qui primas
partes post p̄sulem in choro obtinent) pe-
ne in gyrum p̄sulem comitantium sunt scul-
ptę. Ab eo vero loco, vbi dignitates desin-
nunt, carmina hęc supremum gradum con-
tingentia scripta sunt, probos dicti antistitis
mores vitamq̄ laudabilem referentia.
*Hic iacet in sacra, suaq̄ rutilante capella,
Conditus in tumba primatum gloria fulua;*

Sanctius ecclesie huic archiepiscopus alta,
Hesperia primas, multum ac famosus in orbe,
De Rojas heros generoso in sanguine magnus,
Pollens ingenio, solers, reuerendus in æuo,
In mauros rigidus, animosus, ac ferendis
Consilij pulchra quaedam perfulgida stella,
Acceptus regi Castelle valde Ioanni,
Tum quia tam fide ipsi seruire coronæ
Illustri semper nimium pro posse studebat,
Tum quia viuebat (vt pastor) prorsus ab omni
Crimine longinquus cuiuslibet criminis atri,
Præsertim caste, mite, omni ac tēpore honeste,
Militibus placidus, ipsis sine fine benignus,
Ac clero gratus, cuius deuotio tanta
Obsequiumq̄ dei fuit, ac elemosyna in arētis
Carceribus positus, viduis, necnon egenis,
Atq̄ monasterij sacris, moestisue pupillis
Nobilitate sua, sua sic laudandaq̄ vita,
Quod magis gratus, q̄ nec par tempore ullo,
Fulsit in Hispania penitus regione tiara.
Pergit ad excelsa primatis tam ardua mitra,
Mille quadringentis vndenis protinus annis,
Bis simul adiunctis, decimo sed mēse supremo
Octo ter ac deni residebant transfra diei.

Costium vero ipsius facelli clatris ingentibus obturatur ferreis. E regione cuius cōspicimus altare maximum ad septētrionem, ubi sacrosanctum Christi corp⁹ perpetuo custoditur, desup tabulis absolutissimo penicillo depictis ornatum, atq; a pavimento quinque gradibus sublimius tessellis vndiq; adoperitis. Prope admodum adiacet dicti domini Sāctij de Rojas marmorea imago exactissime excisa, viuidisq; coloribus deliniata, super lapideum monumentū imposita: quę plerūq; ligneo tegumento ferreis filis contexto coriaceo velamine (quod vulgo guadamecil appellant) superstrato obregitur. Inter sepulchrum & altare candela cęrea ab archiepiscopo domino Ioanne patriarcha (vt aiunt) relicta, noctu diuq; iugiter ardet. Iuxta altare hoc, multis sacre pagine historijs ornatū capellani stationem (quam dicunt chorum) cancellis ferreis a populo diuisā sibi prescribere. Quibus dictus dominus Sanctius de Rojas sex duntaxat capellans quinquies per hebdomadē singulatim rem diuinam factoris proventum reliquit. Crescentibus vero deinde redditib⁹ annui cęsus capitulum (ad

Fo. cxi
quod pertinet huius capellę administratio) numerum ad viginti sacerdotes auxit, eisq; canonicus preponitur. In quorum numero alter duorum rectorum curam parochię gerentium habetur. Nam cum vnicus esset hui⁹ parochię rector, reuerendissimus cardinalis P. G. M. alium constituit. Hi igitur **facellani** quotidie, præter dictas missas, communem aliam diei ad secundum cymbali tactum de prima dictum pro fundatoris anima omnes vna tenentur decantare. Officiūq; defunctorum itidem ad secundam vesperorum pulsationem dicturi conveniunt. At cum aliquod occurrit diuorum festum, quibus **facella** aut oratoria pilis basilicę adherentia dicata sunt, in cuius festi laudem omnis cętus beneficiorum decantatis in choro vespertinis horis suo ordine eius facellum seu oratorium preces ex more soluturi adeūt, facta cōmemoratione, suscepti statim in illorum locum huius diui Petri basilicę capellani in facello vel oratorio illo vespertinas eiusdem festiuitatis horas, ac sequenti die missam cum concione solenniter celebrare eiusdem presulis institutione tenentur. Ad dextram arę precipuę po

sticum adest quo sacrarium huius parochie
adimus. Vbi duodecim capsę iuxta parie-
tem septentrionalem posite ornamenta om-
nia custodiunt, alięque duę preter has ha-
bentur quarum prima ad vasa sacra sacelli;
altera item ad cereos confraternitatis sacra-
menti asseruandos destinatur. Præterea ad
parietem meridionalem duę alię sunt capsę
libros ad sacramenta conferenda aliaque ad
eorum ministerium necessaria: reddituum in
super & possessionum parochie & sacelli chi-
rographa continentes. Sunt etiam hic plutei
qui libros per totum annum officijs diuinis
inseruientes sustinent. His adiacet altare eni-
gro marmore structum vbi tempore interdi-
cti diuinum peragitur officium. Continuo se-
quuntur coelides scalę, quibus duas cellas
custodi sacelli destinatas ascendimus: que lu-
cent pulchris vitreis stēmate domini Sancti
de Rojas insignitis. Extra chorum a lateri-
bus sub parietum arcubus alia duo collos-
cantur altaria, ad quoduis eorum tribus as-
cendimus gradibus. Dextrum Marię vir-
gini dicatum Petrus Alfonso abbas san-

cti Vincentij extruxit: in quo instituit ca-
pellaniam trium in hebdomade missarum,
ædituque redditum, necnon vasa plurima
argentea huius sacelli ministerio reliquit.
Sinistrum vero diuo Nicolao sacrum Gun-
daluus Sanctius de Madrigal archidia-
conus Oretanus / Toleti canonicus, regis
consiliarius erexit. Huius lapidea effigies
prope hoc altare prominet in orientali pa-
riete. In occidentali autem non longius ab
altari post cellulam, vbi minute res asser-
uantur / recondita est arca varijs circun-
quaque variata coloribus, in quam elemo-
sina ad emendum cęram sanctissimi sacra-
menti confertur / quę ferreis cuspidibus
munitur / vt latrunculos abigat. Herent præ-
terea huic parieti duo plutei ferret, qui sin-
gula breuiaria membranea ecclesiastica suis
catenulis intixa (ne ab aliquo surripiant)
sustinent. Hisque clerici mercenarij ho-
ras canonicas persoluunt / ne librorum pe-
nuria tam sanctum opus omittatur. De-
nique iuxta valvas præcipuas huius paro-
chie alię sunt scalę / quibus organa super

numq̄ chorū, his valuis super impostum
petimus, in quo diebus tantum solēnibus de
cantantur diuina,

CDE CAPELLIS, CHORVM BENEFICI
ciariorum circūstantibus: ac primo de sacello
sanctæ Mariæ Magdalena. Cap. xlix,

HActenus recēsuimus sacella iatra eccle
siam parietibus inherētia, nūc vero ad
ea quę in ambitu chori beneficiariorum loca
ta sunt: regrediamur. In exteriorē igitur eius
parte ad meridiem est edicula beate Mariæ
Magdalene contra diuī Christophori imagi
nem, Vbi pro anima reuerendissimi, D. Ro
derici Toletani archiepiscopi quinq̄ missarū
solēnia singulis hebdomadibus peraguntur.
Quoniam vero frequenter hoc in opere de
illustriissimo, D. Roderico Toletano antistite
bo, me mentionem facimus: æquum quidem
erit, omīssis alijs, quę eum virum satis com
mendant & extollunt: vel illud vnum enarra
re: quod omnibus (ni fallor) maximū ac pul
cherrimum facinus videbitur, D. videlicet.
Rōdericum summo ingenio predictum, do

Strina ac variorū idiomatū peritia insignem
in concilio Lateranensi: cui Inocentius tertius
pontifex p̄fuit, cōgregatis omnium ferme
ecclesiarum p̄sulibus, infinito deinde dissi
milium gētium numero, orationem habuisse
in qua (ne quempiam eius verba laterēt) sex
idiomatibus, hoc est Romano, Teutonico,
Gallico, Anglico, Nauarriensi; & Hispano
vsus fuit. Huius rei testimonium mihi p̄stāt
multi viri docti, & postremo codex quidam
vetustus ex diuersis antiquorum patrum
voluminibus, atq̄ priuilegijs compositus,
cui titulus est, de primatu nobilitate ac domi
nio ecclesiæ Toleranæ. eadem verba, quę in
ipso volumine habentur, quoniam scitu quis
dem digna hic subtexenda decreui,

CAnno, D. 1215, mense Nouembris celebra
ta est sancta & vniuersalis synodus Romę in
ecclesia sancti saluatoris, quę Cōstantina vo
catur, p̄sidente, D. Inocentio papa, iij pon
tificatus eius anno. 18, in qua fuerunt patriar
chę duo Constantinopolitanus & Hierosoli
mitanus. Antiochenis autem patriarcha gra
ui langore detentus venire nō potuit, sed mi
sit pro se vicarium Antaroden, episcopū, Ale

xandrinus vero patriarcha sub dominio sacra-
racenorum constitutus similiter venire non
potuit, sed misit vicarium suum Petrum dia-
conum germanum suum. Fuerunt autem in
eodem concilio primates & archiepiscopi nu-
mero. 71. episcopi vero. 412. De abbatibus, &
alijs religiosis personis, & decanis, & prioribus,
prepositis, archidiaconis, & alijs clericis
secularibus, & procuratoribus principum
conciliorum, & comunitatum de diuersis mun-
di partibus congregatis non fuit numerus.
Et in hac generali synodo Rodericus archie-
piscopus Toletanus & Hispaniarum primas
de licentia pontificis proposuit verbum dei
incipiens & finiens in Latino sermone. sed
quia de diuersis mundi partibus tam clerici
quam laici ibidem conuenerant, vt omnibus
satisfaceret, suas in predicando pausationes
& interpolationes faciendo eadem autori-
tates & rationes propositas in latino expo-
suit laicis & illiteratis in linguagijs maternis,
videlicet Romanorum, Teutonicorum, Fra-
corum, Anglorum, Nauarorum, & Hispano-
rum. Huiusmodi autem predicationis ex-
positio placuit in conspectu omnium; non so-

fo. cxij.
lum subtile, sed potius admirabile reputan-
tes, cum a tempore apostolorum vix credes-
retur, seu ab aliquo audiretur, vel scriptum
reperitum fuisset, aliquem alicubi sub tot mo-
dis idiomatum seu linguarum in vno & eode-
dem sermone verbum domini predicando ta-
liter exposuisse.

DE SACELLO BEATAE ELISA-
beth, de Vngaria. Cap. I.

VLterius vero sancte Elisabeth de Vnga-
ria sacellum e vestibulo capituli huius al-
me ecclesie huc translatum inuenitur. Vbi Io-
annis Alphonsi institutione singulis hebdoma-
dis quinques res diuinae occurrentis diei reci-
tatur.

DE SACELLO SANCTAE CATA-
rinae. Cap. Ij.

LVcas de las peñas canonicus Toletanus i-
n honorē sancte Catharine condidit sacellum e
vestigio sequens; stipendiumque sacellano pro tribus
in quilibet hebdomada missis reliquit feria secunda

pro defunctis, feria quarta de trinitate: dieve
ro sabbati de beata Maria, in eodē itē facello
tres alię missę p̄ anima doctoris Ioānis Mar
tini de Herrera Toletani canonici dicuntur,
quibus vnus edituus inseruit.

DE ARA DIVAE MARIAE QVAE
Hispanae del estrella dicitur. Cap. liij.

DEinde Fernandi Perez de Ayala cano
nici Toletani liberalitate fūdāta est edi
cula in memoriā Marię virginis, quę del
estrella vulgariter dicitur: quōdam del pilar,
eo quod ibi fons factitiuſ exquadā pila olim
fluebat, vbi populus precipuis festiuitatibus
hinc inde magna deuotione in hanc sacrā. ba
silicam veniens, bibere solitus erat. In sacello
hoc tria in hebdomada dicti Ferdinandi im
pendijs sacra persoluntur. Primum pro des
functis, secundum de angelis. Vltimū de san
cta Maria. Hic preterea dominus Fernādus
de Illescas Cantor ac Toletanus canonicus
rem diuinam singulis diebus per duos sacel
lanos alternatim fieri iussit.

Fo. cxij.

DE ALTARI DEPOSITIONIS
sanctissimi corporis Iesu a cruce. Cap. liij.

PROxima est edicula pietate & splendor
re decorata, a Nicolao Ortiz canonico
Toletan. erecta a Roderico, vero Ortiz eius
nepote, eiusdemq; templi canonico, reditu in
stituto. Vbi eximium opus Nichodemi et Io
sephi ab Arimatia q̄ Iesum a cruce deposue
runt, sculptis mirifice eorum imaginibus ex
ci sum recolitur. In hac ara eiusdem Roderi
cii vmpribus duo sunt instituti sacerdotes cū
adiuuo, qui alternis hebdomadis ibi pro
functorū manibus rē sacrā soluerē tenent.

DE SACELLO DIVI MICHAELIS,
Cap. liij.

TRia proxima sacella nominata sunt i ter
go chori contra ianuam; quę dicitur del
Perdon. In sinistra vero parte ad septentrio
nē fundata est edicula sancti Michaelis, vbi
quatuor qualibet hebdomade missarum sa
crificia pro aia Petri Nuñj portionarij Toke
tani celebrare, interesseq; officijs in choro ca

pellanus tenetur. Hic etiam Didacus Perez presbyterum cum ædituo, qui centum quinque quaginta sex missas annuatim celebraret, preposuit.

DE SACELLO BEATI PETRI OXOMENSIS.
Cap. lv.

Succedit deinde ædicula sancti Petri episcopi Oxomensis e regione parochie diuini Petri posita, in qua duę sunt institutę capellanie; alteram Didacus Rodericus de Ouiedo portionarius Toletanus cū officio ceterū quinquaginta sex missarum singulis annis, alteram vero quidam Sanctius fernandez portionarius etiam cum cura duarū missarum in hebdomada instituit.

DE AEDICVLA QVAE DOMINI
sacelli sepulchri dicitur.
Cap. lvj.

Nempe ex his, quę passim per ecclesiam visunt; nihil augustius videtur esse & ve-

nerabilis seruatoris nostri sepulchri memoria; quę in subterranea ædicula sub altari maiori structa; quatuor validissimis columnis sustentata colitur. Vbi olim erant regum veterum cadauera, quę nunc ad latera eiusdem maximi altaris (vt diximus) sita sunt. In hoc sacro loco duę sunt arę; altera diuo Iuliano, altera vero sancto Sebastiano sacre. In hac tres capellanas Rodericus Tenorius; Egidius de Rojas; Ioannes cognomento duque de Strada canonici Toletani mandarunt, primus quater in hebdomada celebrari missam instituit; secundus ter, itidem & tertius; quorum quilibet suum sacellum præfecit. Egidius vero ad huc ædituum adiunxit. Sunt hic etiam duo armariola ad asseruandum vestimenta, & omnia diuini cultus ministerio necessaria. In conspectu igitur prædictarum ararum medium est dominicum sepulchrum accuratissime excisum, clatrisc; ferreis septum. Est præterea alius editimus sepulchro destinatus; quo omnibus choti sacrificiis pro deuotione celebraturis ornamenta cū alijs diuine rei faciendę necessarijs præstat. Binis in hunc specum descendimus.

scalis; alteris ad meridiē, ad septentrionem alteris spectantibus septione ferrea munitis. His septentrionalibus si quis fuerit egressus in exteriori parte chori, contra sacram ostium, inueniet altare marmoreum a Petro Gundisaluo Mendocio erectum, in quo tres missę singulis diebus eiusdem institutione soluuntur. Quod patet ex titulo supra hanc aram inscripto his verbis. *Illustris Petri cardinalis, patriarchę Alexandrini, Toletaniq; Archiepiscopi celeberrimi institutio: pięq; deuotionis memoria, seculis perpetuis futura, ter quotidie missarū solennia soluentur sub lucem prima, ad tertiam altera, in nona q; tertia. Hic magnificentissimus archiepiscopus inter alia pietatis opera, dotauit oēs missas que in choro precipue basilicę celebrantur & completorię quadragesimalis premiū auxit, vt beneficiarij deuotione aut premiis allecti illis adessent.*

DE AEDICVLA VIRGINIS MATRIS
descensionis sacra oratorij huius ecclesie pilis
adornantibus. *Cap. lviij.*

Quis autē plurimas sanctorum deauratas imagines pilis fere omnibus affixas enarrabit: quibus sua quondam adiacebant altaria. Quę cum eis deambulantium turba debitam reuerētiā non exhiberet, & ne eorum multitudine ecclesia impediret, penitus amota sunt relictis modo imaginibus binas circiter vlnas a pavimento altioribus, ne eius rei saltem memoria periret.

Dignum tamen fuit, vt altare descensionis virginis dicatum, iuxta quod sedit ipsamet dei genitrix non sumoueretur. Quod desuper ornatū schemate ex limpidissimo alabastrō exciso, exprimente virginem Mariam induētē suam sacra veste Alfonso, intrātes portam cymbalorum; si ora ad Aquilonem vertant, e iaspide confectum videbunt intra exiguam ediculam tertię pilę adherentem, ab utroq; latere cancellatam clausamq; valuis ferreis meridiem versus positis. Quę licet angusta, structura tamen augustissima. Eius namq; testudinem cęruleo colore deliniatam; stellisq; plurimis fulgentem quatuor porphiriticę sustinent colunę. Illamq; pulchriorem reddit turricula pinnis elegantibus circunda

ra in sublime tendēs instar pyramidis, supra
eam mira venustate elaborata: cuius acrotes
rium tenet imago quædam lapidea, subtus si
nistrum cornu altaris asseruatur saxum reti
culo ferreo munitum exterius; in quo steterūt
beatissimę Marię virginis pedes, super quod
huiusmodi metrum petra sculptum legitur.

*Quando la reyna del cielo
Puso los pies en el suelo,
Ene sta piedra los puso.
De besarla tened vso:
Para mas vuestro consuelo.*

Quare ciues Toletani magna deuotione la
pidem hunc, vtpote scabellum sacris Marię
virginis tactum pedibus, deosculantur. In
hoc altari celebratur quotidie missa per reue
rendissimum Alphonsum de Fonseca archie
piscopum Toletanum instituta, deputatis ad
id duobus capellanis hebdomadati celebra
tibus; idq; post peractum missę maioris offi
cium. In festi huius sanctissimę descensionis
vigilia beneficiarij chori cum solēni pompa
aram hanc adeunt, iuxtaquam cum commes
moratione vespertini psalmi finiuntur. **Qui
bus peractis ex institutione Alfonsi Sanctij**

Fo. cxvj.

huius ecclesię portionarij, sacellani chori ves
peros & sequenti die missam, quo Toletana
ecclesia dictum miraculum recolit, stipendio
consignato solenniter decantant.

DE EDUCATIONE INFANTIVM
expositorum. *Cap. lviij.*

DEinde pilę parochię diui Petri regio
ne positæ adheret ingens instar cunaru
lapis, vbi infantes paterno relegato pietatis
officio publicę misericordię ob pudorem ser
uandum furtim exponuntur. Educanturque
expensis hospitalis sanctę crucis ab illustrissi
mo cardinale. P. G. Mendozio in hac vrbe
conditi annis singulis quadringenti et ampli9
infantes. Sed non satis tot infantium multitu
dinem hospitali sustentare valente, in eorum
educationis subsidium & piam subuentionē
tria millia argentorum vel regalium numo
rum ex æquo ab archiepiscopo ecclesię & fa
bricę prouentui, & capitulo quouis anno of
ferunt. Pueris autem puellisque necessaria
tribuuntur / donec ab aliquibus pijs ho
minibus adoptantur / aut ad seruiendum,

quisque prout obuenit, eliguntur; certam de
mum mercedem ab ipsis suscepturi. Op⁹ hoc
infantię huiusmodi alendę omni sane cōmen
datione dignum a Francisco Ortiz canonis
co Toletano in hospitali; quod ipse curadis
amētib; seu infans hominibus construxit,
primo cōceptum est. Quod postea a prædicto
cardinale. P. G. M. crescente pro hominum
malitia expositorum numero, adeo ut non
nunq̄ quingentos fere lactari contingat, au
cta vectigalium quantitate illuc, vbi nūc est;
fuit translatum. Nutrices vero in festo natus
lis beate Marię eo ordine, quo in supplicatio
nibus fieri consuevit, præeunte cruce et ves
xillis insignia illustrissimi cardinalis indican
tibus, a prædicto hospitali ad sanctissimum
vsq̄ templum veniunt, quælibet alumnum
suum ceruleo alboq̄ indumēto vestitum ba
iulans. Dicitur autem Franciscus Ortiz in in
fantium alendorum locum tredecim senes q̄
e secūda fortuna in egestatem incidissent; sus
ficiendos instituit.

DE CLAVSTRI DESCRIPTIONE
vsq̄ ad. D. P. Tenorij sacellum. Cap. lix.

Fo. cxvij.

Ventum est ad vltimam partē operis nō
minus difficilem, vbi de connexis eccle
się aliqua debent explicari. Claustrum impri
mis adeo amplū, magnificum, sublime; atq̄
superbum est: totq̄ rerum pictarum varietate
reuerescit: vt hoc vnum per se ecclesię nostrę
membrum cum aliarum vrbium templis de
magnitudine & elegantiā possit contendere
Non longe a tibicine saxum expositorum in
fantium continente illius patet aditus præci
pius capelle diui Petri contiguus: per quem
si quis intrauerit, statim ad sinistram videbit
ingētes quasdā cumeras ligneas; vbi panis co
ctus singulis diebus pauperibus per vnum
canonicorum distribuendus asseruatur. Hanc
quidē eleemosynam; hoc est sexcētas tesseras
frumentarias (quę vulgo dicuntur hanegas)
prælatus fabrica & capitulum equalibus por
tionibus conferunt. habent enim mensas dis
cretas, quod iure nō improbat; vt in. c. edo
ceri de rescrip. Ad dextram vero gymnasiū
se offert cathedraq̄ ibi sacre pagine: dotata
(proh dolor) & deserta (rarę enim lectiones
leguntur cum quotidie essent legendę) & in
eo gymnasio scalę sunt, quibus itur in biblio

thecam vetustam quidem, sed vtilem copiosamq; cui assidet custos stipendiarius; qui eius ostia claudit & aperit volentibus libros euoluere; eidemq; cura est mundandi aula ac puluerem librorum excutiendi. Cōtinuo est officina, vbi multa instrumenta seruitio ecclesie & representationibus actuum, qui festis solēnioribus fiunt, reponuntur. Inter quam & capellam subsequentem quoties gradus magisterij literarij per scholasticum cōferendi sunt (is enim est qui academiam Toleranā moderatur) tabulata quędam extruuntur omni ornamento & splendore referta, atq; illic de more conuenitur, & studiorum labores & vigilie premijs dignissime cohonestantur.

DE SACELLO, D. PETRI THENORII
Toletani antistitis & eius præclaris operibus.
Cap. lx.

Domini Petri Thenorij archiepiscopi Tolertani monumenta quis maxima admiratione non prosequatur? Ipse enim sumptuosum hoc claustrum ædificauit, iecitque pri-

um lapidem pridie assumptionis candidissimię virginis anno domini. 1389 ibiq; sacellum quod quinq; albo nigroque lapide structis gradibus ascendimus, eleganter struxit; contra dictam claustrum ianuam aditum habens claustris quidem ferreis necnō ligneis valuis obstratum. Omnes eius parietes interius sanctorum historijs animisq; ethnicorum tharsareis flammis ardentium vndique depicti sunt. Sacellum hoc tria ad orientem posita continet altaria; sacrariumque vbi omnia eius ornamenta cum alijs ad diuinum cultum faciendis custodiuntur. Dicitur archiepiscopus septem capellanos idoneis redditibus instituit, quibus singulis quatuor missas vnaquaque hebdomada celebrandas adiunxit, præter comunem aliam, quę ab vno ex sacrificiis, alijs ad secundum sonum cymbali de prima congregatis officiumque canentibus quotidiebus celebratur. Vespere autē secundo campanę vespertinę pulsatu ad horarias preces defunctorū omnes conueniunt. Cuius institutionis patronatum capitulū obtinere voluit. Cumq; redditus ab ipso assignati indies augerētur; decreto patronorum

eisdem ex prouentibus additi sunt alij nouē
facellani totidem oberati sacrificijs. Sanc-
tumque est insuper; vt quouis anno vnus ex
canonicis presbiter in vniuersis administran-
dis præcipui gerat vices facellani. Fundato-
ris vero corpus sepulchro sub marmoreo/
eiusdemq; statua super effigiata mediam ca-
pellæ partem occupat. Iuxta quod paulo hu-
milis est alterum monumentū episcopi Pla-
centini Vincentij arias de Balboa dicti, opti-
mi & religiosi viri, eiusdē archiepiscopi quō-
dam capellani. Alia sane plurima hic magnifi-
centissimus archipresul celebra pulchraque
opera effecit; quæ scit vt pote dignissima; vt
in exemplaribus ecclesiæ annotatum repe-
ri, huic opusculo adnectere visum est. Ipse
enim in Tago fluuio, qui Toletum ferme am-
bit, pontem diui Martini appellatum, antea
exiguū nimis & angustum, vbi multi discris-
mina vitæ patiebantur, altum munitumque
(vt cernere est) edificauit. Castellum præter-
rea sancti Seruandi nominis trans pontem de
Alcantara situm pro huius vrbis defensionē
ac munitione pene dirutū refarciuit. Cœ-
nobium ordinis diui Hieronymi in oppido

de Talauera condidit. Oppidum quoque de
Villafranca a primordijs fundauit, ibiq; ec-
clesiam sex sacerdotum assignatis vectigali-
bus struxit. Atq; hospitale duorū impluui-
orum, quorum alterum feminarum, alterum
virorum est. Omnesq; aduenas pauperes ac
peregrinos vnus duntaxat diei naturalis spa-
cium cōmorari, ac eisdem alio profecturis ex
prefecti hospitalis sententia viaticum erogari
iussit. Pontem rursus iuxta dictum munici-
pium erexit geminis turribus validissimisq;
munitum, ab ipso quidem autore archiepisc-
copalem nuncupatum, a quo oppidum etiā
ipsum pōs Archiepiscopi appellatur. Porro
tria castra ecclesiæ Toletanæ scilicet Canales,
Alhamin, Almonazir, quæ iussu regis, D. Pe-
tri diruta fuerunt, instaurauit. Nec vero his
tantum acquieuit, quin castellum etiam mu-
nitissimum iuxta oppidum, quod Alcala re-
gia nuncupatur, in confinibus regni Grana-
ræ struxit; vt illud captiui Christiani, qui ma-
nus Sarracenorum euassent, in protectionē
suffugiumq; haberēt. Inq; sublimi eius turri
mirandæ magnitudinis oleæ lampadem collo-
cauit, cuius lux et splendor, tres circiter leucas

fulgebat, ne illuc confugientes dispendium
vllum erroremve paterentur. Vir profecto
sanctissimus, & qui vitę huius dubię illece-
bras contemnens, ad perpetuam se toto ani-
mo parare videretur. Cæterum hisce paucis
ex ijs, quę ille inclyte gessit, prelibatis, ad in-
ceptũ nostrum reuertamur. Hic ergo absol-
uitur sacellorum numerus, nam prout nobis
institutum fuit, ab ærario sacro exordiũ sum-
mere, ac deinceps per gyrum procedere; ad
hanc partem tandem deuentum est; qua nimi-
rum sacella clauduntur; vbi mihi gratulari li-
bet; quę quemadmodum in prælijs contingit,
vt extremi quicq; in fine collocentur; ita etiam
in presentia obuenerit / vt vltimam manum
ecclesię adponenti hoc, D. Petri Thenorijsa-
cellum occurrerit; quod multis nominibus
celebrari dignum existit.

DE NUMERO BENEFICLATORVM.

Cap. lxj.

Est ergo numerus omnium beneficiato-
rum, ne forte lector in illis recensendis dis-

Fo. cxx.

storqueatur: si velle modo a choro & deinceps
de per singula sacella enumerationem facere;
quadringenti quadraginta quatuor, vbi le-
ctor attendas; obsecro, totam hanc multitu-
dinem quaternario numero (eocq; triplici) ab-
solui; qui nimirũ in Pythagorica doctrina au-
gustissimus & sacrosanctus erat. Ordinem
hic singulorum apponere placuit, etiam si
postea in libelli fine versibus quibusdam,
(vt memoria facilius teneas) complecten-
dum curabimus, ne sit quod de nobis con-
queri possis in omnibus tibi non satisfac-
tum esse.

Archiepiscopus primas Hispaniarum.

Quatuordecim dignitates.

Canonici prebendati quadraginta.

Quinquaginta portionarij.

Viginti canonici extrauagantes.

Capellani de choro nũcupati quãdraginta octo.

Triginta septem sacerdotes stipendiarij.

qui horis solum nocturnis sunt deputati.

Clericuli quadraginta; ex quibus sunt sex ele-
cti musice.

Capellani capellarũ cũ aliquot sacristis & cle-
ricis centum nonaginta quatuor.

Quorum numerum nulla nunc ecclesia præter Toletanam reddere poterit, licet olim tẽplum Constantinopolitanum plures beneficiarios contineret, vt leg, nõ plures de sacros, ecclef. C. quod felicissimo tempore tuo princeps augustissime in pristinum statum restituendum speramus.

DE VLTIMA CLAVSTRI DESCRIPTIONE.
Cap. lxii.

OMnes clauſtri parietes picturis diuorũ absolutissimis vndiq; ornatur. Quas si quis studiose lustrauerit, nempe Apellem ibi penicillũ satis graphice exercuisse agnosceat. Et quoniam has ad vnguem imagines, & earum primitiuorum historias paruo nequaquẽ tempore aut breui expositione, sed libro & eo amplo explicare & prosequi deberem; quod a me in presentia perſtari non potest, nonnullas tantum veluti ex trãcursu a particularibus abſtinens ibi depictas enarrabo. Sed quia opus hoc describi impeditum est; et claritatis non ita capax, operẽ precium est præſcire, clauſtrum de quo agitur, quãtuor habere

habere absides; quæ quadrangulum constituunt, septenos fornices fortientes; qui per in de suum parietem velut in septem diuidunt spatia ternas vt plurimum historias continentia. Atq; vt ab exordio ordinem picture optimum (in q̃ conijcio magna lateremysteria) inscribendo seruemus. Supra ianuam capellæ domini Petri Thenorij prælium depictũ est; quo Michael archãgel⁹ & angeli eius præliabatur cum dracone; qui cum angelis suis per superbiam corruens angelicum numerũ minuit. In prima vero parte parietis orientalis; iuxta supradictam historiam alię tres visunt; prima est formatio primorum parentum; nã cum angelorum reparationi consulere omnipotens deus (quorum decimus ordo de cœlo deciderat vt in. c. Hi duo de cõs. dist. i. idecretis) ptoplastum de limo terræ formauit, qui sui generis propagatione damna cœlestis patriæ refarciret; secunda & media est; vt primi parentes fructum prohibitum degustant fuggerente colubro os & caput fãmineum demonstrante; tertia est depulsio eorundem per angelum de paradiso. In secũda parte tres itẽ de historie pictæ habentur; prima quomodo

postq̄; Ioachin prohibitus fuit offerre in templo verecundia confusus ad pastores suos lōge abiit. eiq̄; apparuit angelus, ac iussit imperante domino, vt ad Anam vxorem suam reuenteretur ex ipso germen habituram. Tertia quomodo sanctę Anę deum oranti; vt maritum suum sibi restitui dignaretur, angelus identidem dei iussu nunciauit reditum Ioachin, virginemque sacratissimam Mariam ex ipsa nactiturã, Media et præcipua est; quomodo Ioachin & sancta Ana se se ad portam ciuitatis inuicem conspiciẽdo perfusi gaudio amplectuntur. Tertia pars habet duas tantũ historias, altera est, quomodo sancta Ana peperit virginem dei matrem, altera; quomodo virgo ipsa beatissima quindecim scalarũ gradibus ad templum ascendit, & a lateribus ad sunt duo prophetę. Quarta habet vnicam historiam, hoc est aduentum Gabrielis ad sanctissimę incarnationis mysterium salutantis virginem gloriosam, & spiritum sanctum a patre supremo demissum, iuxta verbum archangeli. Spiritus sanctus superueniet in te. Quinta itidem vnicam obtinet historiam; scilicet iter virginis sanctissimę tribus co-

mitatę virtutibus in habitu & figura virginũ per montana Iudeę, vtrq̄; intrat domum Zacharię, hic gloriosissima Maria & beata Elisabetha sũma humilitate se inuicem saluant: tũ dextra ac sinistra adsunt duo prophetę. In sexta parte habetur foelicissimum assertoris nostri natale; multis angelis tam in aere q̄; apud infantem astãtibus, ac beatissima mater & Ioseph flexis genibus Iesũ adorant; et duo itidẽ vtrinq̄; prophetę. Septima & vltima pars huius abididẽ supra posticum capelle diti Petri iuxta ianuam, qua ex claustro in ecclesiam quatuor gradibus descendimus aduentus regum Magorum, & adoratio visitur.

¶ Secunda absis meridionalis ecclesię ambulationi contigua vacat historijs, ne lux quę per claustrum ad ecclesiam transmittitur; quę illustratur sacella; impediatur. Vltima tamen pars eius absidis ad claustri posticum, quo in viam publicam itur; depingitur oblatione sanctissime virginis, cum obtulit filium Iesum in templo & iusti Symeonis tradidit manibus. cui subsunt archiepiscopus et chori beneficiarij, Huic deinde picturę subest tribuna, vnde vicarius vrbis ius dicere solit9 erat.

Terti⁹ apsidis paries viæ publicę contiguus
propter septem fornices septem pariter diuis
sionibus secatur. In quarum prima sunt tres
historiæ; ad leuā vti virgo beatissima orās ha
ber filium Iesum sinu fouens & angelus ap
parens Ioseph monet illum, ducat matrem
ipsam & sanctissimum filium in Aegyptum;
media & precipua est, quomodo virgo pre
ciosissima & beat⁹ Ioseph cū infante in Aegy
ptum tēdunt. Tertia est eorum ingressio; quā
do oīa idola Aegypti corruerunt. In secun
da sunt item historię tres. Prima, occisio in
fantium innocentium Secunda; vbi redemptor
noster suę ætatis iam duodecimū agens annū
disputabat in templo inter doctores. & quo
modo sua mater & Ioseph solliciti templum
ingrediuntur; cum ipsa dixit. Fili quid fecisti
nobis sic. Tertia, quomodo Iesus intrat flu
uium Iordan atq; a diuo Ioanne baptizatur,
sequēs diuisio continet totidem historiās: pri
ma est dæmonis imago seruatore m nostrū tē
tantis: secunda transfiguratio domini nostri
in monte Thabor cum tribus discipulis; Mol
se & Helia astantibus: tertia est assertoris no
stri imago diuum Lazarum exuscitantis &

Fo. cxxij.

monimento. In quarta parte depictum est;
quomodo domiuus noster ingreditur Hieru
salem affectatibus discipulis; et susceptio sibi
facta; prope autem hanc historiā videre est
imaginem redemptoris nostri de templo ne
gotiatores eicientis. Quinta diuisio tres con
tinet historiās. Prima est ablutio pedū aposto
lorū ab eorum principe Iesu facta; secūda est
cena domini cū discipulis: tertia oratio facta
a Christo benedictissimo in hortis. Sexta toti
dem sortitur historiās, prima vt dominus nō
ster columnę alligat⁹ est, & carnifices sanctissi
mum corpus verberibus afficiunt. Secunda
media & maxima est, quomodo redemptor
noster stat coram Pilato sententiam pronun
ciante, contra iudicem de nobis sententiā latur
rum. Tertia est quomodo Christus dominus
noster crucem humeris baiulat. In septima &
ultima parte vnica depicta est historia, s. do
minus noster in cruce pendens inter duos la
trones & alios permultos perfidos & scœle
stos homines quamuis non deficiunt aliqui
religiosi & optimi. s. mater eius curis ingentib
usegra, beatus Ioannes & Maria Magda
lenā cum alijs quibusdam huiusmodi. Sequū

tur. iam quartę ac supreme absidis historie enarrandę; quę quidem finiuntur ad capellā D. P. Tenorij, vnde huius claustrī descriptio initium accepit. In prima igitur huius absidis diuisione tres habentur historie: prima vt sacratissimum Christi corpus de cruce detractum repositum fuit in gremio mœstissime virginis matris. Secūda ac media est; quomodo anima sacratissima Christi cum inefabili diuinitate sanctos patres in limbo visitauit. Tertia vt Christi corpus reponitur in monumento. In secunda totidem continentur historie: prima, vt seruator noster apparuit Marię Magdalene in hortis olitoris habitu. Secūda vt assertor ipse armatis obsessus custodib9 prodijt e sepulchro. In tertia ostenditur qua forma dominus noster videntibus discipulis ad cœlos ascendit cum angelis permultis, quibus tota hęc pars plena conspicit̃. In quarta depictus erat aduētus spiritus sancti in die pēthecostes sed parietis vligine maxima ex parte incrustatio dissipata est. Quinta habet allūprionē virginis gloriosissime apostolis astātib9. In sexta cernitur supremū iudiciū; quo dominus noster veniet cū maiestate & potestate

maxima: & beatissima Maria nrm omniū Itudiosissima patrona a dextris eius, ac discipuli hinc inde sedentes: paulo dein inferius stant ad dextram beati albis velaminibus amicti; ad sinistram vero cōdēnati apud infērū ibidem horribiliter figuratū. Septima ac postrema huius absidis diuisio, quę est supra limina sacelli. D. P. Tenorij delinitur vnica historia. s. lapsu angelorū damnatorum, veluti in ipso historiarū exordio explicauimus. Sciendū in sup, q̃ infra historias & figuras supradictas, multę sanctorum imagines, agri pascui ac cōsiti, ville, mare, montes, lacus, fluētia, rupes, planities, nemora, valles, arbores, prata; herbe; aues; flumina, & alia huiusmodi plurima perquā graphice depicta cōspiciunt; quib9 si mul et historijs tā veteris q̃ noui testamēti q̃s adhuc significauimus nullibi nō ornati parietes spectatores rerū amœnitate & copia detinet̃ meritissime. Pręterea intra parietē septentrionalē altare visit̃ superpositis tabulis pictis craticulisq̃ ferreis, necnō ligneis clausū postib9 a q̃dā Alphōso Gūdifaluo de castellanos, hui9 vrbis tribuno plebis sub inuocatiōe bñi Alphōsi anno dñi, 1420, erectum: a quo aram

psam delos castellaños vulgus appellat insti-
tuto sacellano remibi diuinā quoridie factus
ro in cuius stipendium edes quasdam in hac
vrbe iuxta viam publicam sandaliorum reli-
quit. Quę postea in tumultu quodam ciuili,
solo æquate fuerunt. Huius autē posteri sub
quorum patrociniū dictum opus cōstituerat
ne omnino memoria periret arcam ediū au-
ctiōni exposuerunt. Vnde omnibus diebus
veneris in quadagesima missam vnicam cele-
brare faciunt. Quibus etiam si quid ibi colla-
psum fuerit instaurandi reficiendiq; cura in-
iuncta est. Iuxta quam aram in angulo ad oc-
cidentalem pene plagam vergente, ligneum
pulpitum parieti affixum cōspicitur vbi qua-
dragesimali tempore præter conciones pluris-
mas quę in alijs templi partibus fiunt duor-
um Dominici; Frācisici; & Augustini asseclę
concionantur. Non lōgo abhinc tractu in pa-
riete occidentali se offert ianua quedam par-
uula qua aperitur ingēs camera subterranea
sub viā publica fabrefacta instrumentis lapis-
cidarum fabrorumq; lignariorum asseruan-
dis artificib; q; ibi (si lubet) nocte excipiēdis
deputata. Porro in meridionali pariete iuxta

posticum; quo in viam publicam itur supra
dictam vicarij vrbis sedem iudicalem nec
non infra beneficiatorum effigies solenne est
epitaphium huiusmodi.

*Lunes tres dias de Hebrero año de mil y quinientos
y veynte y dos dia de sant Blas por los meritos
dela sacratissima virgen nuestra señora el dean y ca-
bildo con todo el clero desta sacda yglesia y cau-
lleros y buenos ciudadanos cō mano armada junta
mente con el arçobispo de Barri que ala sazón tenía
la justicia vencieron a todos los que con color de co-
munidad tenían la ciudad tiranizada. Y pluo a dios
que así se hiziese en recompensa delas muchas ini-
urias que a esta sancta yglesia y a sus ministros
auian hecho y fue esta diuina victoria causa dela to-
tal pacificacion desta ciudad y de todo el reyno en
la qual con mucha lealtad por manos delos dichos
señores fue seruido dios y la virgen nuestra señora y
la magestad del emperador don Carlos semper Au-
gusto rey nuestro señor.*

Insupervt de edictioribus edificiij partibus ali-
quid dicam scale ingentes ad septentrionem,
iuxta domini Petri Tenorij sacellum sitę sūt;
partim nouenis, partim senis, & his breuib;
in quadrangulum erectę lapideis gradibus;

donec ad sūmū perueniatur, in quarū tractu
tres patent cellule, vna oleo pro omnibus tē-
plilampadibus numero triginta præter eas,
quę in facellis allucent. Alię vero duę alijs ec-
clesię ministerijs destinatę. Iis enim scalis ascē-
dimus edificia magnifica tēpore domini Frā-
ncisci Ximenez archiepiscopi Toletani extru-
cta. Ad quę quoniam sigillatim enarranda,
plusq̄ par est temporis exquireret. Iccirco
obiter sat erit dixisse. nostra hac tēpestate præ-
suli esse hospicio, suisq̄ famulis & familiaris-
bus, necnon clauigero, alijsq̄ ecclesię opifici-
bus. Atq̄ ad occidentem quasdā coclides sca-
las habere, quibus in virides hortos in medio
huius claustrī positos, herbis pomisq̄ odori-
feris vernantes, secreto descendimus, multis
quippe malis citreis, myrtis, lauro, alijsq̄ id
genus abundantes. Postremo in huius clau-
strī angulo edi sancti Petri contiguo, sunt au-
lę magnifice super primam absidem fabrefac-
tę: ex cui⁹ absidis fornice proiectum menia-
num pulchre elaboratum in secundam protē-
ditur: quod dominus Franciscus Ximenez
archiepiscopus (vt fert) struxit vt ex eo Chri-
stianissima regina Elisabet, tuę celsitudinis

proauia rem diuinā audire alijsq̄ diuinis my-
sterijs interesse posset, inde enim præcipuum
huius templi altare adorare datur.

DE EXTERIORI TURRIS DESCRI-
ptione Cap. lxiij.

IN extrema templi parte, quę occidentem
respicit, duę surgunt turres, e quibus al-
tera imperfecta remansit: altera vero quadra-
ta seu maius octogona excelsior & elegāti-
or cernitur: cui⁹ admiranda altitudo nubes trās-
cēdere videtur: ad eā q̄ merito silere possunt
Aegyptię pyramides Alexandrina Pharus,
Rhodiorumq̄ collossus. Turris hæc ex lapi-
de fusco & dūriori & elegantiori constructa
vniuersis Hispanię templorum turribus (quod
publico omnium ore circūfertur) speciosior
& sublimior, plana ad primam fasciam nihil
exteriorius sculptum habet: inde vero vsq̄ ad fe-
nestras, vbi cymbala pendent, multis lapi-
deis fascijs circundatur: multa ibi expolita
atque impense fabrefacta videre operaprē-
cium est: maxime secundum limbū (nam
quinque præsertim Zonis (vt sic dicam)

admirandi operis hec moles præcingitur) ex nigro lapide columellis suo ordine interpositis mirifice elaboratum; in quo paribus inter se spatijs distantia cuiusdam præfulis insignia ex lapide albo affixa tessellisq; hinc inde circumdata prospiciuntur. At tertius limbus tessellis ceruleis pari interuallo dispositis decoratus, pulchram turrim pulchriorẽvisuq; amœniorem reddit; quẽ sigilla sub paruis fornibus mire elaboratis in ipso structuræ lapide adiacent. In quarta fascia plurima hominum capita ex lapide albo prominent; quæ paruis quibusdam pilis distincta procul intueri videntur, Paulo superius ingentes pro cymbalis fenestram clatrare apparent, in quavis fronte binę; quarum inter vtrancq; humanam statuam cernimus ex lapide etiã albo fabrefactam ita vt in singulis tetrantibus singule hominum effigies conspiciantur. Supra has fenestras visitur quinta corona; cui innitur ambulacrum turrim quacunq; circuens; supra quod in cuiuslibet frontis medio (vnica dempta) noua turracula surgit; cum pinaculo meridionalenfi bractea munito; cruce auro delinita desuper imposita; & hic quadrangularis

pars secunda finitur. Sequitur inde tertium & vltimum turris opificium rotundę formę augustius & elegantius, in octo nimirum pilas artificiose assurgens; quibus totidem capreis olis iunguntur fortioris muniminis gratia; vbi & quatuor pergrandes pinne triangularis formę turri ipsi potius elegantię q̃ munitioni eriguntur. Inq; octo pilarum summo planam elegantiarum, atq; artificij coronidem inspicimus. Supra quam tholus fastigiatus in modum pyramidis absolutus coelum tangere videtur. Cuius fastigio crux ferrea ingentis magnitudinis super imposita est; quæ cum ex inferiori solo suspicitur ob turris profunditatem exigua quidem, sed propius cernentibus mirę profecto & ipsa altitudinis cõsetur.

DE INTERIORI TURRIS DESCRIPTIONE & CYMBALORUM NOMINIBUS. Cap. lxxiij.

His iam quę de exteriori turri dicẽda censeui, vt cunq; patefactis, ad interius latẽtia reuertamur. Ijs igitur; quæ modo referenda sunt, aditus est, qui in ipso statim turris calce se se offert, ab ecclesię pavimento septẽ

gradibus æditior. poste ligneo ferreis munitis
to laminis obturatus: a quo vsq; ad turris fas-
tigium. 284. gradus scala coclea ascenduntur.
Ad. 83. gradum ianua parua posita ascensum
præpedit. Ad huius ostioli dextram tribus gra-
dibus superius carcer ligneis foribus ferro ce-
latis clausus, in ipsiusq; turris velut thorace
positus, quasi inexpugnabilis locatur. Qua-
tuor fenestram eximiam altitudinis (quælibet in
suo pariete a pavimento proceri hominis sta-
tura sublimior existens) ipsum carcerem illu-
minant, iuxta quas in parietum crassitudine iu-
dicis ecclesiastici imperio deprehensi lectos
sternere consueuerunt: quippe turris spacium
cum sit, 40. pedum (nam cum formam quadra-
tam hæc turris habeat, equalis ab omni par-
te metientibus apparet) viginti cauum & to-
tidem lata parietum crassitudo sibi vendicat.
Huic altera cella superstat quindecim gradibus
sublimior, quæ a prædictis itidem fenestris
illuc vsq; longis illustratur. In eiusque
angulo septentrionem pene respicienti cister-
na quædam: in orientali vero parte horreum
lignum ad esum potumque custodum pro-
turris maiori munimine cõspiciuntur. Aqua

Fo. cxxviii.
enim frumentumque ad munitionem quæq;
ad victum pertinent non minus q̄ arma sunt
necessaria. Mox e ianua illa secunda trames
angustus meridiem versus aliquantulum pro-
tenditur. Ad cuius sinistram non longe post
ianuam, turri contiguum domicilium est præ-
sidi turris destinatum, domus omnino inte-
gra, cenaculum, cubiculum, coquinam, au-
lam venustiore hospiti gratia, aliaque
receptacula ad supellectilia asseruanda con-
tinens. Aduersus huius domicilij aditum,
menianum ligneum ad portæ illius, quam di-
ximus Dela torre, dextram superimposi-
tum imminet: ex quo turris præfectus pa-
nem / vinum, carnes, aliaque victui neces-
saria per restim & trocleam accipit. Inde in
tramitis extremo scalæ cocleæ iterum offe-
runtur triginta tres vtiq; gradus adimplen-
tes: quæ solida camera exterius pyramidas
li ex lapide albo sexque pilis imposita ope-
riuntur. Ad quarum dextram solaria ma-
gna quo longiora eo angustiora super por-
tas indulgentiæ & Tabellionum sita, ad Mo-
zarabum sacelli pinaculum perducunt.

E regione scalarum inuenitur ianua quedam paruula, qua totius ecclesiæ edificia conuexa inexplicabilem sane labyrinthum circum ambire datur. Continuo in ipso turre imo ascensus patet. qui ligneis valuis ferro exterius roboratis munitur. Hinc ad decimum quintum gradum carcer alius se offert munitissimus, ac supra illum, de quo paulo ante diximus, existens ostio ferreo obturatur: ob suumque munimē Camere fortis vulgo nomen ei inditum est. Ad vigesimum octauum gradū adiacet solum opere fornicato superius opertum; ubi octo magni ponderis cymbala pendent: funibusq; perticis axium alligatis hinc inde obuoluuntur. Eorum nomina sunt, primi ascendentibus ad dextram in pariete orientali se offerentis sancta Leocadia; deinde in septentrionali pariete duę sunt campanę: prima Incarnatio Christi; secunda Calderona vulgo nūcupatę. Mox sequitur occidentalis paries duas alias continens: prima quidem diui Alphonsi; altera vero Resurrectionis domini titulo decoratur. In pariete deniq; meridionali duo alia cymbala sunt; alterum sanctus Eugenius, alterum vero Dominica Ascensio appellatur.

appellatur. Inq; horum medio cymbalum ingens cetera longe sua ponderositate præcelsè positum est, cui nomen inditur Cananea, ligneoque artificio innitens; propter admirandam eius magnitudinem crepitaculo dumtaxat moto pulsatur. Quadraginta insup ascensis gradibus erigit tertia & vltima turris pars quam rotundę formę esse diximus, duo summi pōderis cymbala in medio prorsus existētia continens; alterum, quod nominatur sancta Maria a nitibus, altero, cui nomen Fonsæca, vlna celsius; quę ligneo artificio innitentia, ob ingens ipsorū pōdus moueri nequeūt; nec, si possent, liceret, ne turris ipsorum pondere grauata ruīnam minaretur, sed crepitaculo agitato ipsa immobilia personant. Quę omnia cymbala adeo compositos mirā quadam dissimilium sonituum moderatione (vel luti ex summis & medijs & infimis vocibus) sonores offerunt, vt huic armonię omnes cūsusuis alterius templi cymbalorum concensus per totum orbem cedant. Hinc, ad octogessimum quintum gradum tholus est, quem in pyramidem fastigiatum esse diximus; quidē tū exteriori interioriq; turri finem im-

ponens, adeo se cunctis spectabilem præbet,
vt turri decori & tegumento sit.

CDE PALATIIS ARCHIEPISCOPA-
libus & aula conciliorum appellata. Cap. lxxv.

IN circuitu templi omnes domus ecclesie
salaria pendunt; in quibus describendis nõ
visum est tempus cõsumere. Sed omittendæ
non sunt præfulum palatia, amplissima quis-
dem; prisco tamen modo structa; quinçq; enim
impluuiâ continēt, facellum insuper egregiũ
intemperate virginĩ dicatũ, cum claustro mul-
tis expollitis colũmellis suffulto. Quæ quidẽ
palatia non mediocrem venerationem meren-
tur; siquidem & in eis sacrosanctę synodi cele-
brari consueuerunt, & præterea constructio
instar põtis ambulacro ecclesie ipsi iungũtur
ac veluti pars ipsius efficiuntur. In eis etiam
tribunal metropolitanum non exigui nomi-
nis & autoritatis; nimirum cum primum in
hispanijs teneat locum; continetur. Hic etiam
non silentio prætermittendũ opus; quod in his

tutione bonę memorię Ioãnis patriarchę ar-
chipręfulis Toletani triginta pauperũ ibi quo-
tidie prandentiũ exercetur: eorumq; mensam
canonicus hebdomadarius absoluto missę sa-
crificio benedicere, panẽ vinumq;, an victui
cõmoda sint, aspiceret tenetur. Insignitur præ-
terea domus hæc archiepiscopalis illustri qua-
dam & spaciosa aula mira venustate fabrefa-
cta: vbi dicte sacrosanctę synodi peraguntur;
ac forsam Toletana etiã cõcilia celebrata sũt:
vt vulgaris ciuium sermo ad nostram vsque
ætatem conseruatus innuit; ac titulus deins
de ipsius aulae iuxta laquearia parietibus circũ-
cumscriptus indicare videtur: nec enim teme-
re maiores nostros titulum ibi adponendum
curasse credere fas est: qui ex. 5. quest. 4. defũ-
ptus ita se habet. In loco benedictionis conseden-
tes domini sacerdotes nullis debent aut indiscretis
vocibus perstrepere, aut quibuslibet tumultibus
perturbare, nullis etiam vanis fabulis vel risibus
agi: & quod est deterius obstinatis disceptationis
bus tumultuosas voces effundere. Si quis enim (vt
apostolus ait) putat se esse religiosum, non refrenãt
linguã sed seducẽs cor suũ, huiusmodi vana est religio. illud
vero; qd in aliquib9 cõcilijs sic scriptũ repies;

in ecclesia sanctæ Marię semper virginis: aut
in ecclesia sanctę Leocadię siue in ecclesia sã
ctorum apostolorum Petri & Pauli: ita pote
rit inteligi, quasi in illis sacris edibus eorum
conciliorum materię propositę fuerint, tracta
te vero forsan in hac aula, quam de concilij
nuncupant. Habebatur etiam in eadem aula
singulis annis in die cenę dominicę latina cõ
cio, pariter & manuum ablutio beneficiariorũ
per præfulem siue eo absente per duos ex se
nioribus ecclesię: quę tamẽ ab hinc vegefimo
sexto anno ad capitulum, vbi hoc tempore ca
nonici congregantur, translate sunt

DE CONCILIIIS TOLETANIS.

Cap. lxxj.

ET quoniam Toletana concilia alijs quib
libet celebriora existimantur (vt ex
volumine decretorum elicitur; in quo cẽtum
decem capitula enucleata ex illis apparent) di
gnum duxi ea suo ordine cum rege, sub quo
fuerint celebrata, enumerare. Sunt igitur se
cundum, D. Rodericum archiepiscopum &
Didacum de Valera in hispaniarum historijs

Fo. cxxxj.

septendecim; tametsi in conciliorum tomis
tredecim tantum collecta videamus.

Primum concilium Toletanum, xj. episcopo
rum habitum est circa tempora Anastasij pa
pę, Honorio & Arcadio romanum imperij
tenentibus, septimo idus Septembris, Stilico
ne consule. Qui anno domini, ccccxx, alias
etiam anno, ccccj. consulum gessisse tradit
a Chronographis. Præfedit huic cõcilio Patro
nũ Toletanę ecclesię Metropolitanus ep̃s.
Secundum cõciliũ Toletanum celebratum
est circa tempora Ioannis pape secundi; anno
quinto Amalrici regis, sub Montano archie
piscopo Toletano.

Tertium concilium sexaginta duorum episc
porum tempore Pelagij pape, anno quarto
Recaredi regis; vbi Arriana Heresis dãnata
est in Hispania; & Gotthi ad catholicam fidẽ
conuersi. Huic concilio præfuisse Helladitũ
Toletanum archiepiscopum refert Roderi
cus Toletanus. li. 2. ca. 15. suę historię. Verum
eius subscriptio in actis concilij nõ reperitur
sed Euphemij Toletanę ecclesię Metropolitani
episcopi prouintię Carpetanię; quem ta
mẽ Euphemij Rodericũ Tarraconensem ep̃m

facit, qui eidem concilio etiam interfuerit.
Quartum tēpore Honorij papę primi. lxxvij.
episcoporum, anno tertio Sissenandī regis, in
ecclesia sanctę Leocadię virginis & martyris
sub Iusto archiepiscopo Toletano. Huic cō-
cilio subscripsit sanctus Isidorus.

Quintum tempore eiusdē Honorij, xx. epis-
coporū, anno primo Chintillani regis, q̄ alias
Cintila dicitur, in eadem basilica Leocadię,
sub Eugenio vrbis regię primate.

Sextum, xxxvij. episcoporum tēpore eiusdē
Honorij papę, sexto idus Ianuarij, anno ses-
cundo eiusdem Chintillani seu Cintilę regis,
in pretorio Toletano in ecclesia sanctę Leoca-
dię, sub Eugenio primate.

Septimum, xxxvij. episcoporum alias, xl. cir-
ca tempora Theodori papę vel Martini pri-
mi, āno quinto alias sexto Cindasuindī regis,
sub Eugenio archiepiscopo Toletano.

Octauum, liij. episcoporū alias, lix, circa tēpos-
ra Martini papę primi, anno quarto Recifun-
dī regis, in basilica pretoriēn. sanctorū aposto-
lorū Petri & Pauli; sub Eugenio primate.

Nonum, xvj. episcoporum circa tēpora eius-
dem Martini; anno septimo eiusdē Recifundi

regis, in basilica sanctę Marię semper virgi-
nis, sub Eugenio primate.

Decimū, xvij. episcoporū alias, xxv, circa tē-
pora eiusdē Martini papę, anno octauo eius-
dem Recifundi, sub Eugenio archiepiscopo
Toletano. Notandum vero duos hoc tempo-
re Eugenios ecclesię Toletanę archiepisco-
pos fuisse; alterum alterius immediatum suc-
cessorem. Ita sex concilia prædicta, quę sub
Eugenio habita dicuntur; non sub eodem sed
sub duobus habita sunt.

Vndecimū episcoporū, xvj, circa tēpora Vi-
talliani papę, anno q̄rto Vābani regis, in bñę
matris dñi Marię virginis sede, sub Quirico
archiepo imediato sancti Alphōsi successore.
Duodecimū episcoporū, xxxv, tēpore Aga-
thonis papę vel Leonis papę secūdi, āno pri-
mo Eringij regis, in basilica sanctorū aposto-
lorū, sub sancto Iuliano vrbis regię primate;
qui corrupte subscribitur Iulius.

Tredecimum, xlviij. episcoporum circa eadē
tempora; anno quarto eiusdem Eringij regis:
in basilica sanctorū apostolorū Petri & Pauli
sub eodē Iuliano archiepo. Atq̄ hæc sunt tre-
decim concilia Toletana, quę in vulgatis con-

ciliorum codicibus continentur. Præter quæ traduntur a Roderico Toletano & alijs quatuor alia concilia, videlicet.

Quartum decimum concilium xvj episcoporum habitum anno quinto eiusdem Eringij regis, sub eodem Iuliano primate.

Quintūdecimū, lxj episcoporum āno primo Egicę regis, in ecclesia prætorienſi ſanctorum apoſtolorū Petri & pauli; ſub eodē Iuliano,

Decimum ſextum conciliū āno ſexto eiūdē Egicę regis, ſub Felice vrbis regię primate.

Decimum ſeptimū concilium celebratū fuit anno ſeptimo eiūdē Egicę regis, in ecclia ſanctę Leocadię; vbi ſāctū ei⁹ corp⁹ quieſcebat; i ſuburbio Toletano; ſub eodē Felice primate,

Hęc ſunt, xvij, Toletana concilia, quib⁹ reſſe rendis minime viſum eſt annum natiuitatis Chriſti ſeu ęrę Cęſaris, in q̄ fuit vnūquodq; illorum celebratum, adſcribere ob codicū vārietatem; quam vitio ſcriptorum, qui in numerorum designatione facile labuntur, accidiffe conſtat. Vnde in poſteriore editione libri conciliorū annorū huiuſmodi annotatio, quæ in priore editione habebatur, ſublata eſt.

Vtinam ſereniſſime princeps concilia conuen-

tusq; eccleſiaſtici more antiquo (vti canones diſponunt, 18, diſt.) frequentarentur. Vigilantibus enim prælatis non tot hæreſes hinc inde pullularent. Nam ſi Arrius eiſq; ſectatores conſeſtim oppreſſi eſſent; nequaquā eorum virus magnam orbis partem infeciſſet. Idemq; de lutheranis dici potuit; quorum hæreſis paulatim adeo irrepſerat, vt iam non publicis modo diſceptationibus, ſed armis etiā incredibili obſtinatione deſſenderetur. Multa præterea cōmoda prouenirēt, morum cohiberetur diſſolutio, vitia non tam late paterent, immodica rerum cupiditas intra proprios fines reſprimeretur. Annuente tamen diuina benignitate ſperamus, vt patrum Tridcenti congregatorum ſolertia tantis morbis debita medella ſalubriter adhibeatur. Præcipue cum genitoruę celiſtudinis imperator noſter feliciffimus ſumma religione animum indefeſſum in hoc dirigat. Cui re vera non incongrue hæc poſſunt adaptari carmina.

Cum fidem Chriſti premerent procellę
Et Petri nauis cateretur vndis
Cura Caroli retinet cadentem
Religione.

CDE OFFICIALIBVS TAM CAPITV
li quam fabricæ huius almæ ecclesiæ. Cap. lxxvij.

Sed quoniam ad optatū finē huius nostri
Laboris, serenissime princeps, iam ventum
est; visum fuit etiā nomina officialium & offi
ciorum tam capituli quā fabricæ; quæ magnifi
centiam, amplitudinem, & liberalitatē, iuxta
& opulentiam huius sancti templi nobis des
monstrant & manifestāt ad calcem huius ope
ris ponere. Est tamen aduertendum, q̄ officia
les capituli & fabricæ, si multi sunt & si diuer
sis nominibus nuncupētur, eo tamen sunt or
dine compositi, vt soluta oratione vnus cus
iusq̄ nomen facile & officium intelligatur. In
ter hos autem locum primum obtinet duo vi
sitatores beneficiariorum ecclesiæ, propterea
q̄ ad mores componendos sunt deputati; vel
ex eo q̄ morborum animæ præcipue curā has
bent. Sunt & alij duo, quibus visitandi sacrū
erarium quolibet anno onus incumbit. Duo
etiam iconomi vnoquoq̄ anno deputantur.
Aediles item duo. Quatuor qui rationibus
presunt. Duo visitatores puerorum ad serui
tium chori & ecclesiæ deputatorum, qui vuls

Fo. cxxxiiij.

go clerizones dicuntur. Duo visitatores posses
sionū ecclesiæ. Et duo hospitalis sanctæ crucis
per predictū cardinalē Petrū Gūdisaluū Mē
docitū fundati. Duo etiam collegij sanctæ Ca
tharinę per, D. Frānciscum Alvarez a Toletō
huius ecclesiæ scholasticū & canonicū fundati
de quo meminimus superius cap. de chorobe
necificariorū; duo vero hospitalis del Nūcio
vulgariter dicti; in q̄ mēte capti numero, 33.
vna cū tredecim senib⁹; qui aliquādo extra ino
piā vixerūt & ad vltimū ab eadē cōpressi sint,
oīa ad vitę alimēta necessaria p̄cipiunt. Hoc
instituit, D. Franciscus Ortiz nūcius aposto
licus & canonicus Toletanus. Itē alij duo visi
tatores hospitalis misericordię hui⁹ ciuitatis.
Sūt & alij duo ad visitationem capelle epipha
nię, q̄ in ecclia parochiali sc̄te Andree hui⁹ ci
uitatis sita est. Et vn⁹ ali⁹ nominat p̄ visitatiōe
ecclie sacramēti oppidi d̄ Torrijos. Est et distri
butor elemosynę panis; quę q̄tidie ī claustrō
ecclie pauperib⁹ erogāt. Ali⁹ etiā p̄est missis
ī altari sc̄te Marię del antigua dicēdis. Et duo
visitatores sūt; q̄ ab ip̄o missarū rationē expos
cunt. Vnus administrator capelle diui Blasij.
Ali⁹ capelle sc̄ti Petri. Ali⁹ capelle mozarabū

Alius capelle Ioannis de Sacedo. Alius etiam deputatur pro administratione capellaniarū per. D. Petrum, G. de Mendoça cardinalem & archiepiscopum Toletanum in eadem ecclesia institutarum. Duo administratores elemosynæ. D. Teresę de Haro, quę in sacello eiusdem maritandis orbis virginibus quotannis distribuitur. Duo item elemosyne eiusdē D. Teresę; quę ingenuis & honestis pauperibus erogatur. Duo etiam administratores elemosyne Ioannis Lupi de Leon canonici Toletani, quę in sacello eiusdem dotandis pupillis virginibus dispensatur. Duo item elemosynę eiusdem Ioannis Lupi de Leon ad comparandas vestes inter pauperes viros in eadem capella distribuendas. Pręter ministros superius memoratos eliguntur quotannis bini ex senioribus canonicis elemosynę illius administratores, quę ex institutione illustrissimi Alphonsi Fonseca archiepiscopi Toletani bo. me. maritandis orbis virginibus deputata est. Donauit hic pontifex dum uiueret, ecclesię suę capitulo annua millia morapetinorum nostrorum quadringenta, idest ducatos aureos circiter mille sexa

ginta septem, in virginum honestarum paterna potissimum ope destitutarum dotes, annis singulis erogandos. Quo beneficio incredibile dictu est quantopere succurratur populæ virginularum pudicitię; ne egestate atq; inopia cogantur fœmineum pudorē turpiter prostituere. Nec hac solū parte pietatis opera hic p̄sul exercuit. Nam & collegium scholarium amplissimum Iacobi Zebedei titulo; adiuncto sacello frequentibus sacellanis celebri, vbi corpus ipsius cōditum est, magnifico tum edificio, tum censu Salmantice instituit. Eiusq; vr̄bis (quod fuit illi natale solū) municipes omnes liberos ex equo atq; immunes constituit; comparatis donatisq; publice prouentibus annuis, vnde tributa regia perpetuo pendantur. Apud Compostellam p̄terea (cuius ecclesię Metropolitanę pontificatum aliquot annos gesserat) collegium aliud literarium priuilegio etiam studij generalis, variarumq; disciplinarū professione insigne, a fundamentis extructum, amplis prouentibus locuplerauit; quo nationem illam incultā magna ex parte atq; horridam ad humanitatis ac literaturę cultum inuitaret. Palatium ar

chiepiscopale Cōplutēse iniuria vetustatis de
forme iā & lapsabundum, in sumptis circiter
quadragies mille aureis ducatis non restituit
modo; sed in augustiorē ampliorēq; formam
reuocauit. Arcē oppidi sancti Torquati faci-
norosorū clericorū horrēdo carcere nobilē in-
cēdio absumptam, in melius refecit. In ecclia
vero ipsa Tolertana frequētes prischorū ēdifi-
ciorū deformitates corrigēdi, inq; his regiam
capellā nouorū regū ad locū; vbi nūc est, trās-
ferēdi autor fuit. Idē etiam tres illas maximas
(quæ occidētē respiciūt) ecclēsię portas, q̄b9
oli per plures grad9 in ipsam ecclēsiā velut in
cryptā quādā tenebricosam descēdebat, effo-
so toto vestibulo; atq; ipsa etiā via publica lō-
go tractu dep̄ssa atq; cōplanata; in eā; quę nūc
cernit, formā cōponēdas curauit. Hic deniq;
est ille pōtifex, q̄ serenissimā Ysabellā Augu-
stā celsitudinis tuę matrē, ex Portugallia ad
Incliti Cæsaris parētis tui nuptias veniētē in
credibili pompa atq; apparatu deduxit. Tecq;
postea recēs genitū Iustralib9 aquis in xp̄o re-
generauit; puerilicp̄erati tuę nullo loco defuit
q̄min9 illā oī obseq̄orū genere psēq̄ret. Qd
sane vnū satis esse poterat; vt illi9 memoriā

hac digressiūcula vt cūq; celebrādā curarem9
Nunc vero ad institutū n̄m sermonē conuer-
tam9. Est ergo magister ceremoniarū, Magis-
ter musicę. Subsequūtur deīde octo cātores;
qui p̄ter singulas portiōes, q̄s in ecclia obti-
nēt (quę autoritate apostolica sunt eisdē depu-
tate) salaria singulis annis percipiunt. Sunt et
ali9 cantores numero in presentia duodecim,
qui & si nō portiones. stipēdia tñ vnusquisq;
pro meritis percipit. Sūt etiā duo succētores.
Et alius, qui in eorū absentia ip̄sorū vices ge-
rit. Vnus, qui cātoribus libros apponit. Sunt
& tūbīcines octo. Et vnus organorū pulsator.
Alius eiusdē locū tenens. Isti ministrū habēt,
qui organis pulsandis aerē follibus subminis-
trat. Quatuor lectores, qui lectiōnes ad ma-
tutinas, & ad preciosa, & completorium, dū
diuina in choro cantantur; legunt; antiphonas
lectiōnes, & respōsoria, quę per beneficiarios
cantanda sunt, cōmendant; incēsaria, & aquā
benedictā deferūt, & aliorum omnium curā
habent, quę ad officium ordinis lectorū spe-
ctant. Est p̄terea fabricę p̄fectus. Et duo
visitatores fabricę. Theologię professor. Ma-
gister grāmaticę. Sunt et tres clauigeri interio

ris sacrarij, quibus trium clauium eiusdem in-
terioris aditus cura est: ex quibus vna penes
archiepiscopū vel canonicum eius vicem ge-
rentem; altera penes capitulum & pro eo vnū
aliquem ex canonicis asseruatur; tertia ad the-
saurarium pertinet vna cum reliquis sacrarij
ipsius clauibus. Duo etiam clauigeri archiuo-
rum, videlicet thesaurarius & vnus canonicus
a capitulo assignatus: vbi strumenta scrinio-
rum, scripturę, & priuilegia sub magna custo-
dia tenentur. Tres editui sacri erarij. Est & se-
cretarius, cui incumbit literas capituli scribe-
re, & acta capitularia singulis diebus; quibus
ad capitulum conuenitur, in libro ad hoc des-
putato seorsum ponere; rationesq; omnes eccle-
sies maxima cum diligentia conficere: & ad
uisiones capellarum (capellis tamen regū
exceptis) vna cum uisitoribus interesse: &
quę distributa per repartitorem sunt in libro
refectorarij scribere: vt vniciq; tam dignita-
tum, canonicorum, portionariorum, q̄ etiam
facellanorum chori, & aliorum dicte ecclesie
capellanorum, officialium, & puerorum per
refectorarium sua portio, prout distributa &
a secretario scripta apparebit, persoluantur: li-
brum

brū reddituū vestiariorū etiā habet, in quo ra-
tiones eorū dē cōtinētūr, et inter eosdē canoni-
cos quolibet āno distribuit; illis tñ exceptis; q̄
nōdū suā annalē residētā integre fecerūt; seu
aliā/ quā per, 90. dies canonici in dignitate nō
cōstituti, & per, 60. canonici in dignitate cōsti-
tuti vnoquoq; āno facere tenent; redditib; ve-
stiariorū sic per eū diuisis i libro peculiariscri-
bit et eū receptori tradit, vt vniciq; sua pars
distributa persoluat. Receptor est etiā red-
dituū vestiariorū; hoc est decime partis oīm de-
cimarū frumētī et vini; quę ad canonicos solū
pertinet, & inter eosdē facta tñ residētā distri-
buitur. Vnus distributor aut diuisor, ad cuius
officiū spectat rationē cū omnibus chori be-
nificiatis habere, & vniciq; illorum partem;
prout residētā fecerit, distribuere. Est & re-
fectorarius, qui curā habet oēs redditus men-
se capitularis seu refectorij dicte ecclesie a re-
dēptoribus recipiendi & beneficiatis ecclesie
persoluedi: hi quatuor habet qui vulgariter
escuderos del refitor nūcupātur, qui eidē des-
seruūt in his, quę ad officium suum spectant.
Frumentator est etiā, qui & granarius, habet
enim curā vniciq; beneficiariorum ecclesie

portionem bladij & falis a secretario distribu-
tam integre persoluendi. Vnus puerorum in-
stitutor, qui claustrero vulgo dicitur, Magis-
ter etiam operum & edificiorum ecclesie.
Vnus exactor reddituum fabricę, qui omniũ
officialium stipēdia; cęteraq; ad fabricam spe-
ctantia persoluit. Notarius etiam, qui reddi-
tuum rationes habet, instrumentaq; omnia &
scripturas ad fabricam pertinentes conficit.
Est & ædificiorum fabricę sollicitator, quem
vulgo clauzero nominamus. Deseruit etiam
sceptri ferarius, Et vnus cursor, qui & sceptri
ferarij locum tenet. Et vnus sollicitator, cui in-
cumbit omnia negotia & lites ecclesie magna
diligentia curare. Præses turris, cui cura incū-
bit pulsandi campanas. Argentarius. Ves-
tium sacrarum laborator. Vnus qui organa
fabrefacit. Cere artifex. Accensor cere. Cus-
tos olei & cere. Bibliothecę custos. Modera-
tor orologij. Sunt præterea quatuor ecclesie
custodes. Vnus alius, qui die ac nocte curam
gerit portarum eiusdem claudendo et aperiendo.
Sacri erarij fullo. Est & lampadum ac-
censor. Pictor. Deaurator. Canum fugas-
tor. Quidam alius, qui ecclesie mundandi

scopis curam habet. Minister cloacarum. Ma-
gister fenestrarum specularium. Magister
clatrorum. Ac ferri artifex. Hi omnes stipen-
dia diuersa vno quoque anno ab ecclesia per-
cipiunt, & ecclesie vnusquisq; sua sorte, qua
vocatus est, inseruit. Qui & si numero multi,
pauci tamen si ad maiestatem templi atq; opti-
lentiam conferantur.

¶ Sexcētos credas ecclesia nra ministros
continet, hi qui sint, si vacat, accipito.

Antistiti, qui totius
Hispanie primas tenet,
Primam in choro sedem damus,
Huic assident quatuordecim,
Quos dignitates dicimus.
Hos insequuntur canonici
Totidem, quod olim consecrat
Ieiunio Christus dies.
Habent sodales hi suos,
Quis portio nomen dedit,
Hi quinque complent decades,
His addimus canonicos

Viginti, eos communiter
Extrauagantes nuncupant.
Post hos capellani locum
Octo atq; quadraginta habent.
Hos adiuuant sacrifici
Septem atq; triginta, sacris
Qui nocte adesse debeant,
Sequuntur hos sacrificuli,
Cañonicis numero pares:
Ex his tamen solummodo
Eligimus sex musicę,
Qui nomen a numero tenent
Sunt & capellani, suis
Qui p̄sident ediculis:
Hi cum sacristis omnibus
Centum nonaginta quatuor.
Et quatuor lectoribus
Adiunge cantores sacros:
Incertus horum numerus est,
Duodecim in p̄sentia.
Capitulum atq; fabrica
operarios, stipendia
Qui pro laboribus ferunt,
Centum atq; quadraginta.

Fo. cxxxix.
INDEX PAROCHIARVM, AEDIVM
sacrarũ, cenobiorum, Xenodochiorum, & cons
fraternitatum pienssimæ vrbis Toletanæ.

HAec habui p̄iceps augustissime, de qui
bus te sedulo admonerem, circa templi
Toletani cognitionem. Quæ tamen rudi &
incompto stylo a me nunc prodita & euulga
ta sint (nempe vt par erat ab homine publicis
negotijs districto, neq; in Rethorum flosculis
admodum exercitato) occasionem tamẽ & an
sam exhibui hæc ipsa latius & copiosius expli
candi, quibus & ortum felicius, & facultas dis
cendi paratior contigerit. Nam & Græcorum
& Romanorum historie: quę tam ob verborũ
q; ob rerum splendorem, maiori in precio &
authoritate q; vllę alię sunt: nunq; in tantam
dignitatem excreuissent, nisi diarijs, commen
tarijs, registis, ceterisq; curiosorum hominũ
libellis auctę pariter & absolute essent. Quod
si apud nostros eadem cura & diligetia fuisset
multa, fortasse, quæ nunc obliuione sepulta
delitescunt, lucem naçta se se ostenderent nih
ilo illis vetustis inferiora, quorum tã celebris
memoria est. Sed nimirum inter maiores nos

stros optimus quisq̄ (quod Salustius ait) facere q̄ dicere malebat. Hoc quod a me in templi Toletani descriptione factum est, Pausanias Græcus author in omnibus Græcię anglis recensendis elegantissime & copiosissime fecit; tanta tamen anxietate & cura, vt non de fuerint ex doctis nonnulli, quibus ille nimis diligens rerum minutarum estimator visus sit. A qua ego reprehensione alienus fortasse videri possim, cū i hoc sacro templo nihil tā minutū aut tenue haberi debeat; quin illi9 mētio iucūda atq̄ adeo pia pijs hominibus cōtigat. Ac proinde priusq̄ manū de tabula tollamus (postq̄ templi religiosissimi a nobis pro virili mentio facta est) reliquarum sacrarum ediū, cœnobiorum, xenodochiorum, & confraternitatum; quibus vrbs Toletana abundat, indicē tantū facere decreuimus, vt hinc possit qui uis cognoscere, qua deuotione diuina mysteria & charitatis opera in ea celebrentur,

Index sacrarum ediū, quas parochias vocāt.

Aedes. T. diui Petri in ecclia metropolitana.
Aedes Titulo sancti Michaelis, T. sancti Iustii.

Fo. cxl.

Titulo sancti Romani. T. sanctę Leocadię.
Titulo sancti Laurētij. T. sancti Andree.
T. sancti Cipriani. T. sancti Christophori.
Titulo sancti Thome. T. sancti Saluatoris.
Titulo sancti Antonini.
Titulo sanctorum Bartholomei & Zoily.
T. sancti Ioānes baptiste. T. sancti Genesij.
Titulo sancti Vincentij. T. sancti Nicolai.
T. scę Marie Magdalenę. T. scī Martini.
In suburbio titulo sancti Iacobi. Ibidem altera titulo sancti Isidori.
Habentur præter has sex alię, quas Mozarabum dicunt, de quibus cap. de capella Mozarabum copiose dictum est.
Titulo sancti Marci. T. sancti Sebastiani.
Titulo sancti Torquati. T. sancti Luce.
Titulo sanctę Iustę. Titulo sanctę Eulalię.

Cœnobia monachorum.

Cœnobium titulo sancti Ioannis ante portam latinam, vbi sodalitiū diuo Francisco sacrū vitam in communi degit. Op⁹ regum cognomento catholicorum vere regiam maiestatem præse ferens.

s iij

Titulo sancti Petri martyr̄is: vbi sodalitiū
predicatorum habitat.

Titulo sancti Augustini: vbi eiusdem ordinis
religiosi sunt.

T. sanctissime virginis: q̄d Carmelite obtinēt.

Titulo sanctæ Catharine eius ordinis quē dis-
cunt sanctæ Marię de mercede.

T. sc̄æ trinitatis: vbi eiusdē ordinis religiosi.

Extra muros.

Cœnobiū titulo sanctissime virginis Sislīen-
sis ordinis diui Hieronymi.

Titulo sancti Bernardi ordinis Cisterciensis
cognomento montis Syon.

Titulo sancti Bartholomei quod Minimorū
appellationem tenet.

Cœnobia monacharum.

Titulo sanctę Fidei, quod religioſę mulieres
incolunt, eodē insigni ornate, & eiusdem legi-
bus viuentes. quibus religiosi ordinis milita-
ris sancti Iacobi de spata; ense rubeo insignitæ
quem in pectore conspicuum gestant.

Titulo sancti Dominici ordinis eiusdem san-
cti cognomento Regium.

Fo. cxli.

Titulo matris dei eiusdem diui Dominici ins-
titutis adstrictum.

Titulo sc̄ę Clarę ex diui Francisci instituto.

Titulo sanctę Isabellę eiusdem ordinis

T. sancti Ioānis de pœnitētia earūdem.

Titulo Conceptionis virginę earūdem.

Titulo sancti Antonij Parauiensis earūdem.

Titulo sancti Michaelis cognomento ab an-
gelis earūdem.

Titulo sanctę Anę earūdem.

T. sanctę Vrsulę ordinis diui Augustini.

T. sancti Pauli ordinē sc̄ę Hieronymi p̄fessę

T. sancti Clementis ordinis cisterciensium.

Titulo sancti dominici eiusdem ordinis co-
gnomento antiquum.

Cœnobia beatarum.

SVnt præter ea alia etiam muliebria soda-
litia, quę tamen si omnem pietatem, religio-
nem, & sanctimoniam exhibent; non ita tamē
seueris legibus per inde ac monachę addictę
sunt. Beatę nomine peculiari nuncupantur,
earum cœnobia sunt, quę sequuntur.

Cœnobiū Titulo sancti Torquati: cuius

religiosę Augustinianũ dogma sequuntur.
Titulo Sanctissimę virginis: qđ Hieronymia
 nũ est, & a vita paupere cognomen habet.
Titulo eiusdem Sanctissimę virginis: cognos
 men a misericordia est: etiam si vulgo nũ per
 inde notum: passim enim Gaierani dicitur.
Titulo Visitationis, & hoc quoque Hierony
 mianum, sed magis reginæ cognomento vul
 go innotescit.
Titulo Spiritus sancti ex instituto diui Domi
 nici viuens.
Titulo Iesu & Marię matris ordinis minimos
 rum: id habetur in vrbis suburbio,
T. sancti Petri, cuius etiã ordo ibi seruatur.

Sacella quę præterea in vrbe habentur.

HAtenus de parochiis & cœnobiis vtriq̃
 q̃ sexus, Nunc de alijs edibus agamus;
 quę neq̃ parochiarũ iure, nec monachorũ so
 dalitijs censentur sed veluti sacella quædam re
 ligiosa omni cultu & pietate venerantur.
Titulo Matris dei, in pontificali palatio.
Titulo sanctę Leocadię, in vrbis arce, vbi in
 vinculis hæc ipsa diua afferuata dicitur.

Fo. c. xliij

Titulo sancti Ioãnis equestris: quod religio
 sis eiusdem militię equitibus obnoxium est.
Titulo sancti Benedicti: quod religiosa mili
 tia calatrauensium obtinet.
T. sanctę Marię cognomento Blanca. olim
 Iudęorum synagoga.
Titulo sanctę Marię cognomento ab stella;
 in suburbio.
Titulo sancti Leonardi.
T. sanctę Crucis, ad diuum Nicolaum.
Titulo sanctę Crucis in cœmeterio parochię
 sancti Michaelis.
 Sunt his annumeranda & sacellum, quod Li
 gurum conuentus iuxta diui Augustini mo
 nasterium habet: ad eam portã, qua ingressus
 ad cœnobiũ est. Et quod in foro huius vr
 bis precipuo, titulo Sanguinis Christi in edito
 loco constitutum cernitur: vbi singulis die
 bus res diuina summo mane peragitur: vt pos
 sint vniuersi, qui forensibus negotiis distrin
 guntur, ea ipsa tractantes, citra vllum occasio
 num dispendium, quod fortasse ex diuerticu
 lis ad templa contigisset, Eucharistię sacramē
 tum adorare.

Aedes sacra; quæ extra urbē sunt velut heremiticæ,

Titulo sanctę Leocadię collegialis, obtinet abbatem & dignitates.

Titulo sancti Illelonsi. T. sanctę Susannę,

Titulo sancti Petri. Titulo sancti Lazari,

Titulo sancti Eugenij. Titulo scđi Antonij,

Titulo sanctę Lucię in regijs hortis.

T. sancti Michaelis ad cauponā cucurbitariā,

T. sanctę Marię Nivalis. T. sanctę Anę.

Titulo sancti Hieronymi ad septū rubrum,

Titulo sancti Petri & Felicis trans amnem,

Titulo sanctę Magdalene Açuqueiquensis,

Titulo sanctissimę virginis Cubilitanę.

Index Xenodochiorum,

Indicant hæc omnia, quę superius dicta sunt
urbis Toletanę ad diuinum cultum propę
sionem; sed quę nunc dicentur animum miseri
cordem et charitate plenum declarabunt; nihil
enim prætermissum esse intelliges eorum; quę
ad pauperes subleuandos pertinent, siue fra
tres quo quo modo iuuādos. Siquidē Xeno
dochijs, hoc est locus, vbi peregrini recipiūtur

nosocomijs, vbi egroti curantur: prochoro
phijs, vbi pauperes aluntur, brephotrophijs,
vbi infantes: orphanotrophijs, vbi pupilli: ca
tochotrophijs, vbi insanis & mente captis: ge
rontocomijs: vbi senibus, puidetur, vrbs hæc
nostra passim referta est. De quibus omnibus
cum affatim in. l. illud de sacro eccle. C. mētio.
habeatur: adhuc aliquid illic desiderat: quod
tibi ciuitas hæc nostra piētissima offeret. Nam
Toletanis præsulibus de pietatis officijs in vr
be sua certatim contendentibus: nunc demum
Ioannis Tauere archiepiscopi Toletani & san
ctę Romanę ecclesię cardinalis pietate et sum
ptu moles quedā operosissima surgit; vbi nō
solum egroti; de quibus dictum est; sed ij etiā
suscipiendi dicuntur: qui ex morbo diutino
labefactati, in pristinas vires nondum redie
runt. Accidebat enī sepenumero, vt qui i alijs
nosocomijs curati fuerant: cum nouis subinde
egrotis succedentibus haud satis firmi nec res
fecti discederent, ad mali succi dietam reuers
tentes, in grauiorem morbū inciderent. Qua
de causa vir prudentissimus in hac parte pau
peribus prospiciens, extra vrbs muros locū
delegit, in quo huiusmodi egroti foueantur:

vbi ea structura & maiestate opus procedit
vt cum quibusuis regijs operibus absolutum
merito contendat. Sed iam nos ad institutum
pergamus & sigillatim xenodochia numeremus.
Nosocomium Titulo sanctæ Crucis Petri. G.
de Mendocça cardinalis & archiepiscopi To-
lerani opus.

Titulo Virgineę descensionis cognomēto re-
gium, ad ecclesiam metropolitanam

Titulo visitationis cognomēto Nuncię, ad san-
ctū Ioānem baptistā: hic mente captis, & sen-
ibus, quos inopia & etas premit prouidetur.

Titulo sancti Iacobi militię equestris.

Titulo sancti Petri, ad ecclesiā metropolitanā.

Titulo sancti Illelonsi ad sanctā Leocadiam.

Titulo Matris dei ad sanctam Leocadiam.

Titulo sancti Michaelis ad sanctū Michaelē.

Titulo sanctę Leocadię ad sanctū Michaelē.

Titulo sancti Sebastiani ad sanctū Michaelē.

Titulo sancti Antonij ad sanctū Michaelē.

T. sanctę Marię vulgo cadelarię ad sanctū Mich.

Titulo sancti Iusti ad sanctum Iustum.

Titulo Iesus ad sanctum Nicolaum.

Titulo sanctę Anæ ad sanctum Romanum.

Titulo Amoris dei ad sanctum Cyprianum.

Fo. cxliij.

T. sancti Andreę a tergo Cœnobij diui Frãcisci.

T. sancti Iacobi ad sanctū Iacobū in suburbio.

T. ab Stella ad sanctū Iacobū in suburbio.

Aliud sine titulo, quod prostitutarum mulie-
rum est, quę vitam illam obscenam abnegan-
tes sobriam & puram eligunt.

Collegium puerorum.

Titulo Amoris dei ad sanctū Sebastianū; no-
uitium hoc opus & charitate plenum. Nam
quorūdam presbiterorum industria, & infir-
mi in eo diligentissime curantur, & puellulæ
orphanę, alias iuuentę dispendium subiturę,
sub probę mulieris custodia asseruantur; pre-
ceptis christianis instituuntur; lanificio & cete-
ris muliebribus officijs exercentur; indeq; in
diuitum familias adiscuntur, simul atq; ad fa-
militium idoneę sunt. Res quidem precla-
ra & insignis omni laude & favore prosequen-
da; quādo quidem infirmo sexui adeo insigni-
ter consultum est. Debetur id potissimū duo-
bus collegij sanctę Catharinę capellanis, qui
id sedulo præ ceteris curarunt.

Est aliud itidem sine titulo nō ita pridem habi-
tari ceptū, Cuius erectionē & curā sibi homo;
quidā iniūxit: de quo nō, opinor, ingrātū erit

in hoc loco non nihil recensere. Viuit Grana-
te vir christiana simplicitate ac paupertate: no-
men est illi Ioannes cognomen dei, humililo-
conatus, nullis literis neq; doctrina instructus;
incredibili tñ studio xp̄iana charitatis cultor;
totus pauperibus subleuadis occupatus Plus
sunt q̄ducenti homines, quos ille omni prest-
dio destitutos, varijsq; langoribus affictos,
reficiendos & recreandos curat. Habitus illi
qualis cynicorum est: vili tribonio indutus in-
cedit, peram a tergo gestat, non quidem lupi-
nis aut opistographis refertam, sed elemofy-
nis colligendis paratam: nudis pedibus & de-
recto capite: sed hanc vilitatem, quam exterius
presfert, interior quedam alia comitatur,
omnibus diuitijs & humanis potentijs antefere-
nda, Principes quosuis pauperum suorum
causam acturus, in trepide alloquitur, citra ra-
men iactanciam & fastum. Venit hic Toletum
āno superiori, animos incolarum, vt apparet;
exploraturus, an in miseros & indigentes, vt
Christianos decet, propensi essent: quod cum
ita esse intellexisset, nuper ad nos Fernandum
quendam misit, eodem, quo ipse, habitu, eos-
dem studio, & eadem professione, Interdū vi-
cos vrbis

Fo, cxlv,

cos vrbis & plateas circumit, & vel tacens a
quouis elemofynā extorquet. noctu clamat
per eosdem vicos, & veluti gal⁹ marutinis ho-
ris ad munia consueta mortales excitat, ita ille
post solis occasum, quando in suos quisq; pes-
nates redit, pauperum curam & memoriam
habendam, indefessa assiduitate singulis nocti-
bus vociferatur. Qua intētionē tandem factū
est, vt merito in hoc loco Fernandi Xenodo-
chium inter cætera recenseatur,

INDEX CONFRA TERNITATVM DE cem decades complentium.

NOmen confraternitatis piorum hominū
siue collegia, siue sodalitates significat:
quæ certis quibusdam legibus consentientes;
aliquod munus Christianum subeunt, aut di-
ui cuiuspiam venerationi studēt: quem ob ali-
quam peculiarem causam sibi præ ceteris colē-
dum elegerunt, talis nimirum, vt exemplo rē
ostendamus, diui Sebastiani aut diui Rochi
confraternitas est. Cum enim aliquando pesti-
lentæ lues grassaretur, & populi afflicti ad di-
uos conuersi, istorum potissimum presidia ex-

partii essent; beneficij suscepti memores statim quibusdam diebus eos ipsos celebrare instituerunt pompam publice solennem ducunt, ceos reos manibus incensos gerunt; & demum symbolis ab unoquoque datis communes epulas eis diebus habent & animos suos lautiori conuiuio sobrie tamen & religiose, exhilarant, ratione in munerum tractandorum exigunt. Sunt etiam ex ijs quibus epulae non placent, sed contenti solenni pompa de muneribus solum sollicitè disquirunt. Habent singule ad id suas parochias, monasteria, xenodochia, siue sacella, ubi suos conuentus peragunt, suos questores & praefectos tenent, sua gratia, suos ceos possident.

Intra ecclesiam metropolitanam,

1. Confraternitas titulo sanctissime virginis del antigua, vetustate & antiquitate veneranda.
2. T. Sanctiss. virginis dela. o. cuius confratres vniuersi ceci sunt, qui passim per terram vicosque questum ex precibus, quas recitant faciunt.
3. T. sanctiss. virginis ab stella.
In parochia diui Petri.

4. T. Eucharistie. T. diui Petri.
6. T. Descensionis virginee.
In parochia diui Michaelis.
8. T. sancti Michaelis. T. Eucharistie.
9. Titulo sanctorum Andree & Catharine.
10. T. sancti Antonij.
11. T. sanctiss. virginis de Candelaria; cuius confratres sartores sunt.
12. T. sanctorum Cosme & damiani.
14. T. sancte Leocadie. T. sancti Sebastiani.
In parochia diue Leocadie.
16. T. Eucharistie. T. sancti Alphonsi.
17. T. sanctorum Andree, Ioannis Baptistae, et Sebastiani.
In parochia sancti Iusti.
19. T. Sancti Iusti. Titulo Eucharistie.
21. T. Animarum purgatorum. T. sancti Acacii.
In parochia sancti Romani.
23. T. Eucharistie. T. sancte Anae.
24. T. sanctiss. virginis del Rosario; huius confratres telarum sericearum textores sunt, habent gratiarum in coenobio sancti Dominici; cuius titulus sancti Petri martyris est.
In parochia sancti Martini.
26. T. sancti Martini. T. Eucharistie.
27. T. sancti Nicolai Tolentini.

28. T. sanctiss. virginis cognomēto de gratia
 30. T. sanctæ Susannę. Titulo sancti Blasij.
 32. Titulo sancti Pauli. T. sancti Ioseph.
 34. T. sancti Bartholomei. T. sanctę Quiterte.
 In parochia sanctę Eulalię.
 36. T. sanctę Fulalię. T. Eucharistię.
 In parochia sancti Thomę.
 37. Titulo Eucharistię.
 38. Titulo Conceptionis virginę.
 39. T. sancti virginis cognomēto Cubiletanę.
 40. Titulo eiusdem sanctiss. virginis cognomēto Blanca.
 In parochia sancti Saluatoris.
 42. T. Eucharistię. Titulo Misericordię.
 43. Titulo Quintę angustię.
 44. Titulo sanctorum Blasij & Susannę.
 45. Titulo conceptionis, cuius cōfratres carminatores & fulenes sunt.
 46. Titulo Trinitatis & sancti Augustini.
 47. Titulo sanctiss. virginis dela. o. cuius cōfratres tunsores sunt.
 In parochia sancti Cipriani.
 49. T. Sanctiss. virginis. T. Eucharistię.
 50. Titulo sancti Ioānis Euangelistę.
 51. T. aiarum quę in purgatorio expiātur.

- In parochia diui Bartholomei.
 52. Titulo Eucharistię.
 In parochia sancti Antonini.
 54. T. Eucharistię. T. sanctę Catharinę.
 55. T. Matris dei, cuius erarium in sacello eiusdem nominis est, quod in palatio pontificali esse diximus.
 In parochia sancti Sebastiani.
 56. T. sancti Sebastiani.
 In parochia sancti Andree.
 57. Titulo Eucharistię.
 58. Titulo sanctiss. virginis ab Stella.
 In parochia sancti Laurentij.
 60. T. Eucharistię. T. Aiarū purgatorij.
 61. Titulo sancti Ioānis Euangelistę; cuius cōfratres serici infectores sunt.
 In parochia sancti Luca.
 62. Titulo eiusdem diui Luca.
 In parochia diuę Magdalene.
 63. Titulo Eucharistię.
 64. Titulo Incarnationis & sancti Rochi.
 66. T. Aiarū purgatorij. T. sanctę Barbarę.
 67. Titulo Sanguinis Iesu Christi.
 68. Titulo sancti Illesonfi huius confratres pileorum opifices sunt.

69. T. factorum Crispini & Crispiniani, huius
ius confratres sutores sunt.
70. T. sanctę vere crucis.
71. Titulo sanctiss. virginis de Consolatione
quam celebraturi baiuli conueniunt.
72. Titulo sancti Ludouici.
In parochia sancti Nicolai.
74. T. scđi Nicolai. T. Eucharistię.
76. T. Cōceptionis. T. Aiarū purgatorij.
77. Titulo angelorū.
78. T. sanctę Fidei. huius confratres mone-
rę fabri & ministri vniuersi sunt.
In parochia sancte Iustę.
80. T. Eucharistię. T. Charitatis.
81. T. virginis de Sucursu.
82. T. sanctorū Bartholomei & Quiterię.
In parochia sancti Ginesij.
83. Titulo Eucharistię.
84. T. sancti Genesij, huius confratres calig-
garū, sartores sunt.
In parochia sancti Ioānis baptiste.
85. Titulo Eucharistię.
86. T. sanctiss. virginis cognomēto Niuium.
87. T. sanctiss. virginis cognomēto Blanca.
In parochia sancti Vincentij.

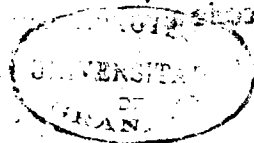
88. T. Eucharistię.
In parochia sancti Iacobi in suburbio.
90. T. Eucharistię T. diui Iacobi.
91. Titulo sanctiss. virginis ab Stella.
93. T. diui Sebastiani. T. diui Mathei.
94. Titulo diuę Anę.
In parochia scđi Isidori in suburbio.
96. T. Eucharistię. T. Aiarū q̄ expiatur.
97. T. Diuorum Isidori & Lazari.
98. Titulo sancti Leonardi.
99. Titulo sancti Antonij. eius confratres ca-
pistrarij sunt.
100. T. sanctę Lucię. eius cōfratres holitores
vniuersi sunt, congregantur in sacello
eiusdem diuę Lucię, quod est in regnis
hortis habent suum q̄rarium in parochia
diui Iacobi.
101. Potest et his annumerari fraternitas illa;
quam vulgo appellant la sancta Hers
mandad, eorum quibus curę est latrones
publicarūq̄ viarum crassatores fugiētes
insequi; & in eos capitali iudicio animad-
uertere.

De collegio sanctæ Catharine.

DEbet inter cetera pietatis monumenta collegium literarium sanctæ Catharine recenseri: opus (vt diximus) Francisci Aluariz a Toledo scholastici Toletani. Primum liberales artes, ius pōtificium, sacra theologia, eaq; ab ipsis collegij primordijs, nūc autē, D. Bernardini Alcaraz scholastici opera græcæ lingue, & rei medicæ peritia magno iuuentutis profectu docentur. Aluntur in dicto collegio decem capellani viri meribus & doctrina egregij; ex quibus partim doctores Theologi, partim iuris pontificij sunt: nonnulli in liberalib; doctrinis magisterij gradum meruere; qui quotidie in sacello ibidem diuæ Catharinæ dicato diuina mysteria peragunt. Sunt præterea duodecim college, de quibus cap. xviii. superius dictum est. In eodē itidem collegio literarij omnigenæ facultatis grad; regio atq; pontificio priuilegij honorifice conferuntur. Sed vt vltimā huic operi iā manū adponam, cæteris superfedere præstat. Tātū te princeps serenissime obtestor: vt quicquid hoc laboris aut diligētis est, boni consulere digneris; et si

quid in tanta rerū magnitudine & copā prætermisum esse videatur, eam rerum amplissimarum conditionē & naturam esse intelligas, vt nunquam possint pro dignitate siue describi, siue cōmendari. Valeat celsitudo tua: quæ nobis & vniuerso Christiano orbi, D. Iesus diuissime seruet: ita enī & religio idies crescet & huiusmodi multa pietatis opera vires pristinæ & incrementa summent.

F I N I S.

CINDEX CAPITVLORVM QVAE
in hoc volumine habentur.

- De origine ac fundatione Toleti & eius vberitate ac tēperamento.** Cap. i. fol. vii.
- De exordio Christiane religionis in ecclesia Toletana per diuum Eugenium eius primum pontificem.** cap. ii. fol. xj.
- De era Cesaris & eius supputatione digressio.** cap. iij. fol. xij.
- De creatione Bernardi primi archiepiscopi post Toletū cultui Christiano redditā: atq; cōsecratione & dedicatione. p̄terea prima tuet dominio hui⁹ sacri tēpli.** cap. iij. f. xvj.
- De huius sacre basilicæ fundamēto in forma qua nunc inspicitur ac prima eiusdē dotis constitutione.** cap. v. fo. xx.
- De sacramento Eucharistię ac eius custodia.** cap. vi. fol. xxj.
- De huius almę ecclesię ministris eorumq; ornatu sacroq; cultu.** cap. vii. fol. xxiiij.
- De musica.** cap. viiij. fol. xxiiij.
- De admiranda virginis descensione in hanc ecclesiam diuo Alphonso sacellano suo vestem e cœlo afferentis.** cap. ix. fol. xxviij.

- De peculiaribus sanctis huius almę ecclesię.** cap. x. fol. xxxiiij.
- De diuo Eugenio & exordio fidei orthodoxę in ecclesia Toletana.** cap. xj. fol. xxxiiij.
- De beata Leocadia.** cap. xij. fol. xxxv.
- De beato Helladio.** cap. xiiij. fol. xxxvij.
- De beato Illesonso & eius corporis inuentione.** cap. xiiij. fol. xxxvij.
- De beato Iuliano.** cap. xv. fo. xlij.
- De beato Petro Oxomeni.** cap. xvj. fo. xlij.
- De ornatu ac venustate altaris chorigue maioris.** cap. xvij. fol. xliij.
- De choro beneficiatorū.** cap. xviiij. fol. xlvij.
- Descriptio clatri qui est ante chorum Eucharistię.** cap. xix. fol. l.
- Descriptio clatri pro choro beneficiariorum.** cap. xx. fo. liiij.
- De pauimento & absidibus ecclesię vitreisq; fenestris.** cap. xxj. fol. lvj.
- De imagine equestri Stephani illan in fornice ecclesię depicta.** cap. xxij. fol. lvi.
- De ostijs huius sacri tēpli.** cap. xxiiij. f. lvij.
- De exteriori sacrario.** cap. xxiiij. fol. lxx.
- De interiori sacrario, reliquijs & ornamentis, que in eo habentur.** cap. xxv. fol. lxxij.

De ijs, que inter sacrarium & capellam nouo
rū regum continentur. cap. xxvj. fol. lxxj.
De sacello, quod nouorum regum appellatur
cap. xxvij. fol. lxxiij.
De sacello beati Iacobi, cap. xxviii. fol. lxxviij.
De sacello sc̄ti Alphōsi, cap. xxxix. fol. lxxviii.
De sacello sc̄tiss. Trinitatis, cap. xxx. fol. lxxix.
De capella sc̄ti Nicolai, cap. xxxj. fol. lxxx.
De capitulo seu cōclauī; vbi archipresul & ca
nonici congregantur, cap. xxxij. fol. lxxx.
De nominibus archiepiscoporū huius sacri tē
pli vsq; ad nra tēpora, cap. xxxiiij. fol. lxxxij.
De concionibus, que in hoc sacro templo ha
bentur, cap. xxxiiij. fol. lxxxiiij.
De sacellis diuorū Egidij, Ioannis Baptiste; ac
beate Anę, cap. xxxv. fol. lxxxvj.
De sacello regū veterū, cap. xxxvj. fol. lxxxviij.
De sacello beate Lucie, cap. xxxvij. fol. xc.
De sacello beati Eugenij, cap. xxxviii. fol. xcij.
De sacello sc̄ti Martini, cap. xxxix. fol. xcij.
De sacello conceptionis, cap. xl. fol. xciiij.
De sacello epiphanię, cap. xli. fol. xciiij.
De sacello Mozarabum & horum sacrorum
origine, cap. xliij. fol. xc.
De sacello diui Ioānis baptiste, ca. xliij. fol. cij.

De sacello Crucifixi alias domine Tereſę.
cap. xliiij. fol. cij.
De ara del antigua appellata, cap. xlv. fol. ciiij.
De sacello baptismatis, cap. xlvi. fol. cv.
De sacello sanctissime virginis Marię de pie
tate, cap. xlvij. fol. cvj.
De parochia sancti Petri, cap. xlviii. fol. cvij.
De capellis chorū beneficiariorū circumstā
tibus ac primo de sacello sanctę Marię Ma
gdalene, cap. xlix. fol. cx.
De sacello quod beate Elisabeth de Vngaria
dicatum est, cap. l. fol. cxij.
De sacello sanctę Catarine, cap. li. fol. cxij.
De ara beate Marię, que hispane del strella
dicitur, cap. liij. fol. cxij.
De altari depositionis sanctiss. corporis Iesu a
cruce, cap. liij. fol. cxiiij.
De sacello diui Michaelis, cap. liiij. fol. cxiiij.
De sacello b̄ti Petri Oxomēsis, ca. lv. fol. cxiiij.
De ædicula, que dominici sepulchri dicitur,
cap. lvj. fol. cxiiij.
De ædicula virginis matris descensionis sacra et
oratorijs pilis adherētib; cap. lvij. fol. cxiiij.
De educatione infantū expositorum; & eorū
numero, cap. lviii. fol. cxvj.

De clauſtri deſcriptione vſque ad. D. P. Tenorij ſacellum cap. lxx.	fol. cxvj.
De ſacello. D. P. Tenorij Toletani antiſtitus & eius præclaris operibus. cap. l.	fol. cxvij.
De numero beneficiatorum eccleſie Toletanę. cap. lxxj.	fol. cxjx.
De vltima clauſtri deſcriptiõe. ca. lxxij. fo. cxx.	
De exteriori turre deſcriptiõe. c. lxxij. f. cxxvj.	
De interiori turre deſcriptione & cimbaloꝝ nominibus. cap. lxxiiij.	fol. cxxvij.
De palatijs archiepiſcopalibus et concilioꝝ aula. cap. lxxv.	fol. cxxjx.
De concilijs Toletanis numero ſeptendecim. cap. lxxvj.	fol. cxxx.
De officialibus tam capituli q̄ fabricę eccleſie Tolctanę. cap. lxxvij.	fol. cxxxiiij.
De parochijs. ſacellis. cœnobijs. xenodochijs & cõfraternitatibꝯ vrbis Toletanę. f. cxxxjx.	

CINDEX EORVM QVAE IN
hoc volumine ſcitu digniora habentur.

A

	fo. col
Aedes ſacrę extra urbem velut heremitica.	142. 2
Aera Ceſaris & eius ſupputatio.	12. 1
Alphonſus ſanctus Toletanus pontifex viſ de littera. B.	
Alphonſi Fonſecę archiepiſcopi Toletani monumenta & fundationes.	134. 1
Alphõſi Ortiz canonici Toletani monumẽta	60. 2
Altaris maximi cultus qua decẽtia fiat.	24. 2
Archiepiſcoporum huius templi nonnulloꝝ obitus.	61. 1
Archiepiſcopi vniuerſi eccleſie Toletanę ad noſtra vſqꝫ tempora.	82. 1
Ara beata Mariae virginis de Cõſolatione.	89. 2
Ara del antigua vulgo appellata.	104. 1
Ara a. P. G. de Mendoça erecta.	114. 2
Ara delos caſtellanos appellata.	124. 1
Aſtures, Hispania ab Arabibus ſubaecta, Chriſti nomen ſeruarunt.	40. 1
Arma ſigniferi Luſitani in ſacello nouoꝝ regum pendencia.	73. 2

B	fo. col
Beate virginis marie in ecclesiam Toletanam descensio.	28. 2
Beato Alphōso beata virgo apparuit.	30. 1
Beatus Alphonsus a beata virgine sacra veste donatus.	30. 1
Beato alphōso beata Leocadia apparuit.	31. 1
Beate leocadiæ ad beatū Alphōsum verba.	31. 1
Beatus Alphōsus prece regis Recisuindi portunculam veli beate Leocadiæ incidit.	31. 2
Beati Alphōsi profapia, vita et monumēta.	37. 1
Beati Alphonsi volumina.	38. 2
Beati Alphonsi obitus.	39. 2
Beati Alphōsi vestis et corp⁹ vbi asseruetur	37. 2
Beati Illephōsi corporis reuelatio: iuctio qz.	40. 1
Beatus Euguius iccit Toleti fundamenta fidei.	II. 1
Beati Eugenij martyrium.	35. 1
Beati Eugenij ad Toletanam ecclesiam brachiij translatio.	35. 2
Beate Leocadiæ martyrium.	36. 1
Beate Leocadiæ tria tēpla Toleti dicata.	36. 1
Beate Leocadiæ corpus vbi conditum.	36. 2
Beatus Helladius Tolletanus pontifex.	37. 1
Beatus Iulianus Tolletanus pontifex.	42. 1

	fo. col.
Beatus Petrus archidiaconus Toletanus.	43. 1
Beneficiorum quibusnam permittatur in maximo altari celebrare.	44. 1
Beneficiorū ecclesiæ Toletanæ numerus.	119. 2
Bernardus primus archiepiscopus post vrbem receptam.	16. 2
Bernardus mezquitā Toletanā cōsecrauit.	16. 2
Bernardus creauit p̄sules in Hispania.	19. 1
C	
Cāt⁹ Toletan⁹, quo et aliæ ecclesiæ vtūtur.	25. 1
Capitulum ecclesiæ Toletanæ.	80. 2
Capituli translatio.	95. 1
Capituli translatio.	106. 1
Catechuminum missa.	80. 2
Ceræ conficiendæ officina.	50. 2
Clatrorum chori Eucharistiæ descriptio.	54. 2
Clatrorum chori beneficiorū descriptio.	
Claustrī descriptio vsqz ad sacellum, D. P. Tenorij.	116. 2
Claustrī vltima descriptio, & in eo diuorum effigies.	120. 2
Confraternitates vrbis Toletanæ.	145. 1
Collegium scholarium sanctæ Catharinæ.	148. 2
Conciones, quæ in hoc sacro tēplo habētur.	84. 1
<u>Crux a. P. G. de Mendoca archiepiscopo et</u>	

	fo. col.	
desia donata.	69. 1	
Concilia Toletana.	130. 2	
Cænobia monachorum.	140. 1	
Cænobia monacharum.	140. 2	
Cænobia Beatarum.	141. 1	
D		
Dedicatio templi Toletani	27. 2	
Descensio beatae virginis: vide in litera. B.		
Dies de gratia appellati in hoc sacro templo: & quare sic dicti.	75. 2	
Didaci Lupi de Haro Boni nūcupati in cho- ro beneficiariorum effigies.	50. 1	
Dignitates huius tēpli tiaris decorantur.	65. 2	
Diuitiae templi Toletani	65. 2	
Diuitiae summæ templi Salomonis.	70. 1	
E		
Ecclesia Toletana fuit olim regularis.	18. 2	
Ecclesiae Toletanae primæ dotis institutor.	20. 2	
Educatio infantiū expositorū et eorū numerus.	9116. 1	
Egidius de Albornoꝝ Toletanus pontifex.	64. 2	
Eugenius sanctus vide in litera. B.		
F		
Fenestrarum specularium numerus.	56. 2	
Franciscus Ximenez archiepiscopus Toleta- nus Mozarabum officij instaurator.	100. 1	

	fo. col.
Francisci Ximenez archiepiscopi Toletani laus & gesta.	101. 1
G	
Gallicani Toletaniquz officij codices in ingētē pyrā coniecti liberi ab incendio.	99. 1
Gundisalvus cardinalis archieps Toletanus.	80.
Gortthorum in Hispanias irruptio.	95. 1
Gortthi ad catholicam fidem conuersi.	95. 2
Gudila episcopus Gortthorū gentē Gbristia- næ fidei rudimentis initiauit.	100. 2
H	
Helladius sanctus Toletanus pontifex: vide in litera. B.	
Heluidiani & Pellagiani heretici, a beato Al- fonso confutati.	29. 1
Horologia duo huius sacri templi.	59. 2
I	
Ioānis Tavera archiepiscopi Toletani hospi- tale atqz ipsius obitus.	103. 1
Ioannis Martini Silicii archiepiscopi Tole- tani Toletanae ecclesiae domum.	68. 2
Iulianus sanctus archiepiscopus Toletanus, vide in litera. B.	
L	
Lāpadi eccliae Toletanae quadā oppida relicta.	45. 1

Leocadia martyr ciuis Toletana vide in litera, B.	fo. col.
Litera Toletana.	100. 2
Lignū Iudæi cuiusdā in sacrario adseruatū.	66. 1
Ludouici sancti Francorum regis ad capitulum ecclesie Toletane epistola.	63. 1

M

Mezquita Toletana in ecclesia consecratur.	16. 1
Missarum numerus quæ quotānis in ara del Antigua appellata recitandæ sunt.	105. 1
Mozararabum officium a sancto Isidoro institutum.	96. 1
Mozarabum officium in Hispania vniuersa quādiu permanserit.	96. 1
Mozarabes vnde dicti.	96. 2
Mozarabum tēpla in hac vrbē	96. 2
Mozarabe officium Toletanum appellatū.	97. 1
Mozarabes vbi vbi morari cōtigeret pro parochianis Mozarabū ecclesiarū assignati.	100. 1
Mozarabum officij instaurator.	100. 1
Mozarabum sacelli capellanie.	100. 2
Mozarabum beneficia conferendi & capellanos eligendi ordo.	101. 1

O

Officiales tam capituli q̄z fabricæ tēpli Toletani.	fo. col.
Officium diuinum, quo nunc vrimur, a diuo Gregorio olim institutum.	133. 2
Officium diuinum, quo nunc vrimur, Galliscanum appellatum.	97. 1
Oratoria, siue pia signa pilis Toletani templi adhærentia.	97. 1
Ordo quo beneficiarij in choro sedent.	115. 1
Ordo conferendi beneficia Mozarabum & capellanos eligendi.	48. 1
Ornamenta ecclesie Toletane versicoloria.	101. 1
Ornamentorum varietatis significatio.	23. 1
Ostia templi Toletani & eorum nomina.	23. 2
57. 2	
P	
Palatia archiepiscopalia et aula cōciliorū.	129. 2
Panis qui quotidie in claustro distribuitur.	117. 1
Parochie sancti Petri struendi autor.	107. 2
Parochie vrbis Toletane.	139. 2
Petrus Oxomensis sanctus vide in litera, B.	
Peeri, G. de Mendocça archiepiscopi Toletani obitus.	45. 2
P. G. de Mendocça monumenta.	45. 2
Petri, G. sepulchrum.	45. 1
Petri, G. M. crux ecclesie Toletane donata.	69. 1

	fo. col.
Petri Tenorij archiepiscopi Toletani monumenta & fundationes.	118. 1
Petri Perez architectoris huius templi obitus & sepulchri locus.	60. 2
Praelati quantum pecuniæ possint iure impedere extruendis proprijs monumentis.	45. 2
Primatus Hispaniæ ad ecclesiam Toletanam pertinet.	17. 1
Porta Veniæ Hispanæ del perdon.	58. 1
Pugna super officio Toletano Gallicanoqz.	97. 2
Papa sub mulctâ officijs diuinis ecclesiæ Toletanæ interesse tenetur.	32. 1

Q

Quibusnam beneficiarijs permittatur in altari maximo celebrare.	44. 1
Quantum liceat praelatis expendere extruendis proprijs monumentis.	45. 2

R

Reges Hispani ac ipse sumus pontifex sub mulctâ officijs diuinis ecclesiæ Toletanæ certis diebus interesse tenentur.	32. 1
Regum nouorum vetera monumenta.	32. 2
Regum nouorum corporum translatio.	33. 1
Regum nouorum monumenta et epitaphia.	74. 1
Regum veterum monumenta.	44. 1

	fo. col.
Reliquiæ quæ in hoc sacro templo habentur.	62. 2
Rodericus archiepiscopus Toletanus.	110. 2
S	
Sacellum diui Augustini & Pontij.	60. 1
Sacellum beatæ Marinæ & in eo capellania.	60. 2
Sacellum diui Andrea.	61. 1
Sacellum Columnæ.	71. 2
Sacelli eiusdem capellaniæ.	72. 1
Sacellum beatæ Leocadiæ.	72. 2
Sacelli eiusdem capellaniæ.	73. 1
Sacellum nouorum regum.	73. 1
Sacelli eiusdem monumenta et epitaphia.	74. 1
Sacelli eiusdem capellaniæ.	75. 2
Sacellum sancti Iacobi.	77. 2
Sacelli eiusdem sepulchra & capellaniæ.	78. 1
Sacellum sancti Alphonsi.	78. 2
Sacelli eiusdem sepulchra & capellaniæ.	79. 1
Sacellum sanctissimæ trinitatis, & in eo capellania.	79. 2
Sacellum sancti Nicolai, & in eo capellania.	80. 1
Sacellum diui Egidij, & in eo capellania.	86. 2
Sacellum diui Ioannis Baptistæ, & in eo capellania.	86. 2

	fo. col.
Sacellū beatæ Anæ, & in eo capellania.	87. 2
Sacellum regum veterum.	87. 2
Sacelli eiusdem capellania.	89. 1
Sacelli eiusdem translatio.	88. 1
Sacellum sanctæ Lucie, et in eo capellania.	90. 1
Sacelli eiusdem sepulchra & epitaphia.	90. 2
Sacellum diui Eugenij, & in eo capellania.	92. 1
Sacellum diui Martini, & in eo capellania.	92. 2
Sacelli eiusdem elemosyna insignis.	93. 1
Sacellum Cõceptionis, & in eo capellania.	93. 2
Sacellum Epiphania, et in eo capellania.	94. 1
Sacellum Mozarabū & horū sacrorū origo.	95. 1
Sacelli eiusdem capellania.	100. 2
Sacellum sancti Ioannis Baptiste sub hoc tempore structum.	102. 2
Sacellum crucifixi alias. D. Tereſæ, & in eo capellania.	103. 1
Sacelli eiusdem elemosyna insignis.	103. 2
Sacella chorum beneficiariorum circūſita.	
Sacellum beatæ Mariæ Magdalene, & in eo capellania.	110. 2
Sacellum beatæ Elisabeth de Vngaria; et in eo capellania.	112. 1
Sacellum sanctæ Catharine, & in eo capellania.	112.

	fo. col.
Sacellum beatæ Mariæ del stella vulgo, & in eo capellania.	112. 2
Sacellū Depositionis corporis Iesu a cruce: et in eo capellania.	113. 1
Sacellum sancti Michaelis, et in eo capellania.	113. 1
Sacellum beati Petri Oxomensis, & in eo capellania.	113. 2
Sacellum Dominici sepulchri, & in eo capellania.	113. 2
Sacellum beatæ Mariæ descensionis dicatum: & in eo capellania.	115. 1
Sacellum. D. P. Tenorij, et in eo capellania.	117. 2
Sacella quæ in vrbe habentur.	141. 2
Sacramentum Eucharistiæ.	21. 2
Sacrarium exterius.	59. 2
Sacrarium interius.	62. 1
Saxum in quo steterunt beatæ virginis Mariæ pedes.	115. 2
Schola musica puerorum.	80. 1
Societas quarundam ecclesiarum cum Torletana.	33. 1
Subſeliorum chori extructio, & extructura artifices.	47. 1
Stephani Illan imago in fornice ecclesie depicta & eius profapia.	57. 1

	fo. col.
T	
Tabula lapidea epitaphio memorabili inscripta.	89. 2
Tagus Toleti fluius.	7. 2
Templi Toletani fundamenta quis primis iecerit later.	11. 1
Templi Toletani in forma, qua nunc extat; ædificandi autores.	20. 2
Templi Toletani maiestas & deuotio.	24. 2
Templi Toletani forma.	56. 1
Templi Toletani altitudo, longitudo, & latitudo.	21. 1
Teresa de Haro feminae nobilis pia opera.	103. 2
Titulus sanctæ crucis Romæ repertus.	46. 1
Titulus memorabilis supra portam tabellionum dictam.	58. 1
Toleti situs describitur.	7. 2
Toleti signum & planeta.	7. 2
Toleti feracitas.	8. 2
Toletum unde dictum.	8. 1
Toleti conditores.	8. 2
Toletum regia vrbs appellata.	95. 2
Toleti antrum Herculeum.	9. 1
Toleti theatrum antiquum.	9. 2
Toletum quando & a quo recepta.	11. 2

	fo. col.
Toletanus pontifex de præsulibus ecclesiarum prouidebat.	19. 2
Toletanae ecclesie cultus altaris qua decens tua fiat.	24. 1
Thuris significatio.	22. 2
Turris exterior descriptio.	126. 1
Turris interior descriptio.	127. 1
Turris cimbolorum nomina.	128. 2

V

Veronica, hoc est Christi faciei imaginis apparitio.	72. 1
Varietatis ornamentorum significatio.	23. 1
Vitrearum fenestrarum ecclesie Toletane numerus.	56. 1

X

Xenodochia quæ in Vrbe Toletana habentur.	142. 2
---	--------

Excusum Toleti apud Ioannē

Ayala, anno Salutis, M.

D. xlix: mense

Martio.

¶ Errata quę incuria acciderunt, sic corrige.

- Fol. 10. col. 1. lin. 3. Toleti lege Toletum.
fol. 11. col. 1. lin. 10. extra lege extat.
fol. 12. col. 1. lin. 17. certe lege certum.
fol. 12. col. 2. lin. 1. æreę lege erę.
fol. 14. col. 1. lin. 8. secundem lege secundum.
fol. 14. col. 2. lin. 10. Isidurus lege Isidorus.
fol. 21. col. 1. lin. 19. quem lege quod.
fol. 27. col. 2. lin. 24. extrra lege extra.
fol. 33. col. 1. lin. 4. nupe lege nuper.
fol. 49. col. 2. lin. 19. exteteretur lege exgreret.
fol. 55. col. 2. lin. 17. vidtenur lege videntur.
fol. 58. col. 1. lin. 13. sum lege suum.
fol. 65. col. 2. lin. 5. tiarie lege tiare.
fol. 67. col. 1. lin. 24. argenteo lege argento.
fol. 71. col. 2. lin. 6. Carolis lege Caroli.
fol. 97. col. 2. lin. 10. commnuı lege communi.
fol. 102. col. 2. lin. 21. cardinale. lege cardinalem.
fol. 104. col. 2. lin. 7. Persidam lege Persidem.
fol. 114. col. 1. lin. 3. quatuor lege duabus.
fol. 145. col. 1. lin. 3. matuninis lege matutinis.

